

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav jižní a centrální Asie, Seminář Romistiky

Bakalářská práce

Lucie Špallová

Sociální služby jako nástroj státní politiky v procesu sociálního začleňování Romů a analýza
střednědobých plánů rozvoje sociálních služeb v krajích České republiky

Social services as a measure of state policy in a process of Roma social inclusion and medium-
term plans of social services development in regions of Czech republic analysis

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala PhDr. Janu Červenkoví, Ph.D. za vedení práce a za cenné rady, které mi při jejím zpracování poskytl.

Prohlášení o autorství práce

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Sociální služby jako nástroj státní politiky v procesu sociálního začleňování Romů a analýza střednědobých plánů rozvoje sociálních služeb v krajích České republiky vypracovala samostatně a použila jen zdroje uvedené v seznamu literatury.

V Praze 22. června 2010

.....

Lucie Špallová

Anotace

Tato bakalářská práce představuje pokus o uchopení fenoménu sociální exkluze Romů v majoritní společnosti a jeho řešení prostřednictvím sociálních služeb. V tomto ohledu byla práce koncipována se zaměřením na nejzřetelnější a patrně v současnosti nejnaléhavější projev sociálního vyloučení, a sice na sociálně vyloučené lokality. V prostředí sociálně vyloučených lokalit dochází k naprosté segregaci sociálně vyloučených, kteří si vlastními silami z této situace nepomohou, a tudíž je nutné v těchto lokalitách podporovat poskytování sociálních služeb, které prostřednictvím terénní sociální práce mohou k sociálnímu začleňování přispět. Práce dále obsahuje popis funkce subjektů sociální politiky na úrovni státu, krajů a obcí a jejich vliv na zmiňovaný fenomén. Analýzou střednědobých plánů rozvoje sociálních služeb šesti krajů České republiky je proveden nástin situace na úrovni krajů, na jejichž území se nachází nejvyšší počet sociálně vyloučených Romů a analýza vypovídá o tom, zda si tyto kraje palčivý problém sociální exkluze Romů uvědomují a zda mají zájem jej prostřednictvím sociálních služeb řešit či nikoliv. Výsledkem této práce by tedy měla být především možnost utvořit si představu o tom, jakým způsobem subjekty sociální politiky (stát, kraj, obec, NNO) ovlivňují proces sociálního začleňování Romů prostřednictvím sociálních služeb a upozornění na problém specifik sociální práce s Romy a nutnost jejich dodržování, pokud má být proces sociální integrace úspěšný.

Klíčová slova: Rom, sociální vyloučení, sociální začleňování, sociální služby, střednědobý plán rozvoje sociálních služeb, stát, kraj, obec

This thesis represents an attempt to grasp the phenomenon of social exclusion of Roma into the majority society and its solution through social services. In this regard, the work was conceived with a focus on the most obvious and probably now the most urgent manifestation of social exclusion, namely the socially excluded localities. In an environment of socially excluded localities there is total segregation of the socially excluded, who own this will not help the situation, and therefore it is necessary in these locations to support the provision of social services through social work can contribute to social inclusion. Work also includes a description of subjects of social policy at the state, regions and municipalities and their influence on the aforementioned phenomenon. Analysis of medium-term plans for the development of social services of the six regions of the Czech Republic made an outline of the situation at the regional level, on whose territory the largest number of socially excluded Roma and analysis informs us about whether these regions have a burning problem of social exclusion of Roma and realize that they are interested in it through social services to address or not. The result of this work should therefore be mainly the possibility of forming an idea of how social policy actors (state, county, municipality, NGOs)

influence the process of social inclusion of Roma through social services and to issue specific warnings of social work with Roma and the need for compliance if the process of social integration to be successful.

Keywords: Roma, social exclusion, social inclusion, social services, medium-term plan for the development of social services, state, county, municipality

Obsah:

1) Úvod	7
2) Vymezení pojmů	9
2a) Sociální vyloučení	9
2 aa) Sociální vyloučení Romů a problematické vymezení pojmu Rom	11
2b) Sociální služby	17
2bb) Členění sociálních služeb a služby sociální prevence	21
2c) Informace vyplývající z registru poskytovatelů sociálních služeb a problematické vymezení pojmu „sociálně vyloučené komunity“	29
2d) Úhrady za poskytnutí sociálních služeb	32
2e) Aktuální vývojové trendy sociálních služeb	33
2 f) Pojem sociální práce	34
2ff) Specifika sociální práce s Romy žijícími v sociálně vyloučených lokalitách	35
3) Sociální politika, sociální služby, úloha MPSV a Agentury pro sociální začleňování v romských lokalitách jako subjektů sociální politiky	37
3a) Dotační politika Ministerstva práce a sociálních věcí	39
4) Střednědobý plán rozvoje sociálních služeb a zákon o sociálních službách	46
5) Analýza střednědobých plánů rozvoje sociálních služeb krajů ČR	48
6) Základní postřehy vyplývající z dvouleté praxe na MPSV	56
6a) Obce.....	56
6b) Nestátní neziskové organizace.....	59
6c) Terénní sociální práce (TSP).....	62
6d) Dílčí shrnutí.....	63
7) Závěr	64
Seznam použité literatury.....	67
Příloha č. 1 „Výzvy na podporu sociální integrace Romů vyhlášené MPSV v rámci OPLZZ a IOP“	
Příloha č. 2 „Konkrétní opatření na podporu sociální integrace Romů obsažená v SPRSS šesti krajů ČR“	

Seznam použitých zkratk:

MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí

ESF – Evropský sociální fond

OPLZZ - Operační programu Lidské zdroje a zaměstnanost

ERDF - Evropský fond regionálního rozvoje

IOP - Integrovaný operační programu

SPRSS - Střednědobý plán rozvoje sociálních služeb

ČR – Česká republika

MŠMT – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

MK –Ministerstvo kultury

ČEZ – České energetické závody

SČP – Severočeská plynárenská

RVZRK – Rada vlády pro záležitosti romské komunity

Hl. m. – hlavní město

ORP – Obec s rozšířenou působností

SAS – Sociálně aktivizační služby

JMK – Jihomoravský kraj

NNO – nestátní neziskové organizace

OSPOD – orgán sociálně právní ochrany dětí

TSP – terénní sociální práce

s.r.o. – společnost s ručením omezeným

o.p.s. - obecně prospěšná společnost

o.s. – občanské sdružení

org. - organizace

1) Úvod

Tématem této bakalářské práce jsou sociální služby jako nástroj státní politiky v procesu sociálního začleňování Romů a analýza střednědobých plánů rozvoje sociálních služeb v krajích České republiky. Důvodem, proč jsem si vybrala toto téma, je osobní dvouletá pracovní zkušenost na Ministerstvu práce a sociálních věcí v pozici referentky zařazené na odboru sociálních služeb a sociálního začleňování. Podle mého názoru je sociální vyloučení Romů jedním z nejpálčivějších problémů naší společnosti a sociální služby mohou být jedním z nástrojů, které mohou sociálnímu začleňování sociálně vyloučených Romů napomoci.

V úvodu bylo nejprve nutné definovat pojmy vztahující se k sociálnímu začleňování, a to především fenomén sociálního vyloučení, sociální práce a sociálních služeb. Jelikož je práce zaměřena na sociální začleňování Romů, byla dále věnována pozornost vymezení pojmu Rom a definování skupiny Romů, kterých se proces sociálního vyloučení, potažmo sociálního začleňování týká. Při vymezování těchto pojmů vyplynula potřeba zahrnout do nich také specifika vyplývající ze svébytnosti romského etnika a jeho kultury, která mohou být určující pro lepší pochopení situace sociálně vyloučených Romů a následně pro účinnější sociální práci s touto etnickou menšinou.

Další část práce zahrnuje ukotvení současné sociální politiky na úrovni státu, kraje a obce. Na úrovni státu (nejdůležitějšího subjektu sociální politiky) je popisována především nynější role Ministerstva práce a sociálních věcí jako autora zákona č. 108/2006 sb., o sociálních službách a donora sociálních služeb a role Agentury pro sociální začleňování v romských lokalitách. K popisu situace na úrovni krajů, které jsou dalším ze subjektů sociální politiky, byla provedena analýza střednědobých plánů rozvoje sociálních služeb šesti krajů České republiky, ve kterých se nachází nejvyšší počet Romů žijících v sociálně vyloučených lokalitách.¹ Těmito kraji jsou Ústecký kraj, Moravskoslezský kraj, Hlavní město Praha, Jihomoravský, Olomoucký a Karlovarský kraj. Svou pozornost jsem při analýze plánů zaměřila na existenci či neexistenci opatření vedoucích k sociálnímu začleňování Romů vzhledem k počtu sociálně vyloučených lokalit vyskytujících se na území daných krajů. Z této analýzy také vyplynuly základní informace o situaci na obcích, které potvrzují mou osobní zkušenost z praxe na ministerstvu uvedenou v poslední kapitole této práce. Přínosem práce by tedy měl být především nástin situace na krajích. K tomuto bylo přistoupeno především z důvodu zákonné povinnosti krajů vytvářet zmiňované střednědobé plány rozvoje sociálních služeb a absence této povinnosti na úrovni obecní. Ačkoliv z provedené analýzy nelze striktně zhodnotit skutečné aktivity vybraných krajů v oblasti sociálního

¹ Výběr lokalit, potažmo šesti krajů, byl proveden na základě „Analýzy sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti“ zpracované pro Ministerstvo práce a sociálních věcí společností Gabal Analysis & Consulting (GAC), s.r.o. v roce 2006, která identifikuje sociálně vyloučené lokality na celém území ČR.

začleňování Romů, potažmo reálný dopad těchto aktivit, je možné si alespoň utvořit představu o tom, zda mají kraje zájem řešit problematiku sociální integrace Romů prostřednictvím sociálních služeb či nikoliv. Pokud totiž kraj zahrnuje do střednědobého plánu konkrétní činnosti směřující k sociálnímu začleňování Romů, včetně popisu jejich financování, dá se předpokládat, že navrhované aktivity budou skutečně realizovány. Minimálně tato analýza svědčí o tom, zda si kraje uvědomují svízelnou situaci některých Romů a jsou ochotny se tomuto problému aspoň v určitých oblastech věnovat či naopak tento problém vůbec neřeší. V závěru práce dojde k zhodnocení sociální politiky zmíněných subjektů (státu, krajů, obcí) a bude vyslovena myšlenka nutnosti propojení aktivit všech těchto subjektů. Aby došlo k úspěšnému začlenění sociálně vyloučených Romů do společnosti, je však také nezbytně nutné navázat kvalitní spolupráci s nestátním sektorem, potažmo s celou občanskou společností.

2) Vymezení pojmů

2 a) Sociální vyloučení

Termín sociální vyloučení se stal hojně užívaným jak mezi odbornou, tak laickou veřejností. Zhruba od 70. let minulého století začali sociální vědci v důsledku přeměny podoby západní společnosti zjišťovat, že jim chybí termín, pomocí kterého by mohli označit a popisovat dlouhodobé postavení některých občanů na okraji² moderní společnosti. Třebaže základním (nikoli výlučným) rysem těchto občanů byla jejich chudoba, jevil se odborníkům tento pojem jako nepřesný a nedostačující. Začali si uvědomovat, že samotná chudoba odkazuje pouze k materiálnímu nedostatku a opomíjí příčiny tohoto nedostatku, stejně jako další jevy, které u lidí žijících na okraji moderní společnosti byly pozorovány.³

Poprvé se koncept sociálního vyloučení objevil ve Francii, kde se jím označovaly osoby, které stály mimo systém sociálního zabezpečení. Postupně získával pojem na popularitě i v ostatních zemích Evropy. Význam termínu se rozšířil: dnes nezahrnuje pouze neschopnost dosáhnout na dávky sociálního zabezpečení, ale popisuje a vysvětluje řadu dalších jevů (viz dále). V 90. letech se tento pojem stal součástí sociální politiky Evropské unie.⁴

Zavedení konceptu sociálního vyloučení v politice Evropské unie v devadesátých letech 20. století, ovlivnilo ideologii i praxi jejích členských států, včetně ČR. Důraz na problém sociální exkluze byl položen zejména v druhém programu boje proti chudobě Evropského společenství z roku 1988.⁵ O rok později se dostal tento pojem i do preambule Sociální charty Evropského společenství, v níž se praví, že „v duchu solidarity je třeba bojovat proti sociální exkluzi“. Třetí program boje proti chudobě Evropského společenství již používá pojem sociální exkluze jako praktickou alternativu starého konceptu

² „V tomto směru bylo sociální vyloučení reflektováno z hlediska konceptu marginalizace. „Margo“ znamená v řečtině „hranice“ a „okraj“, marginalizovaní byli lidé lokalizovaní na samotném okraji společnosti. E. Park popisoval pomocí konceptu marginality situaci imigrantů v 20. letech 20. století, jejichž odlišnost vůči majoritní společnosti spočívala v neshodné kultuře. Marginálové stáli na hranici mezi světy; mezi světem své socializace a světem, v němž nyní žijí. V průběhu 20. století ustoupil koncept marginality konceptu marginalizace, jenž vysvětloval fenomén tzv. nové chudoby optikou premisi, že člověk v moderní kapitalistické společnosti již není odsouván na okraj vlastní inkompetencí, ale spíše procesy vycházejícími ze struktury společnosti, které jedinec není s to ovlivnit. V současnosti se marginalizace stala jedním z konceptů, které absorbovala sociální exkluze.“ (Sedláková, L.: Proměny hranic v moderní společnosti: od marginality k marginalizaci, od inkluze k exkluzi v společnosti, Brno 2002), In: Walach, V.: Sociálně vyloučené oblasti z hlediska hrozeb a rizik, Brno 2009, str. 8, Bakalářská práce na Fakultě humanitních studií Masarykovy univerzity na katedře politologie. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Josef Smolík, Ph.D.

³ Toušek, L. a kol.: Kdo drží černého Petra, Člověk v tísni, 2007, str. 6

⁴ Toušek, L. a kol.: Kdo drží černého Petra, Člověk v tísni, 2007, str. 6

⁵ „Fenomén sociálního vyloučení byl však sledován již v polovině dvacátého století, a to v souvislosti s úsilím o zachování lidské důstojnosti. Lidská důstojnost byla a je chápána v kontextu základních lidských práv, mezi která patří práva občanská, politická a sociální. Tato práva jsou z hlediska zachování lidské důstojnosti nedělitelná a na jejich ochranu byly na úrovni Rady Evropy přijaty dva základní dokumenty: Konvence na ochranu lidských práv a základních svobod v roce 1950 a Sociální charta v roce 1961.“ In: Krebs, V. a kol.: Sociální politika, Nakladatelství ASPI Publishing, Praha 2002, str. 99

chudoby.⁶ V 80. letech byly tedy učiněny první kroky směřující k osvojení si konceptu sociální exkluze a nahrazení do té doby dominujícího konceptu chudoby.⁷ Tato změna byla původně nejspíše ryze politickým aktem, jímž se hospodářsky vyspělé západoevropské země, které garantovaly svým občanům minimální pracovní příjem, považovaný za postačující k pokrytí základních potřeb, rozhodly upustit od používání v jejich kontextu údajně nevyhovujícího termínu chudoba. Koncept sociální exkluze by nicméně neměl být chápán jako nové označení pro tentýž fenomén.⁸

Sociální vyloučení se primárně soustředí na problém neadekvátní participace, nedostatečné integrace do společnosti a nedostatku moci v jednání.⁹ Oproti chudobě se liší hned v několika ohledech. Zaprvé, chudoba se rovná materiálnímu nedostatku, kdežto sociální exkluze se věnuje mnohem širší problematice, v níž chudoba nemusí být vůbec přítomna.¹⁰ Zadruhé, chudoba je vnímána jako statický stav, výsledek jednání, naproti čemuž se exkluze chápe jako dynamický proces. Zatřetí, jakmile se při vysvětlení chudoby preferuje individuální hledisko, v rámci exkluze se akcentují zejména strukturální příčiny. Začtvrté, pokud chudoba upozorňuje na nedostatek materiální, potom exkluze referuje o nedostatcích nemateriálních.¹¹ K tomuto pojetí se přiklání také Engbersen: „*Navzdory celkové úspěšnosti systémů sociálních převodů při udržení nízké úrovně finanční chudoby je vícerozměrný charakter znevýhodnění a vyloučení v moderních tržních ekonomikách, tj. nejen v oblasti práce a příjmu, ale také v bydlení, zdravotní péči, přístupu k sociálním službám a kultuře, velkým problémem*“.¹²

Výkladů obsahu konceptu sociální exkluze a jeho definic existuje celá řada, což bývá předmětem jeho kritiky a je označován jako vágní a mnohoznačný.¹³ Jelikož však rozbor definic pojmu sociálního vyloučení (potažmo chudoby) není předmětem této práce a po vstupu ČR do Evropské unie je politika

⁶ Mareš, P.: Sociologie nerovnosti a chudoby, Sociologické nakladatelství, Praha 1999, str. 164

⁷ Koncept chudoby je v anglosaské tradici úzce spojen s liberalistickou vizí společnosti. Ta je viděna jako masa atomizovaných jedinců, kteří si vzájemně konkurují v rozličných oblastech trhu. Jediným úkolem sociální politiky je tím pádem zajistit, aby každý člověk disponoval dostatečným množstvím zdrojů, které mu umožní v tomto soutěživém prostředí přežít (Room 1995).

⁸ Bergman, J.: Social Exklusion i Europe, In: Walach, V.: Sociálně vyloučené oblasti z hlediska hrozeb a rizik, Brno 2009, str. 10, Bakalářská práce na Fakultě humanitních studií Masarykovy univerzity na katedře politologie. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Josef Smolík, Ph.D.

⁹ Room, G.: Poverty and Social Exklusion, In: Walach, V.: Sociálně vyloučené oblasti z hlediska hrozeb a rizik, Brno 2009, str. 10, Bakalářská práce na Fakultě humanitních studií Masarykovy univerzity na katedře politologie. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Josef Smolík, Ph.D.

¹⁰ Mareš (2006) shrnuje názory na roli chudoby v sociální exkluzi následovně: „Chudoba může být příčinou sociální exkluze již tím, že brání realizaci občanských práv, nebo tlumí zájem o jejich uplatnění a mění aktivní občany v klienty sociálního státu nebo naopak, sociální exkluze může být chápána i jako určitá extrémní forma chudoby či naopak chudoba může být považována za jednu z řady dimenzí sociální exkluze.“

¹¹ Room, G.: Social Exklusion, Solidarity and Challenge of Globalization, In: Walach, V.: Sociálně vyloučené oblasti z hlediska hrozeb a rizik, Brno 2009, str. 10, Bakalářská práce na Fakultě humanitních studií Masarykovy univerzity na katedře politologie. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Josef Smolík, Ph.D.

¹² Engbersen, G.: Moderne armoede: feit en fictie, In: OECD (Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj), Boj proti sociálnímu vyloučení - Sociální pomoc v Belgii, České republice, Nizozemí a Norsku, překlad MPSV, 1999, str. 37

¹³ Mareš, P.: Faktory sociálního vyloučení, VÚPSV, výzkumné centrum Brno, Praha 2006, str. 5

sociálního začleňování v ČR do značné míry určována touto organizací, přikláním se k definici Rady Evropy:

Sociální vyloučení odráží nerovnost jednotlivců nebo celých skupin obyvatelstva při jejich participaci na životě společnosti, přičemž tato nerovnost je výsledkem nedostatku příležitostí pro všechny, kteří mají zájem participovat na společnosti, a plodí jejich nemožnost spolupodílet se na tomto životě, jejich izolaci a odtržení od společnosti. Sociální vyloučení je dále specifikováno jako důsledek nerovného přístupu jednotlivců nebo celých skupin obyvatelstva k pěti základním zdrojům společnosti: k zaměstnání, bydlení, sociální ochraně, zdravotní péči a vzdělání.

Jestliže je chudoba chápána jako důsledek nerovného přístupu k rozdělovanému bohatství společnosti a výsledek nerovnosti při distribuci bohatství vytvářeného tržní ekonomikou a je spojena s vyloučením jednotlivců, případně celých skupin obyvatelstva od materiálních zdrojů společnosti (tj. vyloučením z konzumní společnosti), pak pojem sociálního vyloučení je spojen s vyloučením z účasti na životě společnosti (ztráta sociálního místa ve společnosti). Mezi chudobou a sociálním vyloučením může a nemusí být souvislost. Je možné být chudý nebo být sociálně vyloučený, ale ohrožené skupiny obyvatelstva mají velmi často zkušenost s obojím.¹⁴

V České republice dále vstoupil dne 1. ledna 2007 v účinnost zákon č. 108/2006 sb. o sociálních službách, který rovněž definuje pojem sociálního vyloučení: „*Sociálním vyloučením se rozumí vyčlenění osoby mimo běžný život společnosti a nemožnost se do něj zapojit v důsledku nepříznivé sociální situace*“.¹⁵

Podle mého názoru je posun od materiálně determinujícího pojmu *chudoba* ke komplexnímu a mnoho problémů zahrnujícímu konceptu *sociální vyloučení* velmi důležitý. Je nutné si uvědomit, že sociální vyloučení zahrnuje řadu propletených negativních faktorů, které sociální vyloučení ovlivňují a vytváří. V následující kapitole se pokusím o identifikaci alespoň některých z těchto faktorů.

2 aa) Sociální vyloučení Romů a problematické vymezení pojmu Rom

Jak jedno romské přísloví praví: „Roma nane jekh – aňi pre jekh vast nane a o angušta jekh“ (Romové nejsou všichni stejní – vždyť ani prsty na jedné ruce nejsou stejné) či jiné: „Maškar o Roma avka sar the maškar o gadže: jekh džanel te živel, aver na džanel“ (Mezi Romy podobně jako mezi

¹⁴ Korunková, M.: Rozsah a průběh sociálního vyloučení v české společnosti, In: Sborník prací Fakulty sociálních studií brněnské univerzity, Sociální studia 5, Brno 2000, str. 116

¹⁵ Úvodní ustanovení zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, § 1, odst. 3 písm. f)

gádži¹⁶: jeden umí žít, druhý neumí)¹⁷, tak stejnou optikou je nutné pohlížet na problematiku sociálního vyloučení Romů. Samozřejmě ne všichni Romové jsou sociálně vyloučení a pokud se někteří ocitají v této situaci, tak to neznamená, že jsou stejní.

Romové žijící v České republice jsou stratifikováni hned z několika hledisek. Jednak se rozdělují podle příslušnosti k subetnické skupině, a to na Romy slovenské, maďarské, olšské, české a německé. Tyto skupiny se pak mohou dělit na další podskupiny, a to rodové, profesní, lokální; na *žuže Roma*¹⁸ („čisté“ Romy) a *degeša* („nečisté“ Romy)¹⁹, na městské-vesnické, bohaté-chudé. Současná doba sebou přináší další diferenční kritéria: jsou Romové integrovaní-neintegrovaní, asimilovaní-neasimilovaní, vzdělání-nevzdělání a podobně.²⁰

Početní zastoupení jednotlivých subetnických skupin nebylo nikdy zkoumáno. Podle romistky a indoložky Doc. Mileny Hübschmannové lze odhadnout tyto počty odhadnout podle sčítání lidu na Slovensku z roku 1970, kdy bylo zjišťováno procentuální zastoupení Romů mezi ostatním obyvatelstvem v jednotlivých okresech Slovenska. Počet Romů patřící k té či jiné subetnické skupině se dalo poté odhadnout díky empirické znalosti o tom, kde která subetnická skupina nejvíce přebývá. Z těchto odhadů je tak možné vyvodit závěry i o početním zastoupení v Česku. Je totiž pravděpodobné, že se po roce 1945 stěhovali ze Slovenska do Čech příslušníci subetnických skupin (slovenští a maďarští Romové) přibližně ve stejném poměru.²¹ Tedy subetnické rozložení uvnitř romské minority v ČR se patrně neliší od toho, jak jsou jednotlivé skupiny zastoupeny v romské populaci Slovenské republiky.²² Můžeme tak usuzovat také z toho důvodu, že po druhé světové válce, kvůli genocidě českých Romů a Sintů, zbylo v Čechách z těchto dvou skupin pouze přibližně 600 osob. Romové, kteří nyní žijí v Česku jsou tedy převážně Romové ze Slovenska (z důvodu spojení Slovenského státu s nacistickým Německem našťastí nestačilo do konce války dojít k tzv. konečnému řešení cikánské otázky a následnému vyvražďování Romů).

¹⁶ Termín „gádžo“ je apelativum, kterým Romové označují neromy; tento pojem původně v romštině znamenal „sedlák“.

¹⁷ Hübschmannová, M.: Několik poznámek k hodnotám Romů (skica), In: Romové v české republice, Sociopress, Praha 1999, str. 18

¹⁸ Pojem *žuže Roma* souvisí s tzv. rituální čistotou, která je jedním z nejzákladnějších prvků romské kultury a záleží především v striktním dodržování určitých tradic týkajících se především přípravy potravy (např. je nepřipustné vařit jídlo v hrnci, v němž se předtím vyvářelo prádlo, jídlo se nikdy neohřívá apod.) Hlavním kritériem rozdělení Romů na *žuže Roma* a *degeše* je však požívání „nečistého“ (psiho, koňského) masa. *Žužo Rom* by nikdy nepojedl v domě *degeše*, který pojídá „nečisté“ maso. Tuto tradici si Romové nejspíše přinesli ze země svého původu, Indie, kde je požívaná strava základním kritériem pro to, co je „čisté-nečisté“.

¹⁹ Zde je nutné upozornit, že toto rozdělení je mírně zjednodušené. Ačkoliv je při tomto rozdělení rozhodující, zda se příslušníci všech těchto subetnických skupin řídí pravidly již zmiňované rituální čistoty, přistupuje další fakt, že olšští Romové považují všechny ostatní skupiny za „nečisté“. Je to dáno pocitem jisté nadřazenosti olšských Romů nad ostatními (viz dále).

²⁰ Hübschmannová, M.: Šaj pes dovakeras, Univerzita Palackého v Olomouci-Vydavatelství, Olomouc 1998, str. 21-22

²¹ U skupiny olšských Romů se dá jejich počet také podobně odvodit, avšak nelze tvrdit, že se stěhovali do Česka stejně jako Romové slovenští nebo maďarští. Hlavním rozdílem byla skutečnost, že olšští Romové až do roku 1959 kočovali. Dá se tedy předpokládat, že od zrušení romského otroctví v Rumunsku roku 1864, se poté vydali na cesty jak do Maďarska, tak na Slovensko a také do Česka.

²² Hübschmannová, M.: Šaj pes dovakeras, Univerzita Palackého v Olomouci-Vydavatelství, Olomouc 1998, str. 27

Z výše uvedeného můžeme tedy odhadnout přibližné počty jednotlivých skupin Romů v ČR: Nejvíce je Romů slovenských (65-75%), potom následuje skupina Romů maďarských (15-20%), dále Romové olašští (10-15%) a zbylá procenta připadají na Romy české a Sinty.

Koho je tedy možné označit Romem? K etnonymu Rom – to znamená k etnickému jménu Rom se hlásí většina Romů na světě, a to zejména, pokud má dojít k základnímu rozlišení Rom versus gádžo. Jsou skupiny, které se hrdě hlásí ke své subetnické příslušnosti (např. Sinti – němečtí Romové, Manušové ve Francii, Kale ve Španělsku a ve Finsku, Romaničel v Anglii), ale na vymezení Rom – nerom (gádžo) se shodují téměř všichni.²³ Při definování pojmu Rom tedy můžeme vycházet z tohoto základního rozlišení, avšak je zde také nutné zmínit potřebu české majoritní společnosti tento pojem vymežit. Např. Moravec (2006) nabízí tři alternativy: 1) Romem je nositel romské kultury²⁴, 2) Romem je ten, kdo se takto sám identifikuje, 3) Romem je ten, koho za něj považuje majoritní společnost na základě „typického vzhledu“.

Dalším, kdo se pokusil definovat pojem „Rom“ je Ivan Gabal, který jej ve své „Analýze sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti“ definuje takto: „*Za Roma považujeme takového jedince, který se za Roma sám považuje, aniž by se nutně k této příslušnosti za všech okolností (např. při sčítání lidu) hlásil, a/nebo je za Roma považován významnou částí svého okolí na základě skutečných či domnělých (antropologických, kulturních nebo sociálních) indikátorů.*“ Podle mého osobního názoru je možné se přiklonit k definici pana Gabala. Přinejmenším lze souhlasit s první částí definice, která klade důraz na romskou identitu, resp. na pocit být Romem, který je velmi důležitý k celkové sebeidentifikaci člověka a následně přínosem v složitém procesu sociálního začleňování (pokud se jedná o sociálně vyloučenou osobu). Druhá část definice zdá se být přínosem např. při provádění různých druhů výzkumů s přihlédnutím k problematičnosti sběru etnických dat²⁵.

Vzhledem k tématu této bakalářské práce a výše uvedenému je nyní nutné pokusit se porovnat pojem Rom s pojmem sociálního vyloučení a nastínit, které Romy je možné jako sociálně vyloučené označit. Jak již bylo zmíněno, stejně jako Češi či Slováci jsou různí, tak jsou různí i Romové. Nelze tedy problém sociálního vyloučení ztotožňovat s etnicitou. Někteří Romové jsou sociálně vyloučení, jiní nikoliv. Stejně tak neromové. Na druhou stranu nelze tvrdit, že některá specifika již definované romské kultury princip sociálního vyloučení, potažmo začleňování, neovlivňují (viz dále).

²³ Srovnej Hübschmannová, M.: Šaj pes dovakeras, Univerzita Palackého v Olomouci-Vydavatelství, Olomouc 1998, str. 21

²⁴ Pracovní definice romské kultury: nositeli romské kultury jsou míněni ti, které spojuje systém hodnot, norem, principů a sociální organizace. Podle Moravce (Nástin problému sociálního vyloučení romských populací, Plzeň 2006): „*V českém kontextu míníme především to, co ve svých knihách popisují romisté a romologové jako např. Doc. Hübschmannová, E. Davidová a další. Jedná se především o kulturu Romů, kteří do ČR přišli ze Slovenska.*“, In: Hirt, T. – Jakoubek, M.: „Romové“ v osídlech sociálního vyloučení, Aleš Čeněk, s.r.o., Plzeň 2006, str. 21

²⁵ V České republice je z důvodu ochrany práv příslušníků národnostních a etnických menšin zakázán etnický sběr dat, a to především z důvodu nesnadného určení etnicity v případech, že daný jedinec se sám svou etnicitou neidentifikuje.

Jelikož sociální vyloučení nevzniká samo o sobě a jsou různé druhy sociálního vyloučení, je zapotřebí alespoň v hrubých obrysech nastínit, co způsobuje sociální vyloučení a jaké jsou jeho mechanismy. Sociální vyloučení může být způsobeno jak vnějšími, tak vnitřními vlivy. Vnější vlivy či příčiny jsou takové jevy, které nemohou sociálně vyloučené osoby ovlivnit vlastním jednáním či tak mohou činit jen obtížně. Vnější příčiny jsou dány společenskými podmínkami nebo vyplývají z jednání lidí, kteří se nacházejí vně sociálního vyloučení.²⁶ Těmito vlivy jsou např. trh práce a jeho charakter, sociální politika státu a samospráv (např. bytová politika) či diskriminace a stigmatizace některých jedinců na základě charakteristik jako je etnická příslušnost, národnost, sociální statut apod.²⁷ Pokud bychom měli posoudit tyto vlivy z perspektivy Romů, kteří u nás žijí, je zřejmé, že jejich život do značné míry ovlivňují.²⁸ Vnitřní příčiny jsou důsledkem jednání konkrétních lidí, jichž se sociálního vyloučení týká. Ti ho mohou svým jednáním způsobovat či posilovat jeho existenci. Třebaže se jedná o příčiny individuální, jsou většinou důsledkem vlivů vnějších.²⁹ Mezi takové příčiny můžeme například zahrnout: ztrátu pracovních návyků z důvodu dlouhodobé nezaměstnanosti, orientace na okamžité uspokojení potřeb vyplývající z dlouhodobé frustrace³⁰ či apatie a nízká motivace k řešení vlastních problémů³¹ atd..³²

Dále je nutné zmínit druhy sociálního vyloučení, resp. mechanismy (způsoby) vytěšňování osob na okraj společnosti. Jsou to: prostorové, ekonomické a kulturní vyloučení, sociální vyloučení v užším slova smyslu a symbolické vyloučení.³³ *Prostorové vyloučení* je nejzřetelnějším projevem sociální exkluze. Sociálně vyloučené lokality se projevují hlavně nízkou kvalitou bydlení, jsou často „odříznuty“ od veřejně dostupných služeb a neřídka kdy se nacházejí vně obce. Sociálně vyloučené lokality vznikají v posledních letech při mnoha českých městech. Mohou být tvořeny celými čtvrtěmi, ulicemi, jedním nebo více domy, ubytovnami nebo jinými objekty při těchto městech a obcích nebo v nich.³⁴ Tyto lokality

²⁶ Toušek, L. a kol.: Kdo drží černého Petra, Člověk v tísni, 2007, str. 8

²⁷ Toušek, L. a kol.: Kdo drží černého Petra, Člověk v tísni, 2007, str. 8

²⁸ Například pokud přijde Rom žádat o zaměstnání, je jeho přijetí limitováno dosaženým vzděláním (stejně jako u majority), ale také zažitými předsudky (př. Romové neprijdou nikdy včas, jsou líní apod.), kterými je zaměstnavatel v menší či větší míře ovlivněn. Pokud bychom měli uvést příklad z oblasti bytové politiky, nabízí se jednak nízký počet tzv. sociálních bytů ve vlastnictví obcí (v případě nemajetných Romů) a jednak rovněž diskriminující přístup k Romům, pokud by jim měl být takový byt přidělen (zde opět může fungovat zažitý stereotyp, že Romové byt znehodnotí a nebudou si ho vážit).

²⁹ Toušek, L. a kol.: Kdo drží černého Petra, Člověk v tísni, 2007, str. 9

³⁰ Zde bychom mohli oponovat tím, že tato vnitřní příčina neplyne z dlouhodobé frustrace (i když to tak, hlavně v dnešní době, může být), ale z tradičního pojmání času Romů. Toto pojmání klade větší důraz na přítomnost a menší na budoucnost. Dalším důvodem může být to, že Romům příslušníci majoritní společnosti dlouhá staletí platili v naturálních, nikoli penězi, a tudíž je, a hlavně bylo, pro Romů obtížnější s penězi hospodařit.

³¹ U této vnitřní příčiny je nutné zdůraznit vliv příčin vnějších. Jelikož jsou Romové po staletí majoritou odmítání (již v 15. století nebylo dokonce trestné Roma zabít), není divu, že se Romové propadli do stavu hluboké apatie.

³² Toušek, L. a kol.: Kdo drží černého Petra, Člověk v tísni, 2007, str. 9

³³ Toušek, L. a kol.: Kdo drží černého Petra, Člověk v tísni, 2007, str. 9

³⁴ Nedělníková, D. a kol.: Metodická příručka pro výkon terénní sociální práce, Ostravská univerzita v Ostravě a MPSV, Ostrava 2008, str. 65

jsou odborníky nazývány ghety³⁵ či sociálně vyloučenými lokalitami. Představitelé místních samospráv však tyto lokality nazývají „objekty pro nepřízpůsobivé občany“, „byty pro neplatiče“, „holobyty“ či „byty pro sociálně slabé občany“.³⁶ V mnoha případech se lidé v těchto lokalitách ocitají nedobrovolně, a to z důvodu zamýšleného či nezamýšleného jednání představitelů samospráv³⁷.

Dalším druhem sociálního vyloučení je *vyloučení ekonomické*. Projevuje se uzavřením přístupu na trh práce, následným uzavřením životních šancí, závislostí na sociálních dávkách a dále v mnoha případech opatrováním prostředků nutných k uspokojení základních potřeb ve sféře černé ekonomiky a černého trhu práce.^{38,39} *Kulturní vyloučení* znamená zpravidla omezený přístup ke vzdělání a znalostem, které jsou většinovou společností uznávány a ceněny.⁴⁰ Faktem je, že omezený přístup romských dětí (převážných těch, kteří žijí v sociálně vyloučené lokalitě), je značný. Často dochází k zařazování těchto dětí mimo hlavní vzdělávací proud, do tzv. speciálních škol (nové označení pro školy zvláštní), ve kterých se jim nedostane potřebného vzdělání k tomu, aby mohli pokračovat na školu střední, natož vysokou.⁴¹ Po ukončení této školy je samozřejmě velmi obtížné (zda-li přímo nemožné) najít si kvalitní zaměstnání a člověk se rázem ocitá v situaci ekonomického vyloučení. Dalším způsobem, jak může být člověk vyloučen je *sociální vyloučení v užším slova smyslu*, které omezuje společenské styky na kontakty s lidmi, kteří se nacházejí ve stejném postavení jako on.⁴² V takovém případě je samozřejmě cesta ze sociálního vyloučení opět ztížena. Nelze předpokládat, že by člověk například našel kvalitní zaměstnání prostřednictvím kontaktů s lidmi, kteří se sami ocitají v situaci sociálního vyloučení. Posledním, ale velice důležitým je *vyloučení symbolické*. K symbolickému vyloučení dochází z důvodu přisuzování určitých (často neopodstatněných) charakteristik sociálně vyloučeným osobám většinovou společností.

³⁵ Pojem *ghetto* se jeví jako diskutabilní, jelikož z něj za druhé světové války nebylo možné odejít pod trestem smrti. Ačkoliv je situace některých Romů žijících v těchto lokalitách tristní a jejich vymanění z tohoto prostředí velice obtížné, možnost odchodu zůstává.

³⁶ Přístup samospráv k řešení problému sociálního vyloučení je v mnoha případech velice laxní a již používání pojmů jako „nepřízpůsobivý občan“ vypovídá o nízké znalosti tohoto problému a zavání totalitárními praktikami užívanými v nedaleké minulosti.

³⁷ Je diskutabilní, zda privatizace bytového fondu obcí či konkrétně prodej nemovitostí realitním magnátům, je zamýšlený s vidinou přesunutí problému sociálně vyloučených osob na někoho jiného. V každém případě realitní magnáti často využívají takto nabytých objektů ke sestěhovávání především zadlužených jedinců či rodin do tohoto objektu často i ze všech částí České republiky (viz. „SOCIÁLNÍ PAST“ – Situační analýza sociálně vyloučených lokalit na území města Litvínova se zaměřením na sídliště Janov, kterou pro Úřad vlády ČR zpracoval Socioklub). K těmto krokům se však často uchylují sami obce, aby se „zbavili nepřízpůsobivých občanů“.

³⁸ Toušek, L. a kol.: Kdo drží černého Petra, Člověk v tísni, 2007, str. 11

³⁹ Obstarávání prostředků k živobytí ve sféře černého trhu práce se objevuje především u zadlužených jedinců či rodin, na něž byla z důvodu nesplacení závazků uvalena exekuce a pokud by si tento jedinec našel práci na „běžném“ trhu práce, na jeho plat by byla s největší pravděpodobností exekuce také uvalena a ocitl by se opět bez prostředků.

⁴⁰ Toušek, L. a kol.: Kdo drží černého Petra, Člověk v tísni, 2007, str. 12

⁴¹ Děti jsou do těchto škol zařazovány nejen podle výsledků testů, které se snaží odhalit jejich schopnosti či naopak nedostatky a které jsou samozřejmě vytvářeny pro děti z majority, ale také často na základě stigmatizace záležící v zakořeněném předsudku, že jsou romské děti méně chytré či nadané. Je zde nutné ale také zmínit, že k zařazování či přearazování dětí do těchto škol dochází také na základě žádosti matek těchto dětí, a to z různých důvodů. Příkladem může být to, že na tuto školu již dochází starší sourozenec a že se o mladšího postará, či že na tuto školu chodí více romských dětí a nehrozí zde tolik nebezpečí diskriminace a hrubého chování ze strany učitelů nebo i samotných žáků.

⁴² Toušek, L. a kol.: Kdo drží černého Petra, Člověk v tísni, 2007, str. 13

Tito lidé jsou paušálně označováni jako „neplatiči“, „nepřízpůsobiví občané“ či ještě hůře.⁴³ Třebaže tato označení často nemusí být pravdivá, ve velké míře ovlivňují proces sociálního začleňování, neboť je se sociálně vyloučenými zacházeno právě podle těchto přisouzených charakteristik. Nezřídka je symbolické vyloučení spojeno se stigmatizací na základě etnicity, což je především případ Romů, kteří se ani ve stavu sociálního vyloučení nemusí nacházet.⁴⁴

Vzhledem k výše uvedenému je možné definovat cílovou skupinu osob, jejíž začleňování je předmětem této práce. Touto cílovou skupinou jsou sociálně vyloučení Romové žijící převážně v sociálně vyloučených lokalitách. Může se jednat jak o Romy slovenské, tak maďarské, ale i olašské, české či Sinti. Zastoupení olašských a českých Romů a Sintů bude však procentuálně nižší, a to z důvodu menšího počtu těchto subetnických skupin žijících na území ČR (viz výše). U Romů olašských dále přistupuje fakt, že jsou jako skupina velice uzavřená, jejich život je řízen přísnými pravidly⁴⁵ a od ostatních Romů se výrazně distancují.⁴⁶ Nedá se však tvrdit, že olašští Romové nejsou sociálně vyloučení. Jejich uzavřenost může způsobovat (a často způsobuje) sociální vyloučení z majoritní společnosti a jsou tedy stejně tak vyloučení jako ostatní skupiny Romů. Ani z důvodu skutečnosti, že často spravují větší majetek, než ostatní skupiny Romů, se nedá předpokládat, že příslušníci této subetnické skupiny Romů nebudou obyvateli sociálně vyloučených lokalit, neboť ani majetek často není pro majoritu určující. Maximálně budou tyto vyloučené lokality tvořeny vyšším procentem příslušníků právě Romů olašských, než Romů ostatních.

⁴³ Toušek, L. a kol.: Kdo drží černého Petra, Člověk v tísni, 2007, str. 13

⁴⁴ Příkladem časté stigmatizace a diskriminace může být situace, kterou Romové často popisují, a to jejich zkušenost při žádání o práci. Pokud totiž na volné místo zavolají, je jim řečeno, že se mohou o toto místo přijít ucházet. Když však na místo dorazí a zaměstnavatel vidí, že jsou Romové, odvětlí, že místo je už obsazené.

⁴⁵ Olašští Romové si volí svého krále, jehož slovo má větší váhu, než zákony české republiky. Ten může při tzv. krísu (soudu), kterému předsedá skupina vážených olašských mužů, trestat přestupky, udělovat pokuty a řešit konflikty jak mezi jednotlivci, tak celými rody. Může udělit i ten nejvyšší trest, kterým je vyloučení ze skupiny. Tohoto trestu se Romové bojí více než smrti. Při pocitu ohrožení může tento král také vyzvat olašské Romy k odchodu z republiky. Po jeho smrti drží Romové 1 rok smutek, poté si zvolí do čela dalšího, moudrého, bohatého a nad 50 let starého muže. V současnosti je jím v Ostravě, Jan Lipa (toho uznávají Olaši na většině území ČR, výjimkou je Brno, kde uznávají Jana Horvátka). Mezi základní tradice této subetnické skupiny patří nerovnost pohlaví (např. ženy a muži musí sedět odděleně), dále fyzickou práci vnímají podřadně a ospravedlňují to tím, že pokud musí člověk fyzicky pracovat, je to důsledek jeho nedostatečných mentálních schopností (cení si hlavně obchodu). Jako pozůstatek kočování je možné vnímat to, že svůj majetek často nosí při sobě, nejčastěji v podobě zlata (někteří věří, že zlato má i léčivé účinky). U olašských Romů jsou také časté únosy nevěsty a následné vyplácení.

⁴⁶ Důvodem jejich uzavřenosti také může být fakt, že až do roku 1959 kočovali. Tím se také nevýrazněji liší od ostatních subetnických skupin. Slovenské Romy nazývají rumungry, což vzniklo z původního Rom Ungro (maďarský Rom) a toto označení vzniklo přibližně v době, kdy bylo v Rumunsku zrušeno otroctví (1864) a vlašští Romové se mohli vydat na cesty po Uhrách a dalších zemích Evropy. Usazeným Romům, které v Uhrách potkávali začali říkat Rom Ungro, což bylo výrazem pejorativním až nadávkou, a to z důvodu především jejich usazení. Olašští Romové žijící na území ČR jsou především potomci skupiny Lovariů, kočovných handlířů – odtud jejich název odvozený od maďarského slova ló – kůň. Kromě Lovarů do Čech přišli také Kalderaši, kteří se živilo především výrobou kotlů - odtud jejich název odvozený od rumunského slova caldera – kotel.

2 b) Sociální služby

Jelikož ústředním tématem této bakalářské práce je popis sociálních služeb v procesu sociálního začleňování Romů, je nyní potřeba definovat si tento pojem a popsat jakým způsobem je možné prostřednictvím sociálních služeb k sociální integraci Romů přispět.

Pojem sociální služba je definován zákonem č. 108/2006 sb., o sociálních službách, který sociální službou rozumí „činnost nebo soubor činností zajišťující pomoc a podporu osobám za účelem sociálního začlenění nebo prevence sociálního vyloučení“⁴⁷. Citovaný zákon také pojmenovává proces, který zajišťuje, aby osoby sociálně vyloučené nebo sociálním vyloučením ohrožené mohli dosáhnout příležitostí a možností, které by jim napomohli plně se zapojit do ekonomického, sociálního i kulturního života společnosti a žít způsobem, který je ve společnosti považován za běžný.⁴⁸ Tento proces nazývá *sociálním začleňováním*. Vzhledem k výše uvedenému, obsahuje tato definice všechny důležité oblasti, ve kterých může docházet k sociálnímu vylučování, a to jak ve sféře sociální, tak také ekonomické a kulturní. Zde je nutné si uvědomit, že sociálně vyloučeným Romům se nepodaří plně participovat na kulturním životě v majoritní společnosti, pokud si nebudou plně vědomi svého kulturního bohatství, kterým kultura romská bezesporu je. Někteří sociálně vyloučení Romové (a samozřejmě také mnoho příslušníků majority) si dnes plně neuvědomují důležitost pozdvižení romské kultury v procesu sociálního začleňování. Jednou z nejsložitějších otázek spjatých s hledáním úspěšné strategie integrace konkrétní etnické menšiny je totiž přístup k rozhodujícím dimenzím etnické či národnostní identity. Jedná se zejména o jazyk, vlastní kulturní tradice a zvyklosti, vlastní historie a geneze, psané, resp. publikované a textovou formou kodifikované prvky identity (vlastní literatura, poezie, dětské příběhy apod.).⁴⁹ Jak píše Ivan Gabal: „V Evropě již dlouhodobě, v USA relativně nedávno, převládá přístup, v němž se posilování specifické kulturní (etnické či národnostní) identity menšin ukazuje jako důležitý prostředek a mechanismus jejich integrace do etnický či národnostně odlišného prostředí. Teprve ve chvíli, kdy si jsou příslušníci menšiny jasně vědomi své vlastní, specifické identity, vlastního původu, tradic, jazyka, kdy jasně vědí „kdo jsou“, dokážou také bez problémů zvládat kulturní, jazykové a národnostní prostředí většinové společnosti a identifikovat se s touto společností i se státem jako s vlastním.“⁵⁰ Proces integrace menšiny do většinové společnosti prostřednictvím uvědomění si vlastní identity je však možné pouze za předpokladu, že se majoritní společnost nechová xenofobně nebo rasisticky. Je nezbytné, aby si majorita uvědomila, že pokud se setkají dvě etnokulturní společenství, střetají se tím zároveň dva rozsáhlé,

⁴⁷ Úvodní ustanovení zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, § 1, odst. 3 písm. a)

⁴⁸ Úvodní ustanovení zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, § 1, odst. 3 písm. e)

⁴⁹ Gabal, I: Zahraniční inspirace k integraci Romů, In: Romové v české republice, Socioklub, Praha 1999, str. 77

⁵⁰ Gabal, I: Zahraniční inspirace k integraci Romů, In: Romové v české republice, Socioklub, Praha 1999, str. 78

strukturálně propojené soubory odlišných zvyků.⁵¹ Je pak na nás všech, abychom byli ochotni tyto odlišnosti tolerovat a v neposlední řadě se je také snažit pochopit. Jedině touto cestou je možné dojít ke společnému nekonfliktnímu soužití. Bohužel v české společnosti zatím stále převládá neochota a neschopnost si navzájem porozumět a jak píše Doc. Hübschmannová: „*Neochota a neschopnost se navzájem posilují a nabývají tvaru děsivé neústupnosti, která vede k agresi, ke konfliktům, k tragédiím osobním i kolektivním, dějinným.*“⁵²

Zákon o sociálních službách dále definuje rovněž důležité pojmy, kterými jsou *nepříznivá sociální situace*, která znamená „*oslabení nebo ztrátu schopnosti z důvodu věku, nepříznivého zdravotního stavu, pro krizovou sociální situaci, životní návyky a způsob života vedoucí ke konfliktu se společností, sociálně znevýhodňující prostředí, ohrožení práv a zájmů trestnou činností jiné fyzické osoby nebo z jiných závažných důvodů řešit vzniklou situaci tak, aby toto řešení podporovalo sociální začlenění a ochranu před sociálním vyloučením.*“⁵³ Mnoho popsanych problémů v této definici se týká velkého množství sociálně vyloučených Romů. Sociálně vyloučené lokality, ve kterých Romové žijí, jsou bezesporu sociálně znevýhodňujícím prostředím (např. z důvodu nízké dostupnosti veřejně přístupných služeb), Romové žijící v těchto lokalitách jsou také často velmi chudí, nemají prostředky na nákup kvalitních potravin a celkově k dodržování zdravé životosprávy⁵⁴, tudíž jejich zdravotní stav často není optimální, dále jejich způsob života v těchto lokalitách logicky směřuje ke konfliktu se společností, neboť majoritu irituje, že tito Romové nechodí do práce a jsou závislí na sociálních dávkách. Dalším konfliktem může být nepochopení určitých tradičních zvyklostí Romů, jako je např. výchova dětí. Romové tradičně dávají dětem velkou volnost, což je dáno nejspíše tím, že nežijí v nukleárních rodinách a široká rodina představuje funkční celek, kde se starší děti starají o menší a rodinní příslušníci si celkově s výchovou dětí pomáhají.⁵⁵ Tento způsob výchovy může pak na majoritní obyvatelstvo působit dojmem, že se rodiče o děti nestarají, což je samozřejmě pobuřuje. Romové jsou také ohroženi trestnou činností jiných osob, a to především lichvářů. Lichváři jsou jednak sami Romové, jednak zde působí také nebankovní

⁵¹ Srovnej Hübschmannová, M.: Šaj pes dovakeras, Univerzita Palackého v Olomouci-Vydavatelství, Olomouc 1998, str. 8

⁵² Hübschmannová, M.: Šaj pes dovakeras, Univerzita Palackého v Olomouci-Vydavatelství, Olomouc 1998, str. 9

⁵³ Úvodní ustanovení zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, § 1, odst. 3 písm. b)

⁵⁴ Je však nutné upozornit na skutečnost, že pokud někdo vlastní prostředky na nákup kvalitních potravin, neznamená to, že si tyto potraviny kupuje a že žije zdravě. Zmíněný fakt pouze konstatuje, že chudí Romové mají ke kvalitním potravinám a zdravému životnímu stylu ztížený přístup.

⁵⁵ Tento jev je možné vysledovat především v osadách na východním Slovensku, kde jsou Romové od majoritní společnosti velmi segregováni, což umožňuje (nebo způsobuje), že stále dodržují tradiční romské hodnoty záležící v tomto případě v rodinné výpomoci s výchovou. U Romů žijících v majoritní společnosti v Česku tomu může být jinak, neboť tradiční hodnoty leckdy ztratily svůj původní význam, a to především z důvodu řízené asimilace prováděné za doby socialismu. Dá se říci, že v prostředí tradičních romských osad na Slovensku nebyla asimilace tak „úspěšná“, jako v cizím prostředí, ve kterém se Romové po příchodu do Česka ocitli.

subjekty, které svými tzv. nekalými praktikami výslovně parazitují na chudobě a nevýhodném postavení ostatních.⁵⁶

Dalším pojmem, který zmiňovaný zákon vymezuje je *přirozené sociální prostředí*, jímž se rozumí „rodina a sociální vazby k osobám blízkým, domácnost osoby a sociální vazby k dalším osobám, se kterými sdílí domácnost, a místa, kde osoby pracují, vzdělávají se a realizují běžné sociální aktivity.“⁵⁷ Vývojovým trendem v oblasti poskytování sociálních služeb je v dnešní době kladení důrazu na jejich poskytování v prostředí, kde se člověk cítí přirozeně a bezpečně, čímž v případě Romů je bezesporu rodina. Jak tvrdí profesor Igor Tomeš: „Celkově lze konstatovat zásadní odklon od ústavní péče všude tam, kde není nezbytně nutná.“⁵⁸ Pokud si uvědomíme, že pro mnoho Romů je prostředí majoritních institucí prostředím cizím a frustrujícím, je tento odklon velkým přínosem. Terénní pracovníci či terénní sociální pracovníci navštěvují Romy v sociálně vyloučených lokalitách a v ideálním případě se snaží pracovat právě s celou rodinou. Ta se nachází v žebříčku tradičních romských hodnot na jednom z nejvyšších stupňů a je tedy nutné s ní pracovat jako s celkem.

Další možností, jak definovat sociální službu je její vnímání jako pojmu „horizontálního“, to znamená, že sociální služby mohou být vytvářeny v sociálním pojištění, v systémech státních podpor a sociální pomoci. Služby se poskytují místo dávek tam, kde je to sociálně efektivnější. Jak tvrdí Tomeš (2001): „*Ekonomická efektivnost nemůže být kritériem volby „peníze nebo služba“, protože poskytování služeb je vždy nákladnější než poskytování peněz.*“⁵⁹ O tomto tvrzení by se dalo polemizovat, neboť dlouhodobé poskytování sociálních služeb, může být v důsledku, pokud se např. podaří člověku vymanit se ze závislosti na sociálních dávkách, finančně výhodnější, než stále „udržovat“ člověka na dávkách sociální pomoci.

Nejstarší uspořádání sociálních věcí bylo založeno na společném úsilí (solidaritě) rodu o přežití. Nejstarší sociálně politická řešení byla zabudována do rodového systému. Dodnes se např. na Balkáně setkáváme s vysokým stupněm rodinné solidarity.⁶⁰ Jak již bylo naznačeno výše, tento princip rodinné

⁵⁶ Z důvodu existence tohoto negativního jevu vznikl v Ostravě institut tzv. *policejní asistence*. Jedná se o sociální službu, kterou poskytuje nezisková organizace Vzájemné soužití, o. s. ve vyloučených lokalitách na Ostravsku. Terénními pracovníky, kteří tuto službu vykonávají jsou sami Romové a záměrem poskytování je především navázání lepšího kontaktu a vytvoření důvěry ve vztahu Romů k policii. Následně by mohlo docházet na základě tohoto pozitivní a důvěryhodného vztahu k odhalování trestné činnosti v sociálně vyloučených lokalitách, především potírání trestného činu lichvy a vydírání. Romové, kteří poskytují tuto službu jsou pak prostředníky mezi Romy žijící v sociálně vyloučených lokalitách a policií. Pokud dojde k navázání důvěry, Romové, kteří jsou decimováni lichvou, budou mít menší strach oznámit tento trestný čin. Tento institut se pomalu rozšiřuje do dalších českých měst (např. Brno, Karviná, Cheb), avšak pod různými názvy (např. asistent v trestním řízení). Z důvodu nevyhovujícího označení „*policejní asistence*“ a sjednocení názvu vydalo Ministerstvo vnitra metodiku činnosti těchto asistentů, v němž je tato služba nazvána jako „*asistence při jednání s policií a dalšími úřady*“. Pokud tedy terénní pracovníci vykonávající tuto službu dostojí požadavkům zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, a to především v oblasti povinných kvalifikačních předpokladů, lze tuto službu financovat jako sociální službu *Terénních programů* či *Sociálního poradenství*.

⁵⁷ Úvodní ustanovení zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, § 1, odst. 3 písm. d)

⁵⁸ Tomeš, I.: Sociální politika – teorie a mezinárodní zkušenost, Socioklub, Praha 2001, str. 187

⁵⁹ Pojem sociální služba, In: Tomeš, I.: Sociální politika – teorie a mezinárodní zkušenost, Socioklub, Praha 2001, str. 29

⁶⁰ Tomeš, I.: Sociální politika – teorie a mezinárodní zkušenost, Socioklub, Praha 2001, str. 32

solidarity je v prostředí romské rodiny tradiční, zcela běžný a vyžadovaný.⁶¹ Důkazem může být např. nízký výskyt bezdomovectví u příslušníků této etnické menšiny. Málokdy lze spatřit na ulicích Roma bezdomovce, jelikož jeho rodina se něj postará, neboli nenechá ani ty nejslabší „padnout“ na dno a žít osamoceně. V této oblasti podpory by si podle mého názoru mohla vzít majorita od Romů příklad.⁶²

Historicky nejstarší vývojové formy sociálních služeb zahrnovaly útulky, např. ve Francii hotels de Dieu (boží domy), na území Německa a Rakouska špitály (z toho germanizované označení nemocnic u nás⁶³), v Anglii byly tyto útulky pro nemocné (včetně starých), sirotky a prostitutky označovány jako poor house (domy chudých).⁶⁴

V moderních západoevropských a severoamerických státech se vyvinulo důležité rozdělení na státní a nestátní sociální služby. Toto dělení je možné proto, že sociální služby mohou být organizovány obcemi a městy jako samosprávné, svěřené na základně pospolitosti občanů; takové sociální služby jsou vždy státem regulovány, jsou realizovány jako veřejnoprávní a zákonným způsobem financovány. Vedle toho mohou vznikat soukromoprávní sociální služby, avšak i tyto musí být státem povolené.⁶⁵ Podmínit provoz sociální služby povolením je nezbytně nutné, protože jde o služby občanům, kteří mají na sociální pomoc přirozené, ústavou zaručené právo, a proto, že objektem jsou zpravidla lidé, kteří se pro svůj zdravotní stav nebo věk (nebo i jen z důvodu své etnické příslušnosti) jen stěží ubrání šikaně a zlým úmyslům. Proto potřebují veřejnoprávní ochranu, potřebují, aby stát prováděl dozor a reguloval podmínky provozu takovýchto soukromoprávních sociálních služeb.

V českém prostředí je proces povolení k poskytování sociálních služeb nařízen již zmiňovaným zákonem č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Podle § 78 tohoto zákona lze sociální služby poskytovat jen na základě oprávnění k poskytování sociálních služeb a toto oprávnění vzniká rozhodnutím o registraci. Jde o základní podmínku ochrany osob, které jsou oslabeny v prosazování svých práv a oprávněných zájmů a potřebují určitý rozsah podpory a pomoci. Samotný proces registrace se řídí správním řádem č. 500/2004 Sb., registraci uděluje krajský úřad kraje, ve kterém bude sociální služba poskytována a existuje na ni právní nárok. Pokud žadatel splňuje stanovené podmínky, je příslušný

⁶¹ Příkladem může být má osobní zkušenost z pobytu ve východoslovenské obci Jarovnicích, kde se nachází největší romská osada na Slovensku čítající okolo 5000 lidí. Jelikož na východním Slovensku je pro Romy téměř nemožné najít zaměstnání, cestují za prací především do Čech a někteří i do Anglie. Při rozhovoru s muži, kteří tuto zkušenost mají, jsem se zeptala, co učinili s penězi, které si vydělali? Bylo mi řečeno, že za některé peníze provedli nejnnutnější opravy domu a jiné prostě rozdali ostatním členům rodiny. Podle jejich slov, je přeci přirozené vypomoct blízkým, kteří nemají možnost za práci vycestovat.

⁶² Avšak tento motiv rodinné solidarity může také přinášet řadu negativních jevů projevujících se především v ztížené možnosti osvobození jednotlivce v moderní společnosti (často záležící v potlačování individuality rodinou), nebo může tato solidarita způsobovat, že se rodinní příslušníci, kteří potřebují pomoc na tuto pomoc spoléhají v takové míře, že si neuvědomují, že ty, kteří se o ně starají, udržují tzv. u dna a že se nemohou od této starosti osvobodit a energii využít ve svůj prospěch, např. v procesu sociálního začleňování.

⁶³ Toto germanizované označení pro nemocnice lze najít také ve slovenštině (špitáľi) a tudíž také v romštině (špitaľa). K tomuto došlo nejspíše z důvodu výskytu Romů na území Slovenska přibližně od 13., 14. století (prameny o prvním výskytu nejisté), a tudíž toto označení proniklo jako přejímka ze slovenštiny také do romštiny.

⁶⁴ Tomeš, I.: Sociální politika – teorie a mezinárodní zkušenost, Socioklub, Praha 2001, str. 29

⁶⁵ Tomeš, I.: Sociální politika – teorie a mezinárodní zkušenost, Socioklub, Praha 2001, str. 174

správní orgán povinen, registraci, respektive oprávnění k poskytování sociálních služeb, udělit. Oprávnění k poskytování sociálních služeb je současně významným prvkem ochrany uživatelů služeb před takovými postupy, které je mohou poškodit na zdraví či ohrožovat jejich lidská práva a snižovat jejich lidskou důstojnost. Plnění registračních podmínek a dalších zákonných povinností je předmětem kontroly, kterou provádí Inspekce sociálních služeb.

Inspekce sociálních služeb je prováděna jednak krajskými úřady vůči subjektům, které registrovali a jednak Ministerstvem práce a sociálních věcí vůči subjektům, které jsou zřízeny či založeny krajem v samostatné působnosti. Důvodem pro rozdělení výkonu inspekce mezi krajské úřady a ministerstvo je vyloučení možnosti střetu zájmů v případech, kdy by krajský úřad kontroloval subjekty, které jsou zřízeny krajem. Inspekce poskytování sociálních služeb má v systému sociálních služeb nezastupitelné postavení zejména při sledování kvality služeb poskytovaných registrovanými poskytovateli sociálních služeb. Hlavními cíli inspekce poskytování sociálních služeb je zajištění ochrany zájmů osob, kterým jsou sociální služby poskytovány, vůči neodborným nebo jinak nedostatečným postupům při poskytování služeb a podpora rozvoje kvality služeb u každého poskytovatele. Pokud se při provádění inspekce zjistí závažné nedostatky, které by mohly být důvodem pro uplatnění sankcí, je o tom informován příslušný registrující orgán, který může uložit nápravná opatření nebo peněžitou sankci a v odůvodněných případech i odejmout oprávnění k poskytování sociálních služeb.

Kvalita sociálních služeb se při výkonu inspekce ověřuje pomocí standardů kvality sociálních služeb⁶⁶.

2bb) Členění sociálních služeb a služby sociální prevence

Jak můžeme sociální služby rozdělit a jaká je jejich hlavní funkce? Jelikož jsou sociální služby souborem specializovaných činností, které mají pomoci člověku řešit jeho nepříznivou sociální situaci a příčiny vzniku nepříznivé sociální situace jsou velmi různé, proto také existuje velmi pestrá škála druhů sociálních služeb. Ovšem v první řadě je nezbytné si uvědomit, že poskytnutí sociální služby samo o sobě nedokáže v plné míře odstranit tyto příčiny, ostatně v mnoha případech to není ani objektivně možné. Poskytnutí sociální služby má člověku pomoci, respektive podporovat jeho vlastní aktivitu vedoucí k řešení nepříznivé sociální situace. Sociální služba nemůže převzít odpovědnost člověka za jeho vlastní osud či životní perspektivu. Je samozřejmé, že jsou stavy, kdy z důvodu věku, zdravotního stavu nebo života v sociálně vyloučených lokalitách, je člověk odkázán na pomoc prostřednictvím sociálních služeb,

⁶⁶ Podle § 99 z. č. 108/2006 Sb., o sociálních službách jsou standardy kvality sociálních služeb „souborem kritérií, jejichž prostřednictvím je definována úroveň kvality poskytování sociálních služeb v oblasti personálního a provozního zabezpečení sociálních služeb a v oblasti vztahů mezi poskytovatelem a osobami

ale i v tomto případě musí služba působit tak, aby byla maximálně podporována samostatnost a svébytnost člověka a chráněna jeho důstojnost.⁶⁷

Typologie sociálních služeb se dynamicky vyvíjí. V hrubých rysech se v ČR dělí na služby sociální péče a služby sociální intervence (prevence).⁶⁸ Podle cit. zákona však sociální služby zahrnují tři základní oblasti služeb, tj. sociální poradenství, služby sociální péče a služby sociální prevence. Sociální poradenství se člení na základní sociální poradenství a odborné sociální poradenství. Smyslem sociálního poradenství je poskytování potřebných informací, které přispívají k řešení nepříznivé sociální situace. Základní sociální poradenství jsou povinni poskytnout všichni poskytovatelé sociálních služeb, a to bez ohledu na to, kdo je o radu požádá. Odborné sociální poradenství poskytují specializované poradny, které se profilují, buď podle nějakého jevu (např. problematika domácího násilí), nebo podle cílové skupiny (např. osoby se zdravotním postižením, senioři, osoby žijící v sociálně vyloučených lokalitách apod.).^{69,70} Služby sociální péče jsou zaměřeny na to, aby napomáhaly lidem zajistit si fyzickou a psychickou soběstačnost. Služby sociální péče, jak vyplývá z názvu, nabízejí pomoc při zvládání úkonů péče o vlastní osobu. K zajištění poskytování těchto služeb lze použít příspěvek na péči.⁷¹

Služby sociální prevence se zaměřují na jevy a situace, které mohou vést k sociálnímu vyloučení osob a nejsou a priori způsobeny neschopností pečovat o sebe z důvodu věku či zdravotního stavu. Služby sociální prevence se zaměřují především na oblast tzv. sociálně negativních jevů, jako například sociální vyloučení, kriminalita, bezdomovectví, zneužívání návykových látek, krize v rodině apod.

Sociální služby mohou být poskytovány formou terénní, ambulantní nebo pobytovou, přičemž tyto formy jsou i u jednotlivých druhů služeb kombinovány tak, aby byly maximálně efektivní.

⁶⁷ Takto pojatý princip sociálních služeb přímo zapadá do procesu sociálního začleňování sociálně vyloučených Romů. Prvním stádiem je uvědomění si, že tito Romové „nestojí na stejné startovní čáře“, jsou znevýhodněni, a tudíž je potřeba jim poskytnout podporu, aby se na tuto pomyslnou startovní čáru dostali. Poté však i samotní Romové musí vyvinout aktivitu a uchopit svou příležitost. Sociální služby by neměli být „berličkou“, která jim umožní v sociálně nepříznivé situaci přežít, ale „berličkou“, která jim pomůže se z této situace vymanit.

⁶⁸ MPSV vydalo k problematice typologie sociálních služeb materiál, viz časopis Sociální politika č. 10/1997

⁶⁹ „V zemích, kde má obor delší tradici, se v sociální práci uplatňují nesespecializovaní profesionálové a vedle nich také specialisté, kteří jsou školeni např. na práci s psychiatricky nemocnými lidmi a pracují výhradně s tímto typem klientů. Debata o tom, nakolik se mají sociální pracovníci specializovat, se v západních zemích vede už od dvacátých let 20. století. V USA se např. v roce 1929 konala ve městě Milfordu konference, jejímž hlavním tématem bylo řešení dilematu vyjádřeného jako protiklad svou extrémů. Jedna krajní pozice předpokládá specializaci – každá ohrožená skupina má zvláštní potřeby, práce s ní vyžaduje speciální znalosti a dovednosti, zvláštní druh praktického tréninku a supervize. Opačné stanovisko tvrdí, že k efektivnímu výkonu sociální práce stačí soubor obecnějších znalostí a dovedností. Sociální pracovník by s jejich využitím měl umět vytvářet služby pro jakékoli klienty, poskytovat je a také by měl umět odkazovat klienty na další služby. Většina účastníků milfordské konference zaujala stanovisko někde mezi extrémními názory.“, In: Sociální práce v praxi, Matoušek, O. a kol., Portál, Praha 2005, str. 13

⁷⁰ Podle registru sociálních služeb a podle podávaných žádostí poskytovatelů sociálních služeb o finanční podporu na MPSV lze dovodit, že Romové žijící v sociálně vyloučených lokalitách využívají nejvíce sociální služby *Terénní programy*, jejichž poskytování v sobě také zahrnuje základní sociální poradenství. Nejčastěji kladené otázky z řad Romů terénním pracovníkům či terénním sociálním pracovníkům se týkají oblastí dávek sociální pomoci, bydlení, školství a zaměstnávání. V dnešní době ale také roste poptávka po odborném sociálním poradenství, a to především v oblasti tzv. protidluhového poradenství.

⁷¹ Díky romské rodinné solidaritě, jejíž prostřednictvím dochází k zajištění péči o rodinné příslušníky, patří Romové spíše k uživatelům služeb sociální prevence (terénní programy, sociální poradenství, sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi apod.), než k uživatelům služeb sociální péče (např. pečovatelská služba, domovy pro seniory, odlehčovací služba,...).

Pobytovou službou se rozumí služby spojené s ubytováním uživatele v zařízení sociálních služeb, za ambulantní službou uživatel dochází do zařízení sociálních služeb a terénní služba je poskytována tam, kde člověk žije – v jeho přirozeném sociálním prostředí. Pro poskytování pobytových a ambulantních služeb jsou zřizována zařízení sociálních služeb různého charakteru počínaje domovem pro seniory přes denní centra či stacionáře a konče noclehárnou pro osoby bez přístřeší.⁷²

Přestože služby sociální péče (např. domovy pro seniory, domovy pro osoby se zdravotním postižením, denní a týdenní stacionáře, osobní asistence,..) napomáhají osobám v zapojení do běžného života společnosti, jejich prvotním posláním je zajištění fyzické a psychické soběstačnosti, příp. zajištění důstojného prostředí k životu a zacházení v případě, kdy se tyto osoby z důvodu jejich stavu do běžného života již zapojit nemohou. Pro řešení sociálního vyloučení, resp. začleňování sociálně vyloučených Romů jsou důležitější služby sociální prevence.⁷³ Cílem služeb sociální prevence je napomáhat osobám k překonání jejich nepříznivé sociální situace a zároveň ochrana společnosti před vznikem a šířením nežádoucích společenských jevů.

Zákon o sociálních službách upravuje sedmnáct druhů služeb sociální prevence:*

- Raná péče – terénní, popřípadě ambulantní služba poskytovaná dítěti a rodičům dítěte ve věku do 7 let, které je zdravotně postižené. Služba je zaměřena na podporu rodiny a podporu vývoje dítěte s ohledem na jeho specifické potřeby.⁷⁴ Před účinností novely zákona o sociálních službách (viz dále) byla tato služba určena také dítěti, jehož vývoj je ohrožen v důsledku nepříznivé sociální situace. Bohužel zmiňovanou novelou bylo toto vypuštěno a odůvodněno tím, že stále

⁷² Jak již bylo uvedeno výše, Romové žijící v prostředí sociálně vyloučených lokalit (nebo i mimo ně) využívají spíše terénních služeb, než ambulantních či pobytových. Je to hlavně dáno tím, že terénní služby jsou poskytovány v jejich přirozeném prostředí, tam, kde mají svou rodinu a cítí se bezpečně, a za nabídkou ambulantních a pobytových služeb musí docházet do specializovaných zařízení, které jsou přirozeným prostředím pro majoritní společnost, nikoliv pro ně, a tudíž se zde necítí dobře a navíc ze zkušeností z bývalého režimu jim logicky nedůvěřují (za doby socialismu znamenaly instituce sociální péče především nebezpečí odebrání romských dětí z jejich rodin).

⁷³ zák. č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, § 53 definuje pojem Služby sociální prevence jako služby, které napomáhají zabránit sociálnímu vyloučení osob, které jsou tímto ohroženy pro krizovou sociální situaci, životní návyky a způsob života vedoucí ke konfliktu se společností, sociálně znevýhodňující prostředí a ohrožení práv a oprávněných zájmů trestnou činností jiné fyzické osoby.

* V následujícím textu jsou vyjmenovány všechny druhy služeb sociální prevence, které zákon o sociálních službách definuje. Některé služby jsou sociálně vyloučenými Romy (a nemusí jít vždy pouze o sociálně vyloučené) využívány více, jiné méně. Toto vždy závisí především na tom, v jaké situaci se daný jedinec ocitne a jakou službu si vybere jako druh pomoci. Záměrem tohoto výčtu je však povrchní (pouze podle údajů, které poskytuje registr poskytovatelů sociálních služeb) zmapování počtu poskytovatelů sociálních služeb, kteří v registru uvádějí cílovou skupinu „osoby žijící v sociálně vyloučených komunitách“, a tudíž těmto osobám službu poskytují. Termín „osoby žijící v sociálně vyloučených komunitách“ je dále kritizován v následující kapitole nesoucí název „Informace vyplývající z registru poskytovatelů sociálních služeb a problematiké vymezení pojmu „sociálně vyloučené komunity“. V této části práce jsou dále uvedeny neziskové organizace, které poskytují služby právě „osobám žijícím v sociálně vyloučených komunitách“. Pokud je počet těchto poskytovatelů vyšší, jsou uvedeny pouze nahodile vybrané příklady, jejichž výčet neznamená, z jakýchkoli důvodů, upřednostňování právě těchto vybraných, ale jsou uvedeny pouze pro představu o tom, které například neziskové organizace se tomuto problému věnují.

⁷⁴ zák. č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, § 54.

existuje sociální služba *Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi*, která je „poskytována rodině s dítětem, u kterého je jeho vývoj ohrožen v důsledku dopadů dlouhodobě krizové situace, kterou rodiče nedokáží sami bez pomoci překonat, a u kterého existují další rizika ohrožení jeho vývoje“⁷⁵ a není tedy nutné, aby ustanovení o rané péči obsahovalo výše uvedené.

- podle registru poskytovatelů sociálních služeb je v České republice registrováno 42 zařízení⁷⁶, které poskytují službu rané péče, avšak ani jedno z nich se nezaměřuje na cílovou skupinu „osob žijících v sociálně vyloučených komunitách“. Zařízení se specializují „pouze“ na děti s různými druhy fyzického či mentálního postižení.
- Telefonická krizová pomoc - poskytována osobám, které se nacházejí v ohrožení života či zdraví, nebo jsou v obtížné životní situaci a nemohou tuto situaci momentálně řešit vlastními silami. Jedná se především o provoz linek důvěry a podobných telefonních služeb.
- podle registru poskytovatelů sociálních služeb je v České republice registrováno 41 zařízení⁷⁷, které poskytují tuto službu a jednotlivá zařízení zahrnují širokou škálu cílových skupin (př. oběti domácího násilí, oběti obchodu s lidmi, oběti trestné činnosti, osoby bez přístřeší, osoby komerčně zneužívané, osoby ohrožené závislostí nebo závislé na návykových látkách, atd.). Cílovou skupinu „osob žijících v sociálně vyloučených komunitách“ uvádí 11⁷⁸ z těchto 41 zařízení (např. Azylový dům pro ženy a matky s dětmi o.p.s. Vsetín, Bílý kruh bezpečí, o.s., Jekhetani Luma – Společný svět, o.s. – Krizová linka LUMA, Pedagogicko-psychologická poradna Hodonín,...)
- Tlumočnické služby - poskytovány osobám se smyslovým postižením za účelem pomoci v komunikaci s okolím a při vyřizování osobních záležitostí. Jsou poskytovány obvykle jako terénní služba, příp. ambulantní.
- zařízení poskytující tuto službu se především zaměřují na osoby se sluchovým či zdravotním postižením, příp. rodiny s dětmi či seniory. V ČR je registrováno 35 takových služeb⁷⁹ a pouze jedna z nich uvádí jako cílovou skupinu „osoby žijících v sociálně vyloučených komunitách“, a to Plzeňská unie neslyšících⁸⁰.

⁷⁵ zák. č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, § 65.

⁷⁶ http://registr.mpsv.cz/socreg/rozsirene_hledani_sluzby.do?si=&sd=ran%C3%A1+p%C3%A9%C4%8De&spo=&spd=&zn=&srp=pdaz&zak=&zaok=&zao=&zau=&pn=&pic=&SUBSESSION_ID=1274089856140_11&sbtmt=Vyhledat

⁷⁷ http://registr.mpsv.cz/socreg/rozsirene_hledani_sluzby.do?si=&sd=telefonick%C3%A1+krizov%C3%A1+pomoc&spo=&spd=&zn=&srp=pdaz&zak=&zaok=&zao=&zau=&pn=&pic=&SUBSESSION_ID=1274090661228_45&sbtmt=Vyhledat

⁷⁸ http://registr.mpsv.cz/socreg/rozsirene_hledani_sluzby.do?zn=&zao=&sd=telefonick%C3%A1+krizov%C3%A1+pomoc&pic=&zak=&spd=&spo=&zaok=&sbtmt=Vyhledat&zau=&pn=&scs=20&si=&srp=pdaz&SUBSESSION_ID=1274090824118_38

⁷⁹ http://registr.mpsv.cz/socreg/rozsirene_hledani_sluzby.do?si=&sd=tlumo%C4%8Dnick%C3%A9+slu%C5%BEby&spo=&spd=&zn=&srp=pdaz&zak=&zaok=&zao=&zau=&pn=&pic=&SUBSESSION_ID=1274090661228_45&sbtmt=Vyhledat

⁸⁰ http://registr.mpsv.cz/socreg/rozsirene_hledani_sluzby.do?zn=&zao=&sd=tlumo%C4%8Dnick%C3%A9+slu%C5%BEby&pic=&zak=&spd=&spo=&zaok=&sbtmt=Vyhledat&zau=&pn=&scs=20&si=&srp=pdaz&SUBSESSION_ID=1274091379773_46

- Azylové domy - pobytové služby pro osoby, které se ocitly v nepříznivé sociální situaci spojené se ztrátou bydlení. Jsou různého druhu, např. azylové domy pro rodiče s dětmi, azylové domy pro ženy, pro muže, případně i pro osoby mladší 18 let. Vedle poskytnutí ubytování je vždy nezbytné poskytnout také podporu, která vede k vyřešení nepříznivé sociální situace, a to především prostřednictvím sociální práce.
- azylových domů je v ČR registrováno 208⁸¹, z toho 34⁸² zařízení se věnuje mimo jiným cílovým skupinám také osobám žijícím v sociálně vyloučených komunitách“ (př. Armády spásy – Azylový dům Samaritán, Farní charita Beroun – Azylový dům sv. Jakuba, Fond ohrožených dětí – Azylový dům MÁTA, R-Mosty, o.p.s. – Azylový dům R-Mosty, Statutární město Brno – Azylový dům pro mladé dospělé,...).
- Domy na půl cesty - pobytová služba pro osoby do 26 let, které žily dlouhodobě ve školských zařízeních ústavní nebo ochranné výchovy, nebo v jiných zařízeních pro děti a mládež a pro osoby, které byly propuštěny z výkonu trestu odnětí svobody nebo ochranné léčby. Domy na půl cesty mají těmto lidem poskytnout podmínky pro úspěšný samostatný start do běžného života.
- domů na půl cesty je v ČR registrováno celkem 43⁸³, z toho pouze 1⁸⁴ zařízení označuje za cílovou skupinu uživatelů této služby „osoby žijící v sociálně vyloučených komunitách“, a to Občanské sdružení Heřmánky v Karviné.
- Kontaktní centra – ambulantní, příp. terénní služba určená osobám ohroženým závislostí na návykových látkách. Služby zde poskytované mají za cíl snižovat sociální a zdravotní rizika spojená se zneužíváním návykových látek.
- v ČR je celkem 63 registrovaných kontaktních center⁸⁵ a „osobami z vyloučených komunit“ se zabývá 13⁸⁶ (např. město Orlová, o.s. Kotec v Sokolově, A Kluby ČR, o.p.s. v Brně,...).
- Krizová pomoc - terénní, ambulantní, ale i pobytová sociální služba, která je určena osobám, které se přechodně nacházejí v situaci ohrožení zdraví a života a nejsou schopni tuto situaci v daném okamžiku řešit vlastními silami. Součástí krizové pomoci je také poskytování pomoci

⁸¹http://iregistr.mpsv.cz/socreg/rozsirene_hledani_sluzby.do?si=&sd=azylov%C3%A9+domy&spo=&spd=&zn=&srp=pdaz&zak=&zaok=&zao=&zau=&pn=&pic=&SUBSESSION_ID=1274091446853_47&sbmt=Vyhledat

⁸²http://iregistr.mpsv.cz/socreg/rozsirene_hledani_sluzby.do?zn=&zao=&sd=azylov%C3%A9+domy&pic=&zak=&spd=&spo=&zaok=&sbmt=Vyhledat&zau=&pn=&scs=20&si=&srp=pdaz&SUBSESSION_ID=1274091654382_40

⁸³http://iregistr.mpsv.cz/socreg/rozsirene_hledani_sluzby.do?si=&sd=domy+na+p%C5%AFI+cesty&spo=&spd=&zn=&srp=pda&zak=&zaok=&zao=&zau=&pn=&pic=&SUBSESSION_ID=1274091446853_47&sbmt=Vyhledat

⁸⁴http://iregistr.mpsv.cz/socreg/rozsirene_hledani_sluzby.do?si=&sd=domy+na+p%C5%AFI+cesty&scs=20&spo=&spd=&zn=&srp=pdaz&zak=&zaok=&zao=&zau=&pn=&pic=&SUBSESSION_ID=1274091446853_47&sbmt=Vyhledat

⁸⁵http://iregistr.mpsv.cz/socreg/rozsirene_hledani_sluzby.do?si=&sd=kontakt%C3%AD+centra&spo=&spd=&zn=&srp=pdaz&zak=&zaok=&zao=&zau=&pn=&pic=&SUBSESSION_ID=1274092248816_41&sbmt=Vyhledat

⁸⁶http://iregistr.mpsv.cz/socreg/rozsirene_hledani_sluzby.do?si=&sd=kontakt%C3%AD+centra&scs=20&spo=&spd=&zn=&srp=pdaz&zak=&zaok=&zao=&zau=&pn=&pic=&SUBSESSION_ID=1274092248816_41&sbmt=Vyhledat

- obětím domácího násilí (blíže viz intervenční centra). Krizová pomoc vedle poskytnutí stravy či ubytování nabízí především socioterapii a pomoc při vyřízení nezbytných osobních záležitostí.
- krizovou pomoc nabízí v Čechách 46 zařízení⁸⁷, z toho 8⁸⁸ uvádí jako cílovou skupinu mimo jiné „osoby ze sociálně vyloučených komunit“ (př. Diecézní charita Brno, Sdružení romských občanů Lysá nad Labem o.s., Dům Tří přání o.s. v Praze,...).
 - Nízkoprahová denní centra – jsou určena osobám bez přístřeší a nabízejí pomoc se zajištěním osobní hygieny, zajištěním stravy a vyřízením nezbytných osobních záležitostí. Služba je poskytována ambulantní, příp. terénní formou.
 - celkový počet těchto center v ČR je 48⁸⁹ a sledovanou cílovou skupinou se zabývá 13⁹⁰ z nich (př. Sociální služby města Havířova, Diecézní charita Brno, Armáda spásy v ČR,...).
 - Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež - poskytují zejména ambulantní služby (přip. terénní) pro děti a mládež ve věku 6 až 26 let, které jsou ohroženy společensky nežádoucími jevy (kriminálnost, drogy, alkohol apod.). Cílem služby je zejména nabízet smysluplné využití volného času, pomoc v orientaci ve společenském prostředí a pomoc se změnou životního stylu, který je ohrožuje. Služba může být poskytována osobám anonymně.⁹¹
 - dle registru poskytovatelů sociálních služeb poskytuje v Čechách tuto službu 230⁹² poskytovatelů, z čehož je 56⁹³ zařízení zaměřeno na zmiňovanou cílovou skupinu (př. Člověk v Tísni, o.p.s., IQ Roma Servis, o.s. v Brně, Liberecké romské sdružení, o.s., R-Mosty, o.s. v Praze, Romský život, o.s. v Jablonci nad Nisou, Společenství Romů na Moravě v Olomouci, SPOLEČNĚ-JEKHETANE, o.s. v Ostravě,...).

⁸⁷http://iregistr.mpsv.cz/socreg/rozsirene_hledani_sluzby.do?si=&sd=krizov%C3%A1+pomoc&spo=&spd=&zn=&srp=pdaz&za k=&zaok=&zao=&zau=&pn=&pic=&SUBSESSION_ID=1274092248816_41&sbmt=Vyhledat

⁸⁸http://iregistr.mpsv.cz/socreg/rozsirene_hledani_sluzby.do?si=&sd=krizov%C3%A1+pomoc&scs=20&spo=&spd=&zn=&srp=pdaz&zak=&zaok=&zao=&zau=&pn=&pic=&SUBSESSION_ID=1274092248816_41&sbmt=Vyhledat

⁸⁹http://iregistr.mpsv.cz/socreg/rozsirene_hledani_sluzby.do?si=&sd=n%C3%ADzkoprahov%C3%A1+denn%C3%AD+centra&spo=&spd=&zn=&srp=pdaz&zak=&zaok=&zao=&zau=&pn=&pic=&SUBSESSION_ID=1274092248816_41&sbmt=Vyhledat

⁹⁰http://iregistr.mpsv.cz/socreg/rozsirene_hledani_sluzby.do?si=&sd=n%C3%ADzkoprahov%C3%A1+denn%C3%AD+centra&scs=20&spo=&spd=&zn=&srp=pdaz&zak=&zaok=&zao=&zau=&pn=&pic=&SUBSESSION_ID=1274092248816_41&sbmt=Vyhledat

⁹¹ Sociální služby *Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež a Terénní programy* lze oproti ostatním službám sociální prevence poskytovat anonymně. Tato skutečnost je pro sociální práci se sociálně vyloučenými Romy velmi důležitá, neboť u mnoha z nich vyvolává nutnost legitimace negativní pocity pramenící nejspíše z nedávné a možná i dřívější minulosti (např. v roce 1927 vzešel v platnost zákon č. 117, o potulných cikánech, který nařizoval Romům (cikánům) vlastnit cikánské legitimace. Tento zákon platil až do roku 1950. Zjednodušeně řečeno, pokud se musel Rom v jakékoli době legitimovat, znamenalo to pravděpodobně řadu nepřijemných problémů).

⁹²http://iregistr.mpsv.cz/socreg/rozsirene_hledani_sluzby.do?si=&sd=n%C3%ADzkoprahov%C3%A1+za%C5%99%C3%ADze n%C3%AD+pro+d%C4%9Bti+a+ml%C3%A1de%C5%BE&spo=&spd=&zn=&srp=pdaz&zak=&zaok=&zao=&zau=&pn=&pic=&SUBSESSION_ID=1274093138912_48&sbmt=Vyhledat

⁹³http://iregistr.mpsv.cz/socreg/rozsirene_hledani_sluzby.do?si=&sd=n%C3%ADzkoprahov%C3%A1+za%C5%99%C3%ADze n%C3%AD+pro+d%C4%9Bti+a+ml%C3%A1de%C5%BE&scs=20&spo=&spd=&zn=&srp=pdaz&zak=&zaok=&zao=&zau=&pn=&pic=&SUBSESSION_ID=1274093138912_48&sbmt=Vyhledat

- Noclehárny - nabízejí osobám bez přístřeší možnost přenocování a podmínky pro osobní hygienu. Noclehárny poskytují pouze ambulantní služby.
- přenocovat a využít servisu je možné v ČR v 64⁹⁴ noclehárnách a 10⁹⁵ z nich uvádí v popisu své sociální služby jako cílovou skupinu také „osoby žijící v sociálně vyloučených komunitách“ (př. Armáda spásy v ČR, Centrum sociálních služeb Praha (lod' Hermes), Farní charita Beroun,...).
- Služby následné péče - určeny osobám, které trpí chronickým duševním onemocněním nebo osobám závislým na návykových látkách, které absolvovaly ústavní či ambulantní léčbu nebo osobám, které abstinují s cílem jim pomoci při zvládnutí běžných životních podmínek a prevence „recidivy“. Poskytovány jsou ambulantně, popř. terénní formou.
- v ČR je provozováno 38⁹⁶ zařízení služeb následné péče a pouze 1⁹⁷ uvádí jako cílovou skupinu „osoby žijící v sociálně vyloučených komunitách“ (RODIČE, o.s. v Praze).
- Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi - nabízejí rodinám s dětmi pomoc se zvládnutím dopadů dlouhodobě krizové sociální situace rodiny nebo jejího člena. Tyto služby jsou poskytovány terénní, příp. ambulantní formou.
- registr uvádí těchto služeb 181⁹⁸ a 61⁹⁹ z nich je zaměřeno na sledovanou cílovou skupinu (př. Český západ, o.s. v Toužimi, Jekhetani Luma – Společný Svět, o.s. v Mladé Boleslavi, o.s. Vzájemné soužití v Ostravě, Romské centrum Amaro Del v Orlové, SPOLEČNĚ-JEKHETANE, o.s. v Ostravě,...)
- Sociálně aktivizační služby pro osoby se zdravotním postižením a seniory - nabízejí ambulantně, příp. terénní formou pomoc těmto lidem při zvládnutí běžných životních situací tak, aby nedošlo k jejich ohrožení sociálním vyloučením.

⁹⁴http://iregistr.mpsv.cz/socreg/rozsirene_hledani_sluzby.do?si=&sd=nocleh%C3%A1rny&spo=&spd=&zn=&srp=pdaz&zak=&zaok=&zao=&zau=&pn=&pic=&SUBSESSION_ID=1274093376758_42&sbmt=Vyhledat

⁹⁵http://iregistr.mpsv.cz/socreg/rozsirene_hledani_sluzby.do?si=&sd=nocleh%C3%A1rny&scs=20&spo=&spd=&zn=&srp=pdaz&zak=&zaok=&zao=&zau=&pn=&pic=&SUBSESSION_ID=1274093376758_42&sbmt=Vyhledat

⁹⁶http://iregistr.mpsv.cz/socreg/rozsirene_hledani_sluzby.do?si=&sd=slu%C5%BEby+n%C3%A1sledn%C3%A9+p%C3%A9%C4%8De&spo=&spd=&zn=&srp=pdaz&zak=&zaok=&zao=&zau=&pn=&pic=&SUBSESSION_ID=1274093376758_42&sbmt=Vyhledat

⁹⁷http://iregistr.mpsv.cz/socreg/rozsirene_hledani_sluzby.do?si=&sd=slu%C5%BEby+n%C3%A1sledn%C3%A9+p%C3%A9%C4%8De&scs=20&spo=&spd=&zn=&srp=pdaz&zak=&zaok=&zao=&zau=&pn=&pic=&SUBSESSION_ID=1274093376758_42&sbmt=Vyhledat

⁹⁸http://iregistr.mpsv.cz/socreg/rozsirene_hledani_sluzby.do?si=&sd=soci%C3%A1ln%C4%9B+aktiviza%C4%8Dn%C3%AD+slu%C5%BEby+pro+rodiny+s+d%C4%9Btmi&spo=&spd=&zn=&srp=pdaz&zak=&zaok=&zao=&zau=&pn=&pic=&SUBSESSION_ID=1274093376758_42&sbmt=Vyhledat

⁹⁹http://iregistr.mpsv.cz/socreg/rozsirene_hledani_sluzby.do?si=&sd=soci%C3%A1ln%C4%9B+aktiviza%C4%8Dn%C3%AD+slu%C5%BEby+pro+rodiny+s+d%C4%9Btmi&scs=20&spo=&spd=&zn=&srp=pdaz&zak=&zaok=&zao=&zau=&pn=&pic=&SUBSESSION_ID=1274093376758_42&sbmt=Vyhledat

- v ČR je zaregistrováno 247¹⁰⁰ sociálně aktivizačních služeb pro osoby se zdravotním postižením a seniory, z nichž pouze 1¹⁰¹ se zaměřuje na „osoby žijící v sociálně vyloučených komunitách“ (Plzeňská unie neslyšících).
- Sociálně terapeutické dílny - jsou ambulantně poskytovány osobám se sníženou soběstačností z důvodu zdravotního postižení, které nejsou z tohoto důvodu umísťitelné na otevřeném trhu práce. Účelem této služby je dlouhodobá a pravidelná podpora zdokonalování pracovních návyků a dovedností prostřednictvím sociálně pracovní terapie.
- tuto službu poskytuje 111¹⁰² poskytovatelů a pouze 2¹⁰³ udávají jako cílovou skupinu „osoby žijící v sociálně vyloučených komunitách“ (Občanské sdružení „Sluneční zahrada“ v Praze, POCHODĚŇ, občanské sdružení pro pomoc zdravotně postiženým v Liberci).
- Terapeutické komunity - poskytují pobytové služby (i na přechodnou dobu) pro osoby závislé na návykových látkách nebo osoby s chronickým duševním onemocněním s cílem zbavit se závislosti a vytvořit dobré podmínky pro začlenění do společnosti.
- z 17¹⁰⁴ registrovaných poskytují tuto službu „osobám žijícím v sociálně vyloučených komunitách“ 3¹⁰⁵ (ADVAITA, o.s. v Chrástavě, Česká asociace pro psychické zdraví v Mýtě v Čechách, Kolpingovo dílo v ČR v Nedvědicích).
- Terénní programy - realizovány s cílem vyhledávat osoby, které žijí rizikovým způsobem života (př. uživatelé drog, osoby bez přístřeší, nebo osoby žijí v sociálně vyloučených komunitách) a pomáhat jim v minimalizaci rizik spojených s tímto způsobem života a v začlenění do společnosti. Ze své podstaty jsou poskytovány terénní formou a lze je poskytovat anonymně.
- terénní programy jsou nejrozšířenější službou poskytovanou „osobám žijícím v sociálně vyloučených komunitách“, kdy ze 201¹⁰⁶ zaregistrovaných služeb je na sledovanou skupinu

¹⁰⁰ http://iregistr.mpsv.cz/socreg/rozsirene_hledani_sluzby.do?si=&sd=soci%C3%A1ln%C4%9B+aktiviza%C4%8Dn%C3%AD+slu%C5%BEby+pro+seniory+a+osoby+se+zdravotn%C3%ADm+posti%C5%BEn%C3%ADm&spo=&spd=&zn=&srp=pdaz&zak=&zaok=&zao=&zau=&pn=&pic=&SUBSESSION_ID=1274093376758_42&sbmt=Vyhledat

¹⁰¹ http://iregistr.mpsv.cz/socreg/rozsirene_hledani_sluzby.do?si=&sd=soci%C3%A1ln%C4%9B+aktiviza%C4%8Dn%C3%AD+slu%C5%BEby+pro+seniory+a+osoby+se+zdravotn%C3%ADm+posti%C5%BEn%C3%ADm&scs=20&spo=&spd=&zn=&srp=pdaz&zak=&zaok=&zao=&zau=&pn=&pic=&SUBSESSION_ID=1274094411752_50&sbmt=Vyhledat

¹⁰² http://iregistr.mpsv.cz/socreg/rozsirene_hledani_sluzby.do?si=&sd=soci%C3%A1ln%C4%9B+terapeutick%C3%A9+d%C3%ADlny&spo=&spd=&zn=&srp=pdaz&zak=&zaok=&zao=&zau=&pn=&pic=&SUBSESSION_ID=1274094411752_50&sbmt=Vyhledat

¹⁰³ http://iregistr.mpsv.cz/socreg/rozsirene_hledani_sluzby.do?si=&sd=soci%C3%A1ln%C4%9B+terapeutick%C3%A9+d%C3%ADlny&scs=20&spo=&spd=&zn=&srp=pdaz&zak=&zaok=&zao=&zau=&pn=&pic=&SUBSESSION_ID=1274094635293_51&sbmt=Vyhledat

¹⁰⁴ http://iregistr.mpsv.cz/socreg/rozsirene_hledani_sluzby.do?si=&sd=terapeutick%C3%A9+komunity&spo=&spd=&zn=&srp=pdaz&zak=&zaok=&zao=&zau=&pn=&pic=&SUBSESSION_ID=1274094955299_56&sbmt=Vyhledat

¹⁰⁵ http://iregistr.mpsv.cz/socreg/rozsirene_hledani_sluzby.do?si=&sd=terapeutick%C3%A9+komunity&scs=20&spo=&spd=&zn=&srp=pdaz&zak=&zaok=&zao=&zau=&pn=&pic=&SUBSESSION_ID=1274095402448_49&sbmt=Vyhledat

¹⁰⁶ http://iregistr.mpsv.cz/socreg/rozsirene_hledani_sluzby.do?si=&sd=ter%C3%A9nn%C3%AD+programy&spo=&spd=&zn=&srp=pdaz&zak=&zaok=&zao=&zau=&pn=&pic=&SUBSESSION_ID=1274099426771_1&sbmt=Vyhledat

zaměřeno 126¹⁰⁷ z nich (Člověk v Tísni, o.p.s, Drom, romské středisko v Brně, DŽIVIPEN v Opavě, IQ ROMA servis v Brně, Jekhetani Luma – Společný Svět, o.s. v Mladé Boleslavi, Městská romská rada v Pardubicích, Občanské sdružení Romodrom např. v Praze, KoCeRo – komunitní centrum Romů, o.p.s. v Českém Krumlově,..).

- Sociální rehabilitace - má za cíl pomoci lidem k dosažení samostatnosti, nezávislosti a soběstačnosti, a to rozvojem jejich schopností a dovedností a posilováním návyků potřebných pro samostatný život. Služba je určena osobám se zdravotním postižením, ale také osobám, které jsou ohroženy sociálním vyloučením z jiného důvodu, například etnické příslušnosti, chudoby, dlouhodobé nezaměstnanosti apod. Sociální rehabilitace se poskytuje formou terénních a ambulantních služeb, nebo formou pobytových služeb poskytovaných v centrech sociálně rehabilitačních služeb.
- podle registru je sociální rehabilitace nejvíce rozšířenou sociální službou, avšak „osobami žijícími v sociálně vyloučených komunitách“ se z 277¹⁰⁸ poskytovatelů se touto cílovou skupinou zabývá pouze 21¹⁰⁹ (MESADA, občanské sdružení v Písku, o. s. SPIRÁLA v Ústí nad Labem, AGAPO v Brně,..).

2c) Informace vyplývající z registru poskytovatelů sociálních služeb a problematičnosti vymezení pojmu „sociálně vyloučené komunity“

Podle registru poskytovatelů sociálních služeb je nejvíce poskytovanou službou sociální prevence sociální rehabilitace, přičemž se poskytovatelé této sociální služby na skupinu sociálně vyloučených Romů ve větší míře nezaměřují. Nejčastěji poskytovanou službou v sociálně vyloučených komunitách jsou terénní programy, přičemž z počtu 201 zaregistrovaných poskytovatelů se touto cílovou skupinou osob zabývá 126 z nich. Jelikož se poskytování sociálních služeb odvíjí od reálných potřeb osob žijících na daném území, které musí podle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách zjišťovat kraj (obec má podle cit. zákona pouze takovou možnost nikoli povinnost), můžeme dovést, že poskytování sociální služby terénních programů vyplývá z reálné poptávky osob žijících v sociálně vyloučených lokalitách. Jak již bylo zmíněno výše, tento jev můžeme také připisovat nedůvěře Romů v neromské organizace

¹⁰⁷http://iregistr.mpsv.cz/socreg/rozsirene_hledani_sluzby.do?zn=&zao=&sd=ter%C3%A9nn%C3%AD+programy&pic=&zak=&spd=&spo=&zaok=&sbt=Vyhledat&zau=&pn=&scs=20&si=&srp=pdaz&SUBSESSION_ID=1274107733727_1

¹⁰⁸http://iregistr.mpsv.cz/socreg/rozsirene_hledani_sluzby.do?si=&sd=soci%C3%A1ln%C3%AD+rehabilitace&spo=&spd=&zn=&srp=pdaz&zak=&zaok=&zao=&zau=&pn=&pic=&SUBSESSION_ID=1274107708324_1&sbt=Vyhledat

¹⁰⁹http://iregistr.mpsv.cz/socreg/rozsirene_hledani_sluzby.do?zn=&zao=&sd=soci%C3%A1ln%C3%AD+rehabilitace&pic=&zak=&spd=&spo=&zaok=&sbt=Vyhledat&zau=&pn=&scs=20&si=&srp=pdaz&SUBSESSION_ID=1274108374815_2

a instituce, přičemž je pro ně přijatelnější využívat sociálních služeb v jejich přirozeném sociálním prostředí a nikoliv v zařízení sociálních služeb.

Při hodnocení reálných dopadů poskytování sociálních služeb na sociálně vyloučené Romy se však setkáváme s problémem sběru etnických dat. Pro systém poskytování služeb je otázka etnicity irelevantní. Sociální služby jsou poskytovány všem sociálně vyloučeným nebo sociálním vyloučením¹¹⁰ ohroženým osobám bez ohledu na jejich národnost či etnickou příslušnost. V registru poskytovatelů je tento problém obejit použitím termínu „osoby žijící v sociálně vyloučených komunitách“. Na základě zjištěných informací z terénu se však ukazuje, že pojem komunita je pro označování skupin sociálně vyloučených Romů neadekvátní. Většinou totiž u nich nelze hovořit o sdíleném vědomí skupinové identity spojeném s existencí formalizovaných sociálních vazeb a sdílením stejných vzorců chování, hodnot a postojů. Jedná se spíše o heterogenní seskupení nukleárních rodin sestěhovaných z různých částí města či dokonce různých měst. Pokud se v některých případech dá hovořit o komunitě, pak většinou pouze tehdy, je-li daná skupina vzájemně pospojována příbuzenskými vazbami souvisejícími s tradiční strukturou romské velkorodiny.¹¹¹ Pro označování této cílové skupiny by se tedy jevilo jako vhodnější „osoby žijící v sociálně vyloučených lokalitách“, kdy je pro toto vymezení důležitější prostorová segregace než sdílené skupinové vědomí charakterizující pojem komunita. V dalších částech práce, především pak při prováděné analýze střednědobých plánů rozvoje sociálních služeb šesti krajů ČR vycházím z „Analýzy sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti“¹¹² (dále jen tzv. Gabalova analýza), podle níž bylo v ČR identifikováno na území ČR celkem 333 sociálně vyloučených romských lokalit. Podle této analýzy lze sociálně vyloučené lokality označovat romskými, neboť byly při výzkumu kategorizovány podle procentního podílu Romů na celku obyvatel lokality. V 80 % zkoumaných lokalit byl odhadovaný podíl Romů nadpoloviční. Ve více jak 40 % převyšoval 90 %¹¹³. Ačkoliv Gabal při pojmenovávání lokalit „romskými“, argumentuje procentuálním zastoupením Romů v lokalitách, je tento argument diskutabilní. Jak bylo uvedeno výše, Romem je především ten, který se sám za Roma považuje. Gabal tedy nejspíše využil, při označení lokalit lokalitami romskými, druhou část své definice pojmu „Rom“, jejímž prostřednictvím lze za Roma označit toho, kdo „je významnou částí svého okolí na základě skutečných či domnělých (antropologických, kulturních nebo sociálních) indikátorů za Roma považován.“ Tento postup lze označit jako legitimní,

¹¹⁰ Podle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách se sociálním vyloučením rozumí vyčlenění osoby mimo běžný život společnosti a nemožnost se do něj zapojit v důsledku nepříznivé sociální situace.

¹¹¹ Závěrečná zpráva Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti srpen 2006, str. 8

¹¹² „Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti“ zpracovaná pro Ministerstvo práce a sociálních věcí společností Gabal Analysis & Consulting (GAC), s.r.o. v roce 2006

¹¹³ Závěrečná zpráva Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti srpen 2006, str. 17

neboť romská identita je často záležitostí kontextu, neboli mnoho Romů se v jedné situaci cítí být Romem a v druhé již nikoliv. To se může projevit např. v případě, kdy se toho dotyčného někdo zeptá, zda je Rom a on odpoví (ať již z jakýchkoli důvodů), že ne, že je např. Ital. Pokud bychom tedy měli posuzovat počet Romů žijících ve vyloučených lokalitách podle toho, zda se cítí či necítí být Romem, znamenalo by to důkladné vyzpovídání všech jednotlivců a následné vyjádření percentuality romství každého z nich, což není ve většině prováděných výzkumů možné. Pak už tedy zbývá pouze položit si otázku, PROČ právě Romové zastupují nejvyšší procento mezi obyvateli sociálně vyloučených lokalit? Příčin bude zjevně mnoho a jejich plné odkrytí není předmětem této bakalářské práce, avšak podle mého názoru je to především tím, jak tyto vyloučené lokality vznikaly a vznikají. Aniž by si to tehdy (především v 60. a 70. letech minulého století) socialističtí náboráři uvědomovali, založili svým jednáním, které spočívalo v hledání pracovní síly potřebné k obnově válkou zničeného pohraničí a tamního těžkého průmyslu, základy sociálně vyloučených lokalit. Jezdili totiž na Slovensko a lanařili tamní Romy pod vidinou stálého příjmu a „kvalitního“ ubytování do Česka. Bohužel pak docházelo k tomu, že byli Romové (bez znalosti jejich subetnických specifik) sestěhováváni na jedno místo, převážně pak do nově postavených panelových sídlišť. Dokud byla práce a „rytmus života“ určován socialistickou (v mnoha věcech omezující, avšak jasně vymezující) politikou, nejevilo se toto jako problém. Avšak po pádu socialismu, nabytím „svobody“, zavřením (či omezením) průmyslové výroby a následným rapidním snížením pracovních příležitostí bylo „zaděláno“ na velké nepříjemnosti. Romové najednou nabyli nečekané svobody (stejně tak jako mnozí ostatní), na kterou nebyli zvyklí. Principy socialistického státu (včetně řízené asimilace) způsobily, že značná část jejich zvyků (a mnohdy i identity) byly potlačeny a najednou se měli začít o sebe „starat“ sami, a to v cizím prostředí, dost často bez práce a dezorientovaní. Od té doby začaly podle mého názoru vznikat viditelné problémy projevující se především ekonomickým vyloučením osob, které logicky směřovalo k vyloučení sociálnímu.¹¹⁴ Dalším příčinou, proč sociálně vyloučené lokality obývají především Romové je bytová politika samospráv, jejímž prostřednictvím dochází k neuváženému (a mnohdy bohužel také velice promyšlenému) dalšímu přesunu romských rodin do těchto lokalit (viz výše). V neposlední řadě se do těchto lokalit také dobrovolně stěhují samotní Romové, a to především ti, kteří přicházejí do Česka za svými příbuznými žijícími v těchto segregovaných oblastech.

¹¹⁴ Samozřejmě, že se nedá tvrdit, že do té doby Romové nebyli ekonomicky či sociálně vyloučeni, avšak komunistický režim držel tyto problémy jaksi „pod pokličkou“ a vše se naplno projevilo až po jeho pádu.

2d) Úhrady za poskytnutí sociálních služeb

Sociální služby mohou být poskytovány bezúplatně nebo za úplatu. Pojem úhrada nákladů za sociální služby se rozumí platba uživatele sociální služby poskytovateli za činnosti, které mu budou poskytnuty. Rozsah těchto činností musí být uveden ve smlouvě o poskytování sociální služby, která je uzavírána mezi uživatelem a poskytovatelem služby. Zmiňovaný zákon o sociálních službách současně uvádí řadu druhů služeb, které jsou poskytovány bez úhrady. Jedná se o následující druhy služeb:

- sociální poradenství,
- raná péče,
- telefonická krizová pomoc,
- tlumočnické služby,
- krizová pomoc,
- služby následné péče,
- sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi,
- sociálně aktivizační služby pro seniory a osoby se zdravotním postižením,
- terénní programy,
- sociální rehabilitace
- sociální služby v kontaktních centrech a nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež,
- služby sociálně terapeutických dílen,
- sociální služby intervenčních center.

U ostatních druhů služeb zákon vždy uvádí, za které činnosti je od uživatele požadována úhrada. Výše úhrad je zákonem, respektive vyhláškou č. 505/2006 Sb., kterou se provádí ustanovení zákona o sociálních službách, regulována tak, aby služby byly pro uživatele finančně dostupné. Pokud jsou smlouvou sjednány činnosti, které jdou nad rámec tzv. základních (povinných) činností, může být požadována úhrada až do výše skutečných nákladů za tyto činnosti. Zákon, respektive vyhláška, určují maximální výše úhrad, což znamená, že poskytovatel se s uživatelem musí ve smlouvě dohodnout, jaká konkrétní částka bude hrazena, ovšem tato částka nesmí překročit maximální limit.

Poskytovatelé sociálních služeb musí žadatele o službu seznámit se všemi právy a povinnostmi, které vzniknou uživateli v případě, že se dohodnou na poskytování služby, přičemž oblast úhrad je

v tomto případě jednou z nejdůležitějších informací. Poskytovatelé budou pro tyto účely sestavovat tzv. „sazebník“ úhrad za jednotlivé činnosti. Konkrétní částky jsou pak předmětem uzavřené smlouvy.¹¹⁵

Výše vyjmenované druhy sociálních služeb řadíme mezi služby sociální prevence a tyto jsou pro sociální začleňování sociálně vyloučených Romů do společnosti stěžejní. Je tedy nezbytné, aby se za ně neplatilo, jelikož většina sociálně vyloučených Romů je postižena také ekonomickým vyloučením a nemohli by, pokud by po nich byla požadována úhrada, těchto služeb využívat.

2e) Aktuální vývojové trendy sociálních služeb

Charakteristickým rysem celé oblasti sociálních služeb po pádu komunistického režimu v ČR je trvalé rozšiřování jejich nabídky a vytváření nových typů a forem a jejich specializace.¹¹⁶ Je to odrazem demokratizace společnosti, díky níž dochází k rostoucímu podílu nestátních, zejména neziskových organizací, ale také stále intenzivnějšímu zájmu státu podchytil včas mnohé sociální problémy tak, aby se v budoucnu nestaly důvodem celkové společenské destabilizace. Všeobecně je stále větší pozornost věnována mladé generaci, která je ohrožena negativními jevy (drogy, alkohol, gamblerství,..) a nezaměstnaností. Aby se sociální služby a sociální pomoc přiblížily mladým lidem, akceptuje se charakter práce označovaný jako streetwork neboli sociální práce na ulici. Ačkoliv je možné tento vývoj hodnotit jako pozitivní, stále je nedostatečné množství terénních či terénních sociálních pracovníků, kteří docházejí do sociálně vyloučených lokalit a věnují se tamním Romům.

Další změnou, která charakterizuje vývoj sociálních služeb je nutný obrat v přenesení maxima pravomocí na klienta a v preferenci klientovy perspektivy všude tam, kde je to možné. Z klientovy perspektivy je žádoucí prověřovat navykklé uvažování pracovníků v sociálních službách i všechny způsoby zacházení s klienty. V soudobých příručkách sociální práce propagovaná zásada „pokud možno začínat vždy od klienta“ (start where the client is) je reakcí na doznívající období, ve kterém zájmy institucí, zejména ústavů, diktovaly způsoby poskytování služby, a to často bez ohledu na konkrétní a specifické klientovy potřeby.¹¹⁷

¹¹⁵ Popis sociálních služeb, za které není vyžadována úhrada a principy této úhrady u služeb, za které je nutné si zaplatit, je nad rámec této bakalářské práce, avšak jejich popis slouží pouze k úplnému dokreslení situace, kdy je důležité si uvědomit, že za mnoho sociálních služeb, které mohou napomoci sociálnímu začleňování Romů dopomoci se neplatí a pokud se platí, tak jsou v maximální míře zohledňována a dodržována lidská (občanská) práva, a to především prostřednictvím smlouvy, která je uzavírána.

¹¹⁶ Specializace sociálních služeb, které jsou poskytovány sociálně vyloučeným Romům se projevuje především specializací dovedností terénních pracovníků či terénních sociálních pracovníků, kteří jim službu poskytují. Jedná se např. o již zmiňované „asistenci při vyjednávání s policií a dalšími úřady“, dále pak o sociálně zdravotního pomocníka, který pomáhá Romům řešit problémy se zdravím a snaží se vnášet do sociálně vyloučených lokalit zdravotnickou osvětu a dále se objevuje tendence specializovat pracovníky v oblasti bydlení a samozřejmě také v tzv. finančním či protidluhovém poradenství.

¹¹⁷ Matoušek, O. a kol.: Sociální práce v praxi, Portál, Praha 2005, str. 17

2 f) Pojem sociální práce

Co se vlastně ale skrývá pod pojmem sociální práce a existují nějaká specifika sociální práce se sociálně vyloučenými Romy? Sociální práce vzešla z humanistických a demokratických idejí a její hodnoty jsou založeny na účtě v rovnost, hodnotu a důstojnost všech lidí. Od svých začátků před více než stoletím se sociální práce zaměřuje na naplnění lidských potřeb a rozvinutí lidských možností. Lidská práva a společenská spravedlnost slouží jako motivace a zdůvodnění činnosti sociální práce.¹¹⁸ Takto definovanou sociální práci přijalo Generální shromáždění Mezinárodní federace sociálních pracovníků v Montréalu v Kanadě, v červnu 2000. Tato mezinárodní definice sociální práce nahrazuje původní, přijatou v roce 1982. Rozumí se, že sociální práce v 21. století je dynamická a neustále se vyvíjí, a proto by žádná definice neměla být považována za vyčerpávající. Tato definice dále uvádí: *„Sociální práce podporuje sociální změnu, řešení problémů v mezilidských vztazích a posílení a osvobození lidí za účelem naplnění jejich osobního blaha. Užívá teorii lidského chování a sociálních systémů, sociální práce zasahuje tam, kde se lidé dostávají do kontaktu se svým prostředím. Pro sociální práci jsou klíčové principy lidských práv a společenské spravedlnosti. Sociální práce se ve svých různých formách zaměřuje na rozmanité, komplexní vztahy mezi lidmi a jejich prostředím. Jejím úkolem je umožnit všem lidem plně rozvinout své možnosti, obohatit jejich životy a předcházet selhání. Odborná sociální práce je zaměřena na zvládání obtíží a navození změny. Sociální pracovníci jsou agenti změny ve společnosti a v životech osob, rodin a společenství, jimž slouží. Sociální práce je vzájemně provázaný systém hodnot, teorie a praxe. V solidaritě se znevýhodněnými se sociální práce snaží zmírňovat chudobu a osvobozovat zranitelné a ponižené lidi za účelem posílení jejich společenského zapojení. Hodnoty sociální práce jsou součástí národních a mezinárodních etických kodexů a metodologie sociální práce vychází z poznatků získaných výzkumem a vyhodnocováním praxe. Uznává komplexnost vztahů mezi lidmi a jejich prostředím a lidskou schopnost být ovlivněn a zároveň měnit různé vlivy včetně bio-psychologických faktorů. V praxi se sociální práce se zaměřuje na společenské bariéry, nerovnosti a nespravedlnosti. Reaguje na krize a akutní situace stejně jako na každodenní osobní a společenské problémy. Sociální práce využívá paletu dovedností, postupů a činností spojených jejím celkovým zaměřením na člověka a jeho prostředí. Patří sem poradenství, klinická sociální práce, skupinová práce, sociálně pedagogická práce a rodinná terapie i snaha pomoci lidem získat služby a zdroje v jejich společenství. Způsoby intervence rovněž zahrnují správu institucí, organizování komunit a zapojení do společenských a politických akcí s dopadem na sociální politiku a ekonomický rozvoj. Celkové zaměření sociální práce je společné, ovšem priority každodenní praxe se v každé zemi liší v závislosti na kulturních, historických a socio-ekonomických*

¹¹⁸ <http://socialnirevue.cz/item/definice-socialni-prace>

podmínkách.“¹¹⁹ Tato vyčerpávající definice podle mého názoru plně vystihuje všechny principy sociální práce a zahrnuje všechny důležité faktory, které mohou sociální práci ovlivnit.

2ff) Specifika sociální práce s Romy žijícími v sociálně vyloučených lokalitách

Nyní je ovšem nutné zaměřit se na existenci či neexistenci specifík sociální práce se sociálně vyloučenými Romy. Nejprve je třeba zkonstatovat fakt, že sociálně vyloučené lokality často obývají rodiny a jednotlivci s nejnižšími¹²⁰, závislí na sociálních dávkách, vesměs dlouhodobě nezaměstnaní. Lidé tu mají ztížený přístup k institucionální pomoci, jsou často odříznuti od společnosti. Obvykle jde o místa, kam jsou vystěhováváni nájemci, kteří měli problémy s placením nájemného (viz výše) nebo jiných souvisejících služeb (elektřiny, vody, plynu atd.). Život v těchto podmínkách může tedy být velice frustrující. Romové zde žijí ve stavu celkové apatie a letargie, nejsou s to si pomoci vlastními silami, často ani nevědí jak. Nerozumějí společenskému prostředí ani společenským normám, které charakterizují majoritní společnost. Jak již bylo uvedeno výše, nejedná se však o homogenní celek, ale tamní Romové jsou vnitřně velice diferencovanou skupinou.

Jak se tedy může lišit sociální práce s Romy žijícími v sociálně vyloučených lokalitách od sociální práce prováděné v jiném prostředí? Jedním z hlavních problémů, se kterými se může sociální pracovník setkat, je častá zkušenost jeho klientů s xenofobií a diskriminací na základě etnicity, a tudíž bude pro něj obtížnější vydobýt si důvěru. Romové musí cítit, že jimi dotčený pracovník neopovrhne a že je ochoten naslouchat jejich problémům a snažit se je pochopit s z jejich perspektivy, nikoliv ze své. Další, s čím se bude muset pracovník vypořádat je již zmiňovaná, na přítomnost orientovaná, životní strategie, což se může projevat odkládáním řešení problémů do budoucna. V takové situaci je nutné, aby byl pracovník vytrvalý, „neodepisoval“ klienty při prvním selhání a musí je přesvědčit, že je nutné konat nyní, i když výsledek se možná dostaví až za delší dobu. Samozřejmě, že jeho práci bude také ovlivňovat velký význam rodiny a vztahů v ní. Například si je důležité uvědomit, že hlavní postavení v rodině má muž, i když žena dokáže muže často v jeho rozhodování ovlivnit. Při jednání pracovníka s klientem pak budou často přítomni ostatní členové rodiny a on si bude muset zvyknout na společné rozhodování a hodnocení (komentování) situace. Dále musí počítat s tím, že pokud by se mu např. podařilo pro otce rodiny najít práci, bude z vydělaných prostředků podporovat širší příbuzné. Co se také může jevit jako problém, a to hlavně v komunikaci, je jazyková bariéra. Spousta Romů užívá romského etnolektu češtiny a odborné češtině, kterou pracovníci (či úřady) užívají nemusí v plné míře rozumět.

¹¹⁹ <http://socialnirevue.cz/item/definice-socialni-prace>

¹²⁰ Avšak toto tvrzení o nejnižších příjmech je diskutabilní, pokud si uvědomíme a přiznáme existenci šedé a černé ekonomiky v těchto lokalitách, může to ve výsledku znamenat, že jednotlivci či rodiny nejsou příjemci „nejnižšího příjmu“.

V takovém případě je nutné, aby jim vše několikrát vysvětlil a ujistil se, že tomu opravdu rozumí a že jen ze zdvořilosti nepřítakávají. Samozřejmě velikou výhodou by bylo, kdyby pracovník ovládal romštinu, neboť by se tak mohlo předejít různým komunikačním šumům a nedorozuměním, ke kterým při setkání dvou různých jazykových prostředí dochází. K podobné situaci totiž také může docházet při navštívení Romů různých úřadů a institucí. Pracovník by neměl zapomínat, že „gádžovký“ svět je pro Romy nesrozumitelný, že se v něm cítí ohrožení, a to může vést k různým konfliktům. Dalším velice důležitým specifikem, které charakterizuje sociální práci se sociálně vyloučenými Romy je úcta k jejich tradicím a zvyklostem. Jak již bylo uvedeno výše, přijde-li pracovník do romské rodiny, měl by svou pozornost nejprve zaměřit na otce, hlavu rodiny a s ním začít komunikovat. Stěžejním je také jeho chování v rodině, kdy si je nutné uvědomit, že pokud odmítne tradiční romskou pohostinnost a nevypije si např. společně s nimi kávu, Romy toto chování urazí a následná komunikace bude ztížena. Tato specifika vyplývající především z vnitřního světa Romů však nejsou jediná, která se do sociální práce promítají. Aby byla sociální práce s klientem úspěšná, je třeba věnovat zvýšenou pozornost institucionálnímu prostředí, které má na situaci klienta vliv (např. obecní bytová politika, praxe místního sociálního odboru, práce Policie ČR a Obecní policie, praxe úřadů práce,...).¹²¹ Při kontaktu s institucionálním prostředím musí pracovník počítat s předsudky, paušalizací a mylnými představami týkající se Romů a že pracovníci různých institucí často Romy „házejí do jednoho pytle“. Představy těchto pracovníků o Romech jsou často předsudečné, nedostatečné, nebo zcela zavádějící. K roli terénního pracovníka či terénního sociálního pracovníka tedy patří i srozumitelné a citlivé informování aktérů veřejné správy o reálné situaci Romů a o životě v sociálně vyloučené lokalitě. Sociální práce se sociálně vyloučenými Romy má tedy svá specifika, která jsou určena především odlišnou kulturou, tradicemi a zvyky Romů a na druhé straně všude rozšířenou nevědomostí a diskriminací Romů. Tato specifika se mohou objevovat při nejrozličnějších situacích, avšak ke kvalitnímu popisu tohoto problému by bylo zapotřebí samostatné bakalářské práce, tudíž výše uvedená specifika jsou pouze těmi základními, které by si měl sociální pracovník uvědomit.

¹²¹ Nedělníková, D. a kol.: Metodická příručka pro výkon terénní sociální práce, Ostravská univerzita v Ostravě a MPSV, Ostrava 2008, str. 78

3) Sociální politika, sociální služby a úloha MPSV a Agentury pro sociální začleňování v romských lokalitách jako subjektů sociální politiky

V této části práce se zabývám sociální politikou vykonávanou prostřednictvím sociálních služeb na úrovni státní správy, resp. Ministerstva práce a sociálních věcí a dále dalším subjektem státní sociální politiky, a to Agentury pro sociální začleňování v sociálně v romských lokalitách.

Nejprve je však nutné alespoň v hrubých rysech definovat, co je sociální politika. Na sociální politiku existují v podstatě dva pohledy, a to jako na záležitost státu a jeho orgánů a jako záležitost organizací občanů, z nichž stát je jen jedna z forem této organizace (občanská společnost). Sociální politika znamená soustavné a cílevědomé úsilí jednotlivých sociálních subjektů změnit nebo udržet v činnosti vlastní nebo jiný sociální systém.¹²²

Kdo je tedy subjektem takto definované sociální politiky? Historicky nejstarší jistota pro děti a nemocné byla rodina. S rozvojem dělby práce trhu však došlo k tomu, že se velká rodina rozpadla a následně se sama rodina stala objektem sociální politiky (viz dále)¹²³. Pokud to opět vztáhneme na princip velkorodiny, který je základem rodinné solidarity u Romů, můžeme říct, že ačkoliv u majoritní populace tento prvek historicky nejstarší sociální pomoci již téměř vymizel, u Romů stále přetrvává a je hlavním prostředkem k tomu, aby se slabší jedinec „nepropadl na úplné dno“. Rodina se totiž o něj postará. Podobné je to se sousedskou výpomocí, která v rané době v evropské civilizaci také hrála svou roli. Byla však samozřejmě nesystémová – individualizovaná, často náhodná. Teprve spolky, cechy a posléze obce daly svépomocné solidaritě náležitý formalizovaný rámec a systematicčnost.¹²⁴ U Romů princip sousedské solidarity rovněž přetrvává. Pokud dojde v domácnosti například sůl, pošle matka dítě buď k ostatním příslušníkům velkorodiny či sousedům. Téměř vždy se dítě vrátí s alespoň trochou soli, neboť, pokud budou něco příště potřebovat ti ostatní, vědí, že mohou přijít a bude jim žádané na oplátku poskytnuto. Avšak tyto principy rodinné a sousedské výpomoci dnes již nestačí a jak bylo řečeno výše, pokud vnímáme sociální politiku jako činnost soustavnou a cílenou, subjektem této politiky může být pouze formalizovaný systém s definovanými strukturami. Nemohou jimi být jednotlivci nebo neformální a náhodné skupiny lidí.¹²⁵ Nejvyšším stupněm právní formalizace je stát (prezident, parlament, vláda, soudy, samosprávné územní celky, veřejnoprávní instituce a fondy), protože je vybaven veřejnou mocí, a tudíž je základním (nejsilnějším) subjektem sociální politiky. Veřejná moc rozhoduje o státní sociální politice přijímáním právních předpisů závazných pro všechny ostatní sociální subjekty, vytváří

¹²² Tomeš, I.: Sociální politika – teorie a mezinárodní zkušenost, Socioklub, Praha 2001, str. 71

¹²³ Tomeš, I.: Sociální politika – teorie a mezinárodní zkušenost, Socioklub, Praha 2001, str. 72

¹²⁴ Tomeš, I.: Sociální politika – teorie a mezinárodní zkušenost, Socioklub, Praha 2001, str. 72

¹²⁵ Tomeš, I.: Sociální politika – teorie a mezinárodní zkušenost, Socioklub, Praha 2001, str. 72

mechanismy pro jejich realizaci a organizuje přerozdělování k jejich financování. Proto se všechny ostatní subjekty snaží své sociálně politické cíle realizovat prostřednictvím státu, nebo stát v jeho počínání ovlivnit.¹²⁶ Z toho však plyne, že sociální politiku má nejen stát, ale každý právní subjekt (právníci nikoli fyzická osob) v něm působící. Tak lze oprávněně mluvit o sociální politice nestátních organizací, jako jsou politické strany, sociální partneři (odborné a svazky zaměstnavatelů), zájmové organizace (občanská sdružení, nadace), ale také i podnikatelská sféra (akciové společnosti a jiné právní osoby).¹²⁷ Za subjekty sociální politiky tedy můžeme označit všechny tyto formalizované systémy. Pro sociální začleňování sociálně vyloučených Romů je však stěžejním subjektem právě stát, potažmo obec a také zmiňované zájmové organizace (nestátní neziskové organizace). Stát je reprezentován ústředními orgány (parlament, vláda) a regionální a obecní správou a samosprávou. Demokratická správa je zpravidla založena na občanském principu občanské samosprávy jednotlivých územních částí. Obec je nejmenší samosprávnou jednotkou státu a je významným subjektem sociální politiky.¹²⁸ Stát totiž může obci uložit, zpravidla zákonnou cestou, aby pro svého občana něco konala. V tomto případě musí také zajistit financování takového konání. Obec však může sama rozhodnout, že něco poskytne nebo vykoná či nikoliv. Např. může či nemusí být připravena zasáhnout, jestliže se některý z jejích občanů ocitne v těžké životní situaci.¹²⁹ Do kategorie nestátních subjektů patří právní osoby (sdružení, hnutí, spolky, nadace, ale i licencování podnikatelé) a fyzické osoby (pokud jsou zaměstnavatelé) podnikatelského (akciové společnosti, s.r.o. atp.) nebo nepodnikatelského (zájmová sdružení, nadace atp.) charakteru. Mezi sociální subjekty, které po státu nejčastěji sledují cíl pomoci občanům však nejčastěji patří již zmiňovaná občanská sdružení, nadace, zájmové a církevní organizace podpůrné spolky. Hlavním cílem jejich činnosti jsou jejich sociální programy a nikoliv zisk.¹³⁰

Po definování pojmu subjektů sociální politiky je však potřeba také určit, kdo je objektem této politiky. Za objekt sociální politiky považujeme ty, k nimž tato politika směřuje a kteří z ní mají prospěch. Jsou jimi jednotlivci, rodiny nebo skupiny osob. Jednotlivec je objektem sociální politiky buď pro svou účast v systému¹³¹ (přihlásil se, je formálně členem, platil např. pojištění, využívá dávek sociální

¹²⁶ Tomeš, I.: Sociální politika – teorie a mezinárodní zkušenost, Socioklub, Praha 2001, str. 73

¹²⁷ Tomeš, I.: Sociální politika – teorie a mezinárodní zkušenost, Socioklub, Praha 2001, str. 73

¹²⁸ Tomeš, I.: Sociální politika – teorie a mezinárodní zkušenost, Socioklub, Praha 2001, str. 78

¹²⁹ Bohužel v případě řešení problému sociálně vyloučených Romů často dochází k tomu, že obec se o tyto své občany v potřebné míře nestará a následky tohoto jednání nese stát (př. výplata dávek sociální pomoci nebo negativní jev odebrání dětí z rodiny do výchovných ústavů či dětských domovů, které opět financuje stát).

¹³⁰ Tomeš, I.: Sociální politika – teorie a mezinárodní zkušenost, Socioklub, Praha 2001, str. 80

¹³¹ Zde je nutné zmínit problém, který vznikl Romům po vzniku samostatné české republiky, a to z důvodu přijetí zákona č. 40/1993 Sb., o nabytí a pozbytí státního občanství. Jeho schválení vyvolalo vlnu kritiky ze strany oficiálních mezinárodních i nevládních domácích organizací, které sledují dodržování lidských práv. Podmiňoval totiž udělení občanství pětiletou bezúhonností, tj. žadatel v takto určeném termínu nebyl odsouzen pro úmyslný trestný čin. Podmínka byla chápána jako účelově zaměřená proti romské menšině, jejíž někteří příslušníci pak nemohli být legálně zaměstnáni ani pobírat podporu v nezaměstnanosti, být sociálně a zdravotně pojištěni, dostávat státní sociální podporu atd. Tvrdost takových ustanovení zákona

pomoci atp.) nebo pro svou potřebu (je chudý, nemocný, atp.).¹³² V demokraticky pojímané sociální politice má zpravidla občan dvojí roli – je prvkem sociálních systémů a skrze ně ovlivňuje jejich sociální politiku. Občan zpravidla je i objektem sociálně politických zájmů sociálních subjektů, jejich úsilí a činností.¹³³ Člověk je objektem sociálně politického snažení v tom smyslu, že koneckonců je příjemcem i uživatelem všeho politického snažení, je tím, kdo z něho získává nebo jím ztrácí.¹³⁴ Jak již bylo zmíněno výše, objektem sociální politiky se může stát také rodina. V majoritní společnosti, po rozpadu velké rodiny, bylo nutné, aby tuto péči postupně převzaly obec a stát. V současnosti nukleární, malá rodina není schopna se bez pomoci o nemocné a staré starat.^{135,136} To však není případ většiny Romů. Většina Romů stále žije ve velké rodině¹³⁷ a je tedy možné, aby se o staré a nemocné postarali. Problémem však není tato starost (i když někdy samozřejmě také může být), ale stav sociálního vyloučení, z něhož si romská rodina už sama nepomůže a stává se tak objektem sociální politiky v oblasti pomoci při sociální integraci.

K úplnému vymezení pojmů týkajících se sociální politiky zbývá už jen definovat předmět této politiky. Pro účely této práce se rozumí předmětem sociální politiky sociální služba, a to především služba sociální prevence. Služba totiž v demokratické společnosti zahrnuje činnosti, jimiž sociální subjekt pomáhá lidem tím, že jim poskytne radu, dávku nebo službu.¹³⁸

V následující části práce tedy popisují roli Ministerstva práce a sociálních věcí (dále také MPSV) jako subjektu sociální politiky. MPSV působí v této oblasti především jako donor poskytovaných sociálních služeb.

3a) Dotační politika Ministerstva práce a sociálních věcí

Nejprve je nutné opět zdůraznit, že se ve své práci soustředím na současnou sociální politiku vykonávanou prostřednictvím sociálních služeb, v níž je hlavním subjektem podporujícím sociální

zmírnilo teprve až jeho novelizované znění č. 139/1998 Sb. In: Nečas, C.: Romové v české republice včera a dnes, Univerzita Palackého v Olomouci – Vydavatelství, Olomouc 1999, str. 116

¹³² Tomeš, I.: Sociální politika – teorie a mezinárodní zkušenost, Socioklub, Praha 2001, str. 86

¹³³ Bohužel problém sociálního začleňování Romů stále není v dostatečném rozsahu v politickém zájmu obecních zastupitelů jako např. lidé staří, nemocní či různými způsoby hendikepovaní. Je to nejspíš z důvodu přístupu majoritního obyvatelstva k Romům, kdy na ně jako na voliče dobře nepůsobí podpora integračních aktivit (často je možné zaslechnout „zase něco pro Romy“), a tudíž zastupitelé, pokud chtějí být zvoleni, tyto integrační politiky nepodporují. Neuvědomují si však, že i Romové jsou voliči a pokud by měli pocit, že za nimi opravdu někdo stojí, své hlasy by mu odevzdali a byli by konečně do procesu integrace zapojeni i v tomto ohledu.

¹³⁴ Tomeš, I.: Sociální politika – teorie a mezinárodní zkušenost, Socioklub, Praha 2001, str. 86

¹³⁵ Tomeš, I.: Sociální politika – teorie a mezinárodní zkušenost, Socioklub, Praha 2001, str. 87

¹³⁶ Samozřejmě to není dáno pouze velikostí nukleární rodiny, ale přistupují další faktory, kterými může být např. emancipace žen projevující se především tím, že začaly chodit do práce a nezůstávají jim tedy čas na starost o staré a nemocné, která byla do té doby především jejich doménou. Dále rovněž přistupuje fakt, že samotný vznik sociální politiky (např. zavedením starobního důchodu) způsobil, že se v rodině postupně se starostí o staré lidi přestalo počítat.

¹³⁷ Zde především hovoříme o rodině vícegenerační zahrnující do své struktury také širší příbuzné (strýce, tety, bratrance,...) a nikoliv o velké nukleární rodině (s mnoha dětmi). Ve vícegenerační rodině je také logicky více „potřebných“.

¹³⁸ Tomeš, I.: Sociální politika – teorie a mezinárodní zkušenost, Socioklub, Praha 2001, str. 116

integraci sociálně vyloučených osob (v našem případě Romů) na státní úrovni Ministerstvo práce a sociálních věcí. MPSV je tedy především hlavním aktérem v oblasti finanční podpory poskytovatelům sociálních služeb. Finanční podpora ve formě dotací je poskytována prostřednictvím rozpočtové kapitoly 313 ze státního rozpočtu. Po vstupu naší republiky do Evropské unie v roce 2004 přibyla další možnost, jak podpořit registrované poskytovatele sociálních služeb, MPSV se totiž stalo administrátorem evropských strukturálních fondů, a to hlavně Evropského sociálního fondu (ESF), ze kterého plynou do České republiky finanční prostředky Evropské unie v rámci Operačního programu Lidské zdroje a zaměstnanost (OPLZZ) na podporu aktivit směřujících k sociálnímu začleňování příslušníků sociálně vyloučených romských lokalit.¹³⁹ Další finance plynou z Evropského fondu regionálního rozvoje (ERDF) prostřednictvím Integrovaného operačního programu (IOP).

Státní dotace

Dne 1. 1. 2007 vstoupil v účinnost zákon č. 108/2006Sb., o sociálních službách, jehož autorem je Ministerstvo práce a sociálních věcí, potažmo odbor tohoto ministerstva, a to „*odbor sociálních služeb a sociálního začleňování*“. Podle tohoto zákona poskytuje odbor sociálních služeb a sociálního začleňování v rámci dotační politiky MPSV ze státního rozpočtu každoročně finanční podporu registrovaným poskytovatelům sociálních služeb, a to však bez ohledu na národnostní či etnickou příslušnost poskytovatelů či uživatelů sociálních služeb.

Výjimkou je finanční podpora poskytovatelům sociálních služeb v sociálně vyloučených lokalitách. Ani tam však není možné vysledovat tok peněz podle etnického rozlišovacího znaku. Na podporu poskytovatelů sociálních služeb, kteří poskytují sociální služby cílové skupině „osob žijících v sociálně vyloučených komunitách“, bylo v roce 2009 poskytnuto ze státního rozpočtu prostřednictvím rozpočtové kapitoly 313 - MPSV celkem **60.911.818,- Kč**. Nejčastější typ sociální služby poskytované v těchto lokalitách jako nástroj předcházení či odstraňování sociálního vyloučení ve smyslu citovaného zákona jsou *Terénní programy*. Na tuto službu bylo v roce 2009 poskytnuto **46.168.666,- Kč** ze státního rozpočtu opět prostřednictvím rozpočtové kapitoly 313 – MPSV. Je však třeba mít na paměti, že ani tato služba není určena výlučně cílové skupině sociálně vyloučených Romů a ani jiných národností.

Aby tato čísla měla však nějakou vypovídající hodnotu je třeba je porovnat např. s celkovým rozpočtem MPSV na minulé roky či s cifrou, která v tomto roce byla poskytnuta na výplatu dávek státní sociální podpory, dávek vyplacených v rámci podpory v nezaměstnanosti či dávek pomoci v hmotné nouzi.

¹³⁹ <http://www.esfr.cz/modules/calls/index.php?lred=1>

Také nesmíme zapomenout, že loňský rok se nesl ve znamení dopadů světové hospodářské krize, což se výrazně promítlo především do vývoje na trhu práce. Celkové výdaje na *podporu v nezaměstnanosti* v roce 2009 stouply oproti roku 2008 téměř o **112 %** a činily cca **15,1 miliardy Kč**.

Výdaje na *dávky pomoci v hmotné nouzi* a zdravotně postiženým občanům činily v roce 2009 více než **5,5 miliardy Kč**. Oproti roku 2008 to je o cca **250 milionů Kč více**.

Naopak výdaje na *dávky státní sociální podpory* mírně klesly. Systém státní sociální podpory tvoří sedm různých dávek: přídavek na dítě, sociální příspěvek, příspěvek na bydlení, rodičovský příspěvek, dávky péčovské péče, porodné a pohřebné. Celkem bylo na dávky státní sociální podpory vyplaceno v roce 2009 cca **41,1 mld. Kč**, což je zhruba o **0,8 miliardy Kč méně** než v předešlém roce.¹⁴⁰

Když tato čísla porovnáme s výší poskytnutých finančních prostředků na sociální služby poskytované „osobám v sociálně vyloučených komunitách“ dojdeme jednoznačně k závěru, že dotace jdoucí na podporu těchto osob tvoří pouze mizivé procento z celkových výdajů MPSV. Pokud dále porovnáme roky 2008 a 2009, zjistíme, že ačkoliv většina výdajů na ostatní formy podpory v roce 2009 stoupla (viz výše), u sociálních služeb poskytovaných „osobám v sociálně vyloučených komunitách“ naopak mírně klesla (v roce 2008 bylo na podporu poskytovatelů sociálních služeb, kteří poskytují sociální služby cílové skupině „osob žijících v sociálně vyloučených komunitách“, poskytnuto ze státního rozpočtu celkem **61 237 400,- Kč** a na *Terénní programy* **47 679 200,- Kč**).

K úplnému dokreslení situace můžeme uvést celkový rozpočet MPSV na roky 2008 a 2009, kdy na rok 2008 bylo vyčleněno **379 mld. Kč**¹⁴¹ a na rok 2009 bezmála **394 mld. Kč**.¹⁴²

Pokud bychom tedy měli vyvodit z výše uvedených čísel nějaký závěr, můžeme konstatovat, že na podporu služeb sociální prevence, které jsou v sociálně vyloučených lokalitách nejvíce poskytovány (terénní programy) se vyplácí nesrovnatelně nižší finanční prostředky, než na dávky státní sociální podpory nebo dávky na podporu v nezaměstnanosti či v hmotné nouzi. Tento jev se dá podle mého názoru vysvětlit tím, že si představitelé státu jako subjektu sociální politiky stále neuvědomují, že je nutné začít více podporovat služby sociální prevence, aby potom nemuselo být vypláceno tolik finančních prostředků na sociální péči. Samozřejmě zmiňované dávky jsou pro „potřebné“ mnohdy otázkou přežití a tedy jsou neoddělitelnou součástí sociální politiky státu, avšak přínos služeb sociální prevence pro sociálně vyloučené osoby (v našem případě Romy) i celou společnost je stále velmi podceňován a výše finančních prostředků na tyto služby poskytována je tím důkazem.

¹⁴⁰ <http://www.mpsv.cz/cs/8812>

¹⁴¹ http://www.mpsv.cz/files/clanky/5042/skutečnost_rok_2008.pdf

¹⁴² http://www.mpsv.cz/files/clanky/5042/skutečnost_rok_2009.pdf

Finanční prostředky poskytované MPSV z evropských strukturálních fondů

Jak již bylo řečeno výše, MPSV je administrátorem dvou evropských strukturálních fondů, a to Evropského sociálního fondu (ESF) a Evropského fondu regionálního rozvoje (ERDF). Strukturální fondy Evropské unie nabízí veřejnému, neziskovému a soukromému sektoru získání nevratné finanční dotace na realizaci neinvestičních (ESF) a investičních (ERDF) záměrů. V současnosti jsou tyto programy nastaveny na programové období 2007-2013.

EVROPSKÝ SOCIÁLNÍ FOND

Evropský sociální fond byl založen v roce 1960 a je hlavním nástrojem sociální politiky a zaměstnanosti Evropské unie.¹⁴³ Ministerstvo práce a sociálních věcí využívá jeho prostředky prostřednictvím Operačního programu Lidské zdroje a zaměstnanost (dále jen OPLZZ). V rámci OPLZZ je stěžejní pro integraci sociálně vyloučených Romů do společnosti oblast podpory 3. 2 – podpora sociální integrace příslušníků romských lokalit. Záměrem této podpory je napomáhat sociálnímu začleňování příslušníků sociálně vyloučených romských komunit, zajistit dostupnost, kvalitu a kontrolu služeb, včetně odstraňování bariér v jejich přístupu ke vzdělávání a k zaměstnání a v přístupu k investiční podpoře.¹⁴⁴ V praxi to znamená, že prostřednictvím této oblasti podpory dochází k podporování sociálních služeb, které sociální integraci Romů ovlivňují. Jak již bylo několikrát zmíněno, jsou to především *Terénní programy*, *Sociální poradenství*, ale také např. *Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež*, *Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi* či *Sociální rehabilitace*. Všechny tyto služby patří (jak již bylo také zmíněno) mezi služby sociální prevence, které jsou pro sociální začleňování Romů stěžejní, tudíž nastavení oblasti podpory vystihuje (pokrývá) potřebu tyto služby podporovat. V rámci tohoto operačního programu dále dochází mimo jiné ke vzdělávání poskytovatelů sociálních služeb, což je pro kvalitu poskytovaných sociálních služeb také důležité. Konkrétní výzvy, které MPSV v rámci tohoto operačního programu vyhlásilo, okruh oprávněných žadatelů či konkrétní podporované aktivity jsou součástí přílohy č. 1 „Výzvy na podporu sociální integrace Romů vyhlášené MPSV v rámci OPLZZ a IOP“.

¹⁴³ [HTTP://WWW.BUSINESSINFO.CZ/CZ/CLANEK/POLITIKY-EU/FONDY-EU-A-JEJICH-URCENI-HISTORIE-CIL/1000521/8880/#STRUKTURALNI_FONDY](http://www.businessinfo.cz/cz/clanek/politiky-eu/fondy-eu-a-jejich-urceni-historie-cil/1000521/8880/#STRUKTURALNI_FONDY)

¹⁴⁴ <http://www.esfcr.cz/vyzva-c-19-podpora-socialni-integrace-prislusniku-romskych>

EVROPSKÝ FOND REGIONÁLNÍHO ROZVOJE

Evropský fond regionálního rozvoje (ERDF) byl založen v roce 1975, aby poskytoval finanční podporu programům regionálního rozvoje zaměřeným na nejvíc znevýhodněné regiony. Dodnes je objemem finančních prostředků největším strukturálním fondem.¹⁴⁵ MPSV využívá jeho finančních prostředků prostřednictvím Integrovaného operačního programu (IOP). V rámci IOP je stěžejní pro integraci sociálně vyloučených Romů do společnosti oblast podpory 3. 1 – Služby v oblasti sociální integrace, která je zaměřena mimo jiné na investiční podporu při zajištění dostupnosti takových služeb, které umožní návrat příslušníků nejvíce ohrožených sociálně vyloučených romských lokalit zpět na trh práce a do společnosti.¹⁴⁶ V praxi to znamená, že prostřednictvím této oblasti jsou podporovány investiční aktivity poskytovatelů sociálních služeb (mohou za finanční prostředky pořizovat nemovitosti či uskutečňovat opravy objektů, které mají již ve vlastnictví). V těchto prostorách poté musí poskytovat sociální služby, avšak lze vykonávat i doplňkové aktivity jako je například zřízení komunitního centra či organizování vylonočasových aktivit atd. Přesné vymezení činností (i sociálních služeb) a subjektů oprávněných žádat o dotaci, včetně vyhlášených výzev, je uvedeno rovněž v příloze č. 1 „Výzvy na podporu sociální integrace Romů vyhlášené MPSV v rámci OPLZZ a IOP“.

Informace o Agentuře pro sociální začleňování v romských lokalitách

Jak již bylo zmíněno výše, Agentura pro sociální začleňování v romských lokalitách (dále jen Agentura) je nástrojem vlády (subjektu sociální politiky) k zajištění podpory obcím v procesu sociální integrace¹⁴⁷. Vláda České republiky se ve svém Programovém prohlášení v roce 2007 zavázala, že: „vytvoří agenturu, která bude zajišťovat komplexní služby při předcházení sociálnímu vyloučení a jeho odstraňování a zefektivní čerpání a zabráni zneužívání sociální podpory. Vláda připraví komplexní program umožňující integraci Romů a zabráňující sklonu k jejich sociálnímu vylučování. Vytvoří nástroj k zajišťování komplexních služeb při předcházení sociálnímu vyloučení na lokální úrovni.“¹⁴⁸ Vytvořením Agentury pro sociální začleňování v romských lokalitách (dále jen Agentura) se vláda rozhodla reagovat na dramatický nárůst sociálně a prostorově vyloučených lokalit, k němuž dochází v posledních

¹⁴⁵ [HTTP://WWW.BUSINESSINFO.CZ/CZ/CLANEK/POLITIKY-EU/FONDY-EU-A-JEJICH-URCENI-HISTORIE-CIL/1000521/8880/#STRUKTURALNI_FONDY](http://www.businessinfo.cz/cz/clanek/politiky-eu/fondy-eu-a-jejich-urceni-historie-cil/1000521/8880/#STRUKTURALNI_FONDY)

¹⁴⁶ <http://www.mpsv.cz/cs/7613>

¹⁴⁷ Jsou písemně zpracovány klíčové pilíře práce Agentury - Základní dokument Agentury pro práci v lokalitě (jasný popis cílů a opatření, která Agentura realizuje v lokalitách) a Standard práce lokálního konzultanta v lokalitě. K financování opatření v lokalitách zvolila Agentura základní strategii efektivního využití prostředků strukturálních fondů.

¹⁴⁸ <http://www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=20780>

desetiletích a který dnes představuje jeden z hlavních sociálních problémů státu. Návrh na vytvoření Agentury reagoval na obecné trendy moderní evropské sociální politiky, která mimo jiné spočívá v navazování spolupráce v rámci tzv. lokálních partnerství. V rámci lokálních partnerství dochází k síťování sociálních partnerů, neboli dochází k navázání spolupráce všech subjektů sociální politiky, které mají na sociální integraci Romů vliv (samospráva, nestátní neziskové organizace, školy, policie, místní zaměstnavatelé, OSPOD, zástupci Romů atd.). Tato činnost je podle mého názoru jediným možným řešením, neboť jedině propojením činností všech těchto subjektů může začít docházet ke komplexnímu řešení složité otázky romské integrace.

Základy Agentury byly položeny usnesením vlády České republiky ze dne 23. ledna 2008 č. 85, kdy vláda schválila návrh pilotního projektu k vytvoření Agentury pro sociální začleňování v romských lokalitách. Tímto usnesením bylo uloženo vedoucímu Úřadu vlády ČR finančně zabezpečit v rámci rozpočtu Úřadu vlády realizaci pilotního projektu k vytvoření metodiky práce a zajištění činnosti Agentury v letech 2009 – 2010.¹⁴⁹ Agentura tedy vznikla jako samostatný odbor Úřadu vlády. V rámci pilotního projektu, který je z velké části financován Ministerstvem práce a sociálních věcí, resp. ESF (viz příloha „Individuální projekt Agentury pro sociální začleňování v romských lokalitách“) došlo k navázání spolupráce se 13 lokalitami (městy i regiony)¹⁵⁰, ve kterých došlo by bylo vytvořeny již zmíněná lokální partnerství. Základním výstupem práce lokálního partnerství je lokální strategie sociálního začleňování¹⁵¹, která je jakýmsi plánem, jak v procesu sociální integrace sociálně vyloučených Romů na daném území postupovat. Agentura v těchto lokalitách realizuje dále tzv. projektové poradenství, při němž pomáhá partnerům vypracovat a předložit projekt se žádostí o finanční podporu především z evropských strukturálních fondů. Podle mého názoru je dotace jednou z cest, jak přimět obce, aby řešili problém sociálně vyloučených Romů na svém území.

Zmiňovaným usnesením bylo dále uloženo: „*ministryni, v jejíž působnosti jsou lidská práva a národnostní menšiny* (v té době MUDr. Džamile Stehlíkové) *vyhodnotit účinnost pilotního projektu Agentury, včetně zájmu dalších obcí a měst po jejich službách, a v závislosti na výsledcích projektu navrhnout další postup, včetně institucionálního zabezpečení Agentury s konkrétní právní subjektivitou*“ Tento úkol byl realizován především nástupcem ministryně Stehlíkové Michaelem Kocábem, který ve spolupráci s pracovníky Agentury a resorty předložil vládě návrh věcného záměru o Agentuře, který ukotvuje činnost Agentury jako samostatného orgánu veřejné správy. V současné době je tento návrh projednáván legislativní radou vlády a čeká na předložení vládě. Dalším krokem v tomto procesu by tedy

¹⁴⁹ http://racek.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/web/cs?Open&2008&01-23

¹⁵⁰ Těmito pilotními lokalitami jsou Brno, Přerov, Břeclav, Holešov, Slezská Ostrava, Jesenicko, Ústí nad Labem, Most, Cheb, Roudnice nad Labem, Broumov, Šluknovsko a Litvínov

¹⁵¹ Hotové jsou strategické plány Šluknovska, Mostu a Chebu, těsně před dokončením jsou strategické plány pro lokality Broumov a Jesenicko. Strategické plány sociálního začleňování byly ve všech lokalitách dokončeny do konce dubna 2010.

mělo být vypracování zákona o Agentuře, který by měl zajistit činnost Agentury jako nadresortního orgánu pro koordinaci integračních politik. V této roli dosud žádný subjekt nepůsobil, což mělo za následek tříštění resortních politik a Agentura by tedy měla být nástrojem vertikální koordinace sociálního začleňování, tj. vlády, krajů a obcí.

V současné době Agentura rozšiřuje svou činnost. Navázána spolupráce je již v těchto lokalitách: Brno, Břeclav, Sokolov, Cheb, Jáchymov, Toužim, Teplá, Broumov, Bruntál, Havířov, Karviná, Orlová, Ostrava, Přerov, Jesenicko¹⁵², Klatovy, Kutná Hora, Kolín, Kladno, Bílina, Chomutov, Jirkov, Litvínov, Most, Ornice, Trmice, Ústí nad Labem, Roudnice nad Labem, Šluknovsko¹⁵³, Jihlava a Holešov.¹⁵⁴

Podle mého osobního názoru je zřízení Agentury jednou z možností, jak napomoci sociální integraci Romů, avšak její vznik komplikuje aktuální politika ČR, která si předsevzala, že „zastaví“ stále se zvyšující zadlužování našeho státu, ke kterému je možno dospět pouze přijetím úsporných opatření a takováto opatření jistě nebudou nakloněna vzniku další instituce veřejné správy a tím spojenému zásahu navyšování rozpočtu.

Dalším subjektem sociální politiky je kraj. V následující části je popsána povinnost kraje vypracovávat střednědobý plán rozvoje sociálních služeb, která vyplývá ze zákona o sociálních službách a následně byla provedena analýza střednědobých plánů rozvoje sociálních služeb šesti krajů ČR. Jak je již uvedeno v úvodu této práce, analýza nemá odpovědět na otázku, zda vybrané kraje skutečně realizují aktivity, které jsou popsány v plánech, resp. jaký mají tyto aktivity reálný dopad na sociálně vyloučené Romy, ale má vytvořit představu o tom, jakým způsobem k této problematice kraje přistupují a zda si tento problém vůbec uvědomují a chtějí či nechťejí se jím zabývat. Zde je nutné dále znovu zmínit, že když jsem v počátcích psaní této práce zvažovala, který subjekt (resp. jeho činnost) sociální politiky nejvíce rozvést, přistoupila jsem k analýze těchto plánů krajů především z důvodu jejich zákonné povinnosti tento plán vypracovávat a následně zhodnotit, jak této povinnosti dostávají. V řadě obcí také probíhá komunitní plánování, jehož prostřednictvím dochází k plánování rozvoje služeb na daném území pro skupiny znevýhodněných osob, avšak jelikož tato povinnost není dána zákonem, úroveň plánování je velmi rozdílná a pro účely této práce velmi obtížně zpracovatelná. Na obhajobu především malých obcí je nutné uvést, že jim často chybí administrativní aparát a zkušenosti s řešením tak závažného problému.

¹⁵² Do lokality Jesenicko je zahrnuto: mikroregion Zlatohorsko, mikroregion Jesenicko, mikroregion Žulovsko, mikroregion Javornicko, Mikulovice, Velké Kunčice, Zlaté Hory, Česká Ves, Jeseník, Kobylá nad Vidnávkou, Velká Kraš, Vápenná, Skorošice, Vidnava, Žulová, Bernartice, Bílá Voda, Javorník, Uhelná, Vlčice, Písečná, Supíkovice, Bělá pod Pradědem, Stará Červená Voda, Černá Voda, Ostružná, Lipová Lázně.

¹⁵³ Do lokality Šluknovsko je zahrnuto: Česká Kamenice, Krásná Lípa, Varnsdorf, Chřibská, Rybníště, Jiřetín pod Jedlovou, Jiříkov, Rumburk, Šluknov

¹⁵⁴ <http://www.esfcr.cz/file/7700/>

4) Střednědobý plán rozvoje sociálních služeb a zákon o sociálních službách

Podle zákona č. 108/2006 Sb. o sociálních službách se *plánem rozvoje sociálních služeb* rozumí: „výsledek procesu aktivního zjišťování potřeb osob ve stanoveném území a hledání způsobů jejich uspokojování s využitím dostupných zdrojů, jehož obsahem je popis a analýza existujících zdrojů a potřeb, včetně ekonomického vyhodnocení, strategie zajišťování a rozvoje sociálních služeb, povinnosti zúčastněných subjektů, způsob sledování a vyhodnocování plnění plánu a způsob, jakým lze provést změny v poskytování sociálních služeb“.¹⁵⁵

Tvorba střednědobého plánu rozvoje sociálních služeb (dále jen SPRSS nebo „plán“) byla tedy krajům uložena citovaným zákonem. Tento zákon byl schválen dne 14. 3. 2006 a účinnosti nabyl ke dni 1. 1. 2007.

Tento zákon v § 95 písm. d) ukládá krajům zpracovávat střednědobý plán rozvoje sociálních služeb na svém území. Při zpracování plánu mají kraje spolupracovat s obcemi, zástupci poskytovatelů a uživatelů sociálních služeb. Tento plán je v souladu s §101 odst. 4) písm. b) povinnou přílohou k souhrnné žádosti kraje o dotaci Ministerstva práce a sociálních věcí na podporu poskytování sociálních služeb na místní a regionální úrovni.

Vedle uvedené role plynoucí ze zákona o sociálních službách má střednědobý plán jako krajská strategie rozvoje sociálních služeb tedy vliv také na přidělování finančních prostředků na podporu sociálních služeb z dalších vnějších zdrojů, zejména ze strukturálních fondů Evropské unie.

Plán je jakousi doporučenou linií rozvoje sociálních služeb v kraji. Cíle a opatření jsou výsledkem procesu zjišťování aktuálního stavu v oblasti sociálních služeb a potřeb jejich uživatelů.

Novela zákona o sociálních službách

Jak bylo uvedeno výše, zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách přináší zásadní povinnosti ve vztahu k plánování rozvoje sociálních služeb. V důsledku přijetí novely **č. 206/2009** došlo k těmto změnám (s účinností od 1. 8. 2009):

- **v §3 písm. h)** je vymezen **základní rámec** střednědobého plánu, tj.: (...) výsledek procesu aktivního zjišťování potřeb osob ve stanoveném území a hledání způsobu jejich uspokojování s využitím dostupných zdrojů, jehož obsahem je popis způsobu zpracování plánu a analýza

¹⁵⁵ Úvodní ustanovení zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, § 1, odst. 3 písm. h)

existujících zdrojů a potřeb osob, kterým jsou sociální služby určeny, včetně ekonomického vyhodnocení, strategie zajišťování a rozvoje sociálních služeb, povinnosti zúčastněných subjektu, způsob sledování a vyhodnocování plnění plánu a způsob, jakým lze provést změny v poskytování sociálních služeb.¹⁵⁶

- **obcím zákon ukládá za povinnost spolupracovat (§94, písm. e):** (...) s krajem při přípravě a realizaci střednědobého plánu rozvoje sociálních služeb kraje; za tím účelem sděluje kraji informace o potřebách poskytování sociálních služeb osobám nebo skupinám osob na území obce, o možnostech uspokojování těchto potřeb prostřednictvím sociálních služeb a o jejich dostupných zdrojích.¹⁵⁷
- **Kraj má za povinnost zpracovávat (dle §95 písm. d):** (...) střednědobý plán rozvoje sociálních služeb ve spolupráci s obcemi na území kraje, se zástupci poskytovatelů sociálních služeb a se zástupci osob, kterým jsou poskytovány sociální služby, a informuje obce na území kraje o výsledcích zjištěných v procesu plánování; při zpracování plánu kraj přihlíží k informacím obce sděleným podle §94 písm. e) a k údajům uvedeným v registru podle §85 odst. 5. Dále má za povinnost sledovat a vyhodnocovat (§95 písm. e) (...) plnění plánu rozvoje sociálních služeb sociálních služeb za účasti zástupců poskytovatelů sociálních služeb a zástupců osob, kterým jsou služby poskytovány, zástupců obcí. Kraj (...) informuje ministerstvo o plnění plánu rozvoje sociálních služeb (§95 písm. f) a také zajišťuje dostupnost poskytování sociálních služeb na svém území v souladu se střednědobým plánem rozvoje sociálních služeb. V následujícím paragrafu zákona (§96 písm. b) se také hovoří o povinnosti ministerstva, které zpracovává střednědobý národní plán rozvoje sociálních služeb za účasti krajů, zástupců poskytovatelů sociálních služeb a zástupců osob, kterým jsou poskytovány sociální služby.¹⁵⁸

¹⁵⁶ cit. § 3 písm. h) zákona č. 206/2009, Sb., kterým se mění zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů

¹⁵⁷ cit. §94 písm. e) zákona č. 206/2009, Sb., kterým se mění zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů

¹⁵⁸ Zde je nutné zmínit, že vztah mezi krajskými, obecními a státními kompetencemi stále není zcela zažitý a svým způsobem se hledá, neboť do 31. prosince 2002 byla vykonávána státní správa prostřednictvím okresů a až od roku 2003 byly převedeny kompetence státu (okresů) na kraje a obce s rozšířenou působností. Obce s rozšířenou působností jsou nyní jakýmsi mezičlánkem přenesené působnosti státní správy mezi krajskými úřady a obecními úřady. Nicméně povinnost zpracovávat střednědobé plány rozvoje sociálních služeb připadla po vzniku zákona o sociálních službách zcela do kompetence krajských úřadů.

5) Analýza střednědobých plánů rozvoje sociálních služeb krajů ČR

Záměrem této analýzy je popis střednědobých plánů rozvoje sociálních služeb (dále jen SPRSS) šesti krajů České republiky ve vztahu k řešení problematiky sociálního vyloučení Romů na území daného kraje.

V úvodu je nutné uvést, že se zde opět objevuje problém složitosti sledování dat týkajících se sociálně vyloučených Romů, jelikož metoda sběru těchto dat není v České republice oficiálně stanovena a jakékoli směřování sociálního vyloučení a etnického původu je nepřipustné. Proto byly v rámci analýzy SPRSS krajů sledovány především opatření týkajících se cílových skupin „etnické menšiny“, „osoby ohrožené sociálním vyloučením“ a „osoby žijící v sociálně vyloučených komunitách/lokalitách“.

Vzhledem k tomu, že úroveň zpracování SPRSS jednotlivých krajů je odlišná, byla analýza provedena v následujících krocích:

1. Nejprve bylo nutné vysledovat, jakým způsobem je v daných plánech cílová skupina osob (v našem případě sociálně vyloučených Romů) definována.
2. V dalším kroku byla pozornost věnována tomu, zda jednotlivé plány obsahují či neobsahují opatření týkající se sledované cílové skupiny a pokud obsahují, jaká konkrétní opatření a aktivity na podporu sociální integrace Romů do společnosti to jsou.
3. Posledním sledovaným ukazatelem byly problémy identifikované při zpracovávání těchto plánů či při poskytování sociálních služeb v kraji.

K selekci 6 krajů jsem dospěla po rozboru interaktivní mapy¹⁵⁹, která je součástí tzv. Gabalovy analýzy a shrnuje informace o počtu sociálně vyloučených romských lokalit a počtu Romů v nich žijících¹⁶⁰ na území jednotlivých krajů. Šest krajů bylo vybráno nikoliv podle nejvyššího počtu lokalit, ale podle počtu Romů žijících v těchto vyloučených lokalitách (viz tabulka č.1). Je to z toho důvodu, že je důležitější, na kolik Romů má či nemá SPRSS dopad, nikoliv kolik je v kraji vyloučených lokalit. Vysoký počet vyloučených lokalit totiž neznamená, že v nich žije vysoký počet Romů (př. v Králověhradeckém kraji žije v 25 lokalitách 2000 - 2500 Romů X v hl. m. Praze žije v 6 lokalitách 9000 – 9500 Romů). K selekci krajů bylo nutné přistoupit také z důvodu velkého množství dat, které jednotlivé SPRSS obsahují a nebylo tedy v rámci této práce možné provést rozbor SPRSS všech krajů ČR.

¹⁵⁹ http://www.esfcr.cz/mapa/int_CR.html

¹⁶⁰ přesný výčet lokalit s jejich pojmenováním však analýza neobsahuje, a to z důvodu bezpečnosti a ochrany soukromí jejich obyvatel (viz http://www.esfcr.cz/mapa/jak_pracovat.html)

Tabulka č. 1: Počet sociálně vyloučených romských lokalit v krajích ČR podle tzv. Gabalovy analýzy

Kraj	Počet sociálně vyloučených romských komunit	počet Romů v nich žijících
Ústecký kraj	63	21 000 – 22 000
Moravskoslezský kraj	28	10 000 – 10 500
Hlavní město Praha	6	9 000 – 9 500
Jihomoravský kraj	11	5 000 – 5 500
Olomoucký kraj	27	4 500 – 5 000
Karlovarský kraj	18	3 500 – 4 000
Středočeský kraj	36	3 000 – 3 500
Královehradecký kraj	25	2 000 – 2 500
Liberecký kraj	26	2 000 – 2 500
Kraj Vysočina	11	1 500 – 2 000
Jihočeský kraj	16	1 500 – 2 000
Pardubický kraj	15	1 000 – 1 500
Zlínský kraj	11	500 – 1 000
Plzeňský kraj	17	1 500 – 2 000

Výsledek analýzy SPRSS krajů ČR, které obsahují největší počet Romů žijících v sociálně vyloučených lokalitách

Jak již bylo uvedeno, analýza SPRSS byla provedena u šesti krajů, ve kterých je podle tzv. Gabalovy analýzy nejvyšší zastoupení romského etnika v sociálně vyloučených lokalitách (Ústecký kraj, Moravskoslezský kraj, hl. m Praha, Jihomoravský kraj, Olomoucký kraj a Karlovarský kraj). Záměrem bylo posouzení, zda tyto kraje odpovídajícím způsobem řeší či neřeší otázku sociálně vyloučených Romů, kteří na jejich území žijí (jak již bylo rovněž zmíněno, byla provedena „pouze“ analýza střednědobých plánů a nelze tedy jednoznačně tvrdit, že se tyto kraje v plné míře věnují otázce sociální integrace sociálně vyloučených Romů věnují tak, jak uvádějí ve svých střednědobých plánech).

Prvním ukazatelem, který byl v rámci analýzy sledován byla **problematická definování cílové skupiny**. Nejčastěji sledovaná cílová skupina je definována jako „**etnické menšiny**“, a to v **pěti** z šesti plánů (Ústecký, Moravskoslezský, Olomoucký, Jihomoravský a Karlovarský kraj). Jelikož však jednotlivé kraje nepoužívají pro toto vymezení pouze jednoho názvu, objevuje se ve **čtyřech** plánech označení „**osoby žijící v sociálně vyloučených komunitách**“ (Moravskoslezský, Jihomoravský, Karlovarský kraj a hl. m. Praha). Dále dva kraje uvádí pojem „**osoby ohrožené sociálním vyloučením**“ (Ústecký a Moravskoslezský kraj). V Ústeckém kraji se však toto označení užívá v oblasti služeb sociální prevence, kdy vymezení této cílové skupiny zcela neodpovídá sledované cílové skupině a sociálně vyloučených Romů se týká pouze v okamžiku, kdy se stanou uživateli využívající přesně vymezených služeb sociální prevence (např. stanou se „rizikovou mládeží“, vracejí se z ústavního zařízení či potřebují sociální rehabilitaci pro obnovu pracovních návyků,...). V samotném SPRSS Moravskoslezského kraje se užívá označení „**osoby žijící v sociálně vyloučených komunitách**“, avšak dále tato cílová skupina není vůbec definována. K tomuto dochází až v příloze plánu tohoto kraje, v „*Základních sociálně-demografických údajích ve vztahu k plánování sociálních služeb*“, kde je sledovaná cílová skupina pojmenována jako „**osoby ohrožené sociálním vyloučením**“ a tato skupina je dále rozdělena na osoby ohrožené sociálním vyloučením z důvodu nezaměstnanosti, z důvodu nízkopříjmovosti a na „**osoby žijící v sociálně vyloučených lokalitách**“. Z tohoto je patrné, že zpracovatelé plánu sami nemají jasno v tom, jak cílovou skupinu sociálně vyloučených Romů definovat. Hlavní město Praha užívá jako jediné pojmu „**Osoby v krizi, náročných životních situacích a ohrožené sociálním vyloučením (osoby ohrožené)**“, do kterých poté zařazuje mimo jiné právě „**Osoby žijící v sociálně vyloučených komunitách**“.

Důvodem, proč je často užíváno v jednotlivých SPRSS označení „osoby žijící v sociálně vyloučených komunitách“ a nikoliv „lokalitách“ může být již výše zmiňované zavedení cílové skupiny „osob žijících v sociálně vyloučených komunitách“ v registru poskytovatelů sociálních služeb. Dalším problémem, který se potvrdil při označování cílové skupiny, je zjevná problematická vymezení pojmu „Rom“, přičemž jsou zpracovatelé nejspíše ovlivněni strachem z etnické stigmatizace, neboli z rozlišování lidí podle připsaného statusu nikoli získaného. Tento problém poté obcházejí použitím výše vyjmenovaných pojmů.

Dalším sledovaným ukazatelem v provedené analýze byla **existence či neexistence opatření (činností) směřujících k sociálnímu začleňování Romů a jejich konkrétní obsah**.

Konkrétní opatření obsahují pouze tři z analyzovaných SPRSS, a to Ústecký, Jihomoravský a Olomoucký kraj. Popisované aktivity se zaměřují především na služby sociální prevence. Nejčastěji využívanou sociální službou napomáhající sociální integraci jsou ***Terénní programy***, jejichž podporu

navrhují **všechny plány**. Další hojně využívanou službou jsou *Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež*. Do svých opatření je zahrnuly **Ústecký a Jihomoravský kraj**. **Ústecký a Olomoucký kraj** se shodují na nutnosti podporovat **multikulturní dialog**, jehož prostřednictvím dochází k zlepšení informovanosti veřejnosti o dané problematice. **Ústecký kraj** se dále snaží snižovat riziko sociálního vyloučení u osob vracejících se z ústavních zařízení a osob žijících nedůstojným způsobem života zajištěním sociálních služeb *Azylových domů a Nocleháren* a pro osoby vracející se z dětských domovů a výchovných ústavů zajištěním dostupnosti *Domů na půli cesty*, kde jsou navíc realizovány programy rekvalifikace, sociální a socioterapeutické programy a je nabízena pomoc při zajištění bydlení). Mezi další opatření tohoto kraje patří podpora **Sociální rehabilitace** napomáhající obnově pracovních návyků. V **Jihomoravském kraji** se v opatřeních dále zaměřují na zajištění **odborného poradenství** pro azylanty, imigranty a etnické menšiny s cílem začlenění do společnosti a uplatnění na trhu práce. V **Olomouckém kraji** zase na podporu **Sociálně aktivizačních služeb pro rodiny s dětmi**, na *Ranou péči* a podporu vytváření sociálních firem, jejichž hlavním posláním je zapojení obtížně umístitelných osob na trh práce a tím i snížení jejich finanční závislosti na společnosti.

Všechna tato opatření uvedená ve třech ze šesti analyzovaných plánů **podporují rozvoj sociálních služeb**, a to především služeb **sociální prevence**, které napomáhají sociální integraci vyloučených Romů do společnosti, a tudíž lze konstatovat, že tyto tři plány dostaly požadavkům zákona o sociálních službách (viz závěr k provedené analýze) a v něm stanovené povinnosti tyto plány zpracovávat a lze tedy předpokládat, že na území těchto tří krajů bude sociálně vyloučeným Romům věnována alespoň nějaká pozornost.

Posledním sledovaným ukazatelem byly **problémy identifikované při zpracovávání těchto plánů či při poskytování sociálních služeb** v kraji. Tyto problémy byly identifikovány prostřednictvím tzv. SWOT analýzy¹⁶¹. SWOT analýza byla však zpracována opět pouze **Ústeckým, Olomouckým a Jihomoravským krajem**. Přitom v SPRSS Ústeckého a Olomouckého kraje se SWOT analýza nevěnovala procesem plánování sociálních služeb jako celku, ale zaměřila se přímo na jednotlivé cílové skupiny. V plánu Ústeckého kraje pak na cílovou skupinu „etnických menšin“ a oblast služeb sociální prevence a v plánu Olomouckého kraje na cílovou skupinu „etnické menšiny a cizinci“. SWOT analýza obsažená v plánu Jihomoravského kraje se zabývá procesem plánování sociálních služeb jako celku. Přes tyto rozdíly se podařilo identifikovat problém, který definují všechny analýzy, a tím je **neochota či nízká**

¹⁶¹ SWOT analýza je metoda, pomocí které je možno identifikovat silné (ang: Strengths) a slabé (ang: Weaknesses) stránky, příležitosti (ang: Opportunities) a hrozby (ang: Threats), spojené s určitým projektem, typem podnikání, podnikatelským záměrem, politikou (ve smyslu opatření) apod. (viz <http://cs.wikipedia.org/wiki/SWOT>) V našem případě se tedy jedná o definování silných a slabých stránek, příležitostí a hrozeb v procesu plánování a poskytování sociálních služeb.

motivace obcí řešit tuto problematiku. Ústecký a Jihomoravský kraj se shodují na **nízké informovanosti** uživatelů o sociálních službách, **Ústecký a Olomoucký kraj** pak na **nedostatků pracovních příležitostí a nedostatečně řešené politiky zaměstnanosti** a na **nedostatečné primární prevenci na školách a přetrvávajícím segregovaném školství. Ústecký a Jihomoravský kraj** shodně identifikují **nedostatek kvalifikovaných pracovníků** (subjektů), kteří se cílové skupině věnují a **nerovnoměrné rozložení jednotlivých druhů sociálních služeb** a poskytovatelů na území kraje (absence některých typů služeb v kraji).

Závěr k provedené analýze

Mezi dobře zpracované patří ze šesti plánů pouze SPRSS Jihomoravského, Olomouckého a Ústeckého kraje.

Plán **Jihomoravského kraje** jednak obsahuje popis cílové skupiny „osob ohrožených sociálním vyloučením, tak v této skupině zahrnutých „Etnických menšin a osob z jiného sociokulturního prostředí“, tak jsou také k tomuto popisu navíc přiřazeny tabulky, jež obsahují přehled poskytovaných sociálních služeb těmto cílovým skupinám v jednotlivých obcích s rozšířenou působností. Zpracovatelé podle mého názoru správně chápou „*etnické menšiny a osoby z jiného sociokulturního prostředí jako subkultury moderní společnosti, jejichž členové se mezi sebou liší svými představami o důstojném životě a rozdílnou mírou příležitostí k naplňování těchto představ*“¹⁶². Dále si uvědomují problémy spojené s existencí sociálně vyloučených lokalit a že obyvateli těchto lokalit jsou především Romové.

Velmi dobře jsou zpracovaná konkrétní opatření, která obsahují jak konkrétní cíle, tak opět rozdělení plánovaných cílů podle obcí s rozšířenou působností. Toto vypovídá o dobré znalosti situace v těchto obcích a nevyskytuje se tedy riziko přílišné obecnosti jednotlivých opatření. Jako velmi dobré se jeví také zapojení občanského sdružení IQ Roma servis a romského střediska Drom do realizace opatření. Tyto organizace jsou v kraji v dané oblasti velmi aktivní. Jediným menším nedostatkem se zdá SWOT analýza zabírající se procesem plánování sociálních služeb jako celku a nikoliv s ohledem na jednotlivé cílové skupiny.

V plán **Olomouckého kraje** je obsažen velmi dobrý popis cílové skupiny, který vystihuje jak znaky charakterizující příslušnost k etnické menšině, tak největší problémy, které danou cílovou skupinu charakterizují. Součástí popisu jsou i informace ze „Strategie integrace příslušníků romských komunit

¹⁶² SPRSS Jihomoravského kraje na léta 2009 -2011, str. 141

Olomouckého kraje na období 2006-2010“ vypovídající o odhadu počtu Romů v jednotlivých správních obvodech obecních úřadů obcí s rozšířenou působností. Dále jsou podrobně zachycena konkrétní opatření napomáhající sociální integraci obyvatel sociálně vyloučených lokalit. Kladem je také podrobně vypracovaná SWOT analýza, která vystihuje všechny nejpálčivější problémy znemožňující integraci sociálně vyloučených do většinové společnosti. Na vysoké kvalitě plánu měla bezesporu zásluhu krajská koordinátorka romských poradců Renáta Köttnerová, která má téměř třicetiletou praxi v oboru a vypracovala v roce 2005 již zmiňovanou „Strategii integrace příslušníků romských komunit Olomouckého kraje na období 2006 - 2010“. V plánu je také zmíněna spolupráce s Agenturou pro sociální začleňování v romských lokalitách (viz výše), což je bezesporu přínosem v oblasti propojení aktivit všech zainteresovaných subjektů ovlivňující sociální integraci (např. propojení sociálních služeb se službami zaměstnanosti, prohloubení spolupráce OSPOD se školami či zainteresování Policie ČR do problému) v rámci tzv. lokálního partnerství.

Posledním, kvalitně zpracovaným, plánem je SPRSS **Ústeckého kraje**. Plán obsahuje konkrétní opatření směřované k osobám žijícím v sociálně vyloučených lokalitách a dále navazující opatření vztahující se k cílovým skupinám „etnické menšiny“ a „osoby ohrožené sociálním vyloučením“. Zpracovatelé plánu si uvědomují, že klíčovými druhy služeb zaměřených na práci s etnickými menšinami jsou *Odborné sociální poradenství* (zahrnující i terénní práci) a některé služby sociální prevence. Dále podle mého názoru správně upozorňují na nutnost orientace terénního pracovníka v míře sociálního vyloučení jednotlivých rodin a na to, že by tento pracovník měl úzce spolupracovat s obcí, v lepších případech pracovat přímo pro obec. Přitom také přiznávají, že v některých obcích Ústeckého kraje pozice terénního pracovníka není zřízena. Předností je také kvalitně zpracovaná SWOT analýza, která popisuje konkrétní problémy týkající se sledované cílové skupiny. Z plánu je zřejmé¹⁶³, že se na jeho vypracování podílela krajská koordinátorka pro romské záležitosti Lenka Balogová, která je ve věci řešení problematiky sociálního začleňování velmi aktivní. SPRSS také není jedinou aktivitou Ústeckého kraje věnující se sociálně vyloučeným Romům.¹⁶⁴

Ačkoliv je podle tzv. Gabalovy analýzy **hlavní město Praha** na třetím místě v počtu Romů obývajících sociálně vyloučené lokality¹⁶⁵, její SPRSS tomu neodpovídá. Neobsahuje žádná konkrétní

¹⁶³ str. 2 SPRSS ÚK uvádí tým zpracovatelů střednědobého plánu: Lenka Balogová, Lenka Černá, Lucie Gärtnerová, Karel Giampaoli, Anna Hamplová, Marie Hodková, Rostislav Kolačev, Pavlína Kučerová, Zuzana Lešková, Jiří Mach, Lea Medková, Michal Polesný, Ivana Vlčková

¹⁶⁴ více na http://www.kr-ustecky.cz/vismo/fulltext.asp?hledani=1&id_org=450018&query=romsk&submit=Hledat

¹⁶⁵ Zde je nutné zmínit, že v případě sociálně vyloučených lokalit v hl. m. Praze se nejedná o klasické prostorového vyloučení, neboť sociálně nevyloučení žijí v těsném sousedství. Je zde také v dosahu potřebná občanská vybavenost a většinou se jedná ulici

opatření, která by napomáhala začleňování sociálně vyloučených Romů ani SWOT analýzu, která by definovala problémy v sociální integraci či při poskytování sociálních služeb. Ačkoliv v části plánu, ve které dochází k tematickému rozdělení skupin uživatelů sociálních služeb, byly zařazeny do skupiny „Osob v krizi, náročných životních situacích a ohrožených sociálním vyloučením (osoby ohrožené)“ také „Osoby žijící v sociálně vyloučených komunitách“, v analytické části plánu není této skupině věnována žádná pozornost. Zpracovatelé pouze uvádějí, že „skupina „osob v krizi, náročných životních situacích a ohrožených sociálním vyloučením“ je velmi heterogenní skupinou. Problematická je pak evidence skutečného počtu osob v krizových situacích, neboť ve statistikách jsou zachyceni obvykle pouze ti z nich, kteří mají snahu získat jakoukoliv formou pomoc - skutečný počet těchto osob tam může být a obvykle je i mnohokrát vyšší.“¹⁶⁶ Dále už se tato plán ve sledované oblasti věnuje pouze hrubému popisu situace osob bez přístřeší a popisu kriminality v hlavním městě. Tento plán patří mezi nejhůře zpracované.

SPRSS **Moravskoslezského kraje** je velmi stručně rozpracován a neobsahuje žádná konkrétní opatření k sociálnímu začleňování ani u jedné z cílových skupin. Možná je to dáno tím, že plán byl vytvořen v roce 2007, tedy v prvním roce účinnosti zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, kdy krajům byla prvně dána povinnost střednědobý plán rozvoje sociálních služeb zpracovat. Zmiňovaný zákon ani jiný právní předpis nedefinují přesnou strukturu plánu. Až novelou tohoto zákona č. 206/2009 došlo k vymezení základního rámce střednědobého plánu (viz výše).

Další negativní stránkou je absence SWOT analýzy.

Předností je popis cílové skupiny obyvatel ohrožených sociálním vyloučením z důvodu života v sociálně vyloučených lokalitách, který odhaluje i problémy, o kterých se moc nemluví (např. vznik sociálně vyloučených lokalit z důvodu sestěhovávání (především ze strany obcí) neplatičů nájmu a obecně lidí považovaných za „nepřizpůsobivé“ či „problémové“ do ubytoven či „holobytů“, a to z různých částí města či dokonce různých měst ČR či vytlačování romských rodin z lukrativních bytů a přidělování náhradního bydlení v lokalitách s často vysokým podílem romského obyvatelstva).

Ačkoliv je **Karlovarský kraj** na **šestém místě ze všech krajů ČR** v počtu Romů žijících v sociálně vyloučených lokalitách, neobsahuje žádný popis této cílové skupiny, natož konkrétní opatření napomáhající sociální integraci sociálně vyloučených osob, potažmo Romů. Z části plánu nazvané „Sociální služby v Karlovarském kraji“ můžeme pouze vyčíst údaje o sociálních službách poskytovaných

či několik ulic v panelové zástavbě či jen o jednotlivé činžovní domy (viz http://www.esfcr.cz/mapa/int_ph1_2.html). Avšak i v případě jednotlivých domů se často jedná o „holobyty“.

¹⁶⁶ SPRSS hl. města Prahy, str. 24

na území Karlovarského kraje, které byly získány z registrací (registr poskytovatelů sociálních služeb spravuje kraj) a doplněny informacemi od jednotlivých poskytovatelů.¹⁶⁷ Plán dále obsahuje stručný popis priorit kraje podle cílových skupin. Z této oblasti je relevantní pouze informace o podpoře rozvoje služeb sociální prevence pro děti a mládež, kdy je pozornost zaměřena především na sociální služby: *Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež*, a to z důvodu prevence sociálně patologických jevů s důrazem na oblast prevence kriminality a protidrogové prevence.¹⁶⁸ V samotném SPRSS nejsou další sledovaná data obsažena. Je k němu však zpracována příloha, která prostřednictvím tabulky vypovídá o „*cílových skupinách a naplnění kapacity sociálních služeb poskytovaných na území/pro občany Karlovarského kraje*“. Z této přílohy jsou však opět využitelné pouze kusé informace (viz příloha č. 2 této práce „*Konkrétní opatření na podporu sociální integrace Romů obsažená v SPRSS šesti krajů ČR*“). Lze tedy konstatovat, že tento plán je nejhůře zpracovaný ze všech. Navíc je určen pro léta 2009 -2013, což je dlouhý časový úsek v relativně daleké budoucnosti. Právě z tohoto důvodu by měl být mnohem lépe vypracován a není.

Jak již bylo několikrát uvedeno, k analýze SPRSS krajů (jako subjektů sociální politiky) došlo především z důvodu jejich zákonné povinnosti tyto plány zpracovávat. Zákon o sociálních službách ukládá v § 95 písm. a) **krajům povinnost zjišťovat potřeby poskytování sociálních služeb osobám nebo skupinám osob na svém území** a v §3 písm. h) je **vymezen základní rámec střednědobého plánu**, tj.: (...) **výsledek procesu aktivního zjišťování potřeb osob ve stanoveném území a hledání způsobu jejich uspokojování s využitím dostupných zdrojů**. Z těchto informací a z provedené analýzy SPRSS jednotlivých krajů vyplývá, že těmto povinnostem **dostávají v plné míře pouze Ústecký, Olomoucký a Jihomoravský kraj**. V SPRSS Moravskoslezského kraje a hl. m. Prahy nejsou obsažena žádná konkrétní opatření napomáhající, prostřednictvím sociálních služeb, začleňování sociálně vyloučených osob, potažmo Romů. Bohužel zrovna tyto kraje jsou na druhém a třetím místě (po Ústeckém kraji) v počtu Romů žijících v sociálně vyloučených lokalitách, které se nacházejí na území těchto krajů. Z toho můžeme dovodit, že řešení problematiky sociální exkluze Romů není v těchto krajích prioritou. Dále se jako problém jeví spolupráce krajů a obcí na tvorbě těchto plánů. SPRSS by měly být tvořeny z informací, které krajům podávají obce nacházející se v daném kraji. Bohužel obce nemají zákonnou povinnost komunitně plánovat, v řadě obcí tak proces komunitního plánování neprobíhá a z kusých informací je těžké sestavit dobrý krajský plán rozvoje sociálních služeb. Rozborem SWOT analýz Ústeckého, Olomouckého a Jihomoravského kraje bylo navíc zjištěno, že v řadě obcí se vyskytuje neochota či nízká motivace řešit problematiku sociálního vyloučení Romů (viz výše).

¹⁶⁷ SPRSS Karlovarského kraje na léta 2009 -2013, str. 17, 18

¹⁶⁸ SPRSS Karlovarského kraje na léta 2009 -2013, str. 52

Pro účely komunitního plánování a potažmo tvorby SPRSS by bylo podle mého názoru přínosné vymezit přesný rámec plánu, který by určoval jeho strukturu (alespoň v základních obrysech) a především **povinně sledované ukazatele vypovídajících o všech cílových skupinách**. Bohužel by to bylo další zatížení krajské správy a i když citovanou novelou zákona o sociálních službách byla obcím nově dána povinnost spolupracovat s krajem při přípravě a realizaci střednědobého plánu rozvoje sociálních služeb kraje (viz výše), v praxi není tato povinnost u některých obcí plněna v požadované míře. Navíc by se pro tento záměr nejspíš nenašla dostatečná politická podpora a nespíše by se také vzedmul odpor krajů.

V příloze této práce č.2 nazvané „*Konkrétní opatření na podporu sociální integrace Romů obsažená v SPRSS šesti krajů ČR*“ přikládám podrobné informace o konkrétních činnostech podporujících proces sociálního začleňování obsažených v střednědobých plánech vybraných krajů. Součástí přílohy je také podrobnější analýza popisu cílové skupiny tak, jak ji ve svých plánech kraje popisují a dále mapy krajů, ve kterých jsou zobrazeny jednotlivé sociálně vyloučené lokality.¹⁶⁹

6) Základní postřehy vyplývající z dvouleté praxe na MPSV

Ministerstvo práce a sociálních věcí působí ve věci sociálního začleňování sociálně vyloučených Romů prostřednictvím sociálních služeb především jako donor. Poskytuje dotace neziskovým organizacím, obcím i krajům, které se rozhodnou tuto problematiku řešit (viz výše).

6a) Obce

Problematika sociálně vyloučených romských lokalit se pravděpodobně nejpalčivěji dotýká právě obcí a měst, na jejichž území se lokality nacházejí. Bohužel podle informací pracovníků oddělení „implementace Evropského sociálního fondu (ESF) a Integrovaného operačního programu (IOP)“ a oddělení „koncepce financování sociálních služeb“ MPSV předkládá projekty na sociální začleňování pouze minimum obcí. Z tabulky č. 15 můžeme vyčíst, kolik obcí (měst) si v letech 2007 – 2010 požádalo o dotaci ze státního rozpočtu. V roce 2007 si požádalo o dotaci prostřednictvím kraje¹⁷⁰ pouze Statutární město Liberec, v roce 2008 opět Liberec, Varnsdorf a Olomouc, v roce 2009 opět Olomouc, Frýdek - Místek a Mělník a v roce 2010 opět Frýdek – Místek, Šumperk a Přerov.

¹⁶⁹ Mapy s vyobrazenými sociálně vyloučenými lokalitami jsou součástí tzv. Gabalovy analýzy a jsou přístupné na http://www.esfcr.cz/mapa/int_CR.html

¹⁷⁰ obce nežádají samostatně, ale prostřednictvím žádosti na kraj, na jehož území se obec nachází a který poté předkládá na MPSV celkovou žádost.

Tabulka č. 15: Požadované a přiznané dotace měst a obcí ze státního rozpočtu uvádějící cílovou skupinu uživatelů „osoby žijící v sociálně vyloučených komunitách“ v letech 2007 - 2010

Rok	Město, obec	Skupina služeb	Druh služby	Název služby	Cílová skupina	Požadovaná dotace	Přiznaná dotace
2007	STATUTÁRNÍ MĚSTO LIBEREC	služby sociální prevence	Terénní programy	Terénní práce v Liberci	osoby žijící v sociálně vyloučených komunitách	657 000,00	75 000,00
2008	STATUTÁRNÍ MĚSTO LIBEREC	služby sociální prevence	Terénní programy	Terénní práce v Liberci	osoby žijící v sociálně vyloučených komunitách	527 400,00	0
	MĚSTO VARNSDORF	služby sociální prevence	Terénní programy	Terénní program	osoby žijící v sociálně vyloučených komunitách	813 370,00	346 000,00
	STATUTÁRNÍ MĚSTO OLOMOUC	služby sociální prevence	Terénní programy	Terénní programy - Statutární město Olomouc	osoby žijící v sociálně vyloučených komunitách	1 146 020,00	600 000,00
2009	STATUTÁRNÍ MĚSTO FRÝDEK-MÍSTEK	služby sociální prevence	Terénní programy	Podpora terénní práce 2009	osoby žijící v sociálně vyloučených komunitách	325 200,00	0
	MĚSTO MĚLNÍK	služby sociální prevence	Terénní programy	Terénní program Mělník	osoby žijící v sociálně vyloučených komunitách	499 000,00	439 700,00
	STATUTÁRNÍ MĚSTO OLOMOUC	služby sociální prevence	Terénní programy	Terénní programy - Statutární město Olomouc	osoby žijící v sociálně vyloučených komunitách	1 300 000,00	600 000,00
2010	MĚSTO ŠUMPERK	služby sociální prevence	Terénní programy	Terénní programy	osoby žijící v sociálně vyloučených komunitách	481 627,00	150 000

	Statutární město Frýdek-Místek	služby sociální prevence	Terénní programy	Terénní programy	osoby žijící v sociálně vyloučených komunitách	440 000,00	0
	Statutární město Přerov	služby sociální prevence	Terénní programy	Terénní programy	osoby žijící v sociálně vyloučených komunitách	550 000,00	200 000

V rámci výše uvedené výzvy č. 19 OPLZZ bylo podle dostupných informací pracovníků oddělení „implementace ESF a IOP“ předloženo pouze pět projektů obcí na podporu sociální integrace příslušníků romských lokalit v celkové hodnotě **37 447 973,04,- Kč**. (viz tabulka č. 16). Důvodem k velmi nízkému počtu předkládaných žádostí o finanční podporu je především administrativní náročnost přípravy a realizace projektu.

Tabulka č. 16: předložené projekty obcí v rámci výzvy č. 19

Název projektu	Název žadatele	Trvání projektu od - do	Částka dotace
BUDOUCNOST PRO JANOV	MĚSTO LITVÍNOV	01.06.2009 - 01.06.2012	8 901 017,76
Prevence sociálního vyloučení v romských lokalitách, podpora jejich začleňování do	STATUTÁRNÍ MĚSTO MOST	01.06.2009 - 03.06.2012	4 764 584,00
Zvyšování motivace a podpora integrace příslušníků romských	Obec Mikulovice	01.11.2009 - 31.10.2012	6 912 984,00
Terénní sociální práce v sociálně vyloučené romské lokalitě v Orlové	Město Orlová	01.01.2010 - 31.12.2012	9 896 111,60
Restart - podpora sociální integrace příslušníků	OPEC OBRNICE	01.12.2009 - 31.10.2011	6 973 275,68
celkem			37 447 973,04

Podle osobních zkušeností je možné konstatovat, že pracovníci příslušných sociálních odborů na obcích v některých případech deklarovali zájem připravovat projektový záměr, ale také označili zásadní

bariéru na straně politických reprezentantů obce. Ti považují za jeden ze zásadních problémových jevů spojených se sociálním vyloučením obce oblast bydlení. Vzhledem k tomu, že prostředky ESF však nejsou využitelné pro bytovou výstavbu, jeví se tato finanční podpora pro obce jako irelevantní.

Dalším problémem se ukazuje poskytování sociálních služeb obcemi. Ukazuje se, že obce nejsou dostatečně sžity s novou skutečností, podle níž jsou jedním ze zadavatelů sociálních služeb. Tuto oblast tudíž až na výjimky nechávají na neziskových organizacích a relevantní projekty nepředkládají. Negativně také můžeme hodnotit absenci procesu komunitního plánování v řadě obcí. Dále se jeví jako problém sčítání lidu, přičemž při posledním, konaném v roce 2001, se přihlásilo k „romské národnosti“ pouze velmi malé procento Romů a pro obce a jejich politické představitele tedy „v obci nežijí“ a řešení jejich případného vyloučení „není nutné“.

6b) Nestátní neziskové organizace

NNO se za stávající situace jeví jako relativně neaktivnější předkladatel projektů. Většina NNO má zkušenosti s přípravou žádostí o dotace či prostředky různých nadací, umí si tudíž alespoň do jisté míry prakticky představit proces zpracování projektové žádosti. NNO jsou současně nuceny sledovat vývoj v této oblasti, protože si musí zajišťovat vícezdrojové financování. Nespornou logickou výhodou mají větší NNO, za nimiž stojí úspěšně realizované projekty v minulosti. Bohužel malé NNO, jako např. některá občanská sdružení vedená Romy, jsou často závislá na práci dobrovolníků a na přípravu žádosti a samotnou realizaci projektu nezbývají kapacity. Administrativní náročnost přípravy a řízení projektu je tedy neziskovými organizacemi vnímána velmi negativně a může docházet i k tomu, že vyřizování administrativy půjde na úkor realizace samotných aktivit projektu.

Dalším problémem se jeví parametr úspěšné realizace projektů je jeho zaměření na sociálně vyloučené Romy. NNO nejsou vždy jednoznačně schopné prokázat, že aktivity projektu budou mít dopad na sociálně vyloučené Romy (nepanuje shoda nad tím, „kdo je Rom“), často není možné sledovat, zda je projekt skutečně „pro – romsky“ orientovaný. K odstranění tohoto problému by bylo nutné vyjasnit používání konkrétních pojmů, což by zpřehlednilo přípravu projektů i vykazování jejich dopadů a mohli tak nepřímo napomoci ke zvýšení počtu projektů zaměřených na řešení problematiky sociálně vyloučených romských obyvatel lokalit.

Jak již bylo řečeno, NNO patří mezi neaktivnější žadatele o finanční prostředky na podporu integrace osob žijících v sociálně vyloučených komunitách (podle cílové skupiny uživatelů). Ze státního rozpočtu bylo podpořeno :

- 36 projektů NNO (23 o.s., 4 o.p.s., 9 církev) v roce 2007 v celkové hodnotě **21 700 000,00,- Kč**
- 61 projektů NNO (36 o.s., 11 o.p.s., 14 církev) v roce 2008 v celkové hodnotě **56 091 400,- Kč**

- 56 projektů NNO (31 o.s., 10 o.p.s., 15 církev) v roce 2009 v celkové hodnotě **54 098 118,- Kč**
- 47 projektů NNO (26 o.s., 11 o.p.s., 10 církev) v roce 2010 v celkové hodnotě **42 098 000,- Kč**

V rámci výše uvedené výzvy č. 19 OPLZZ byly podle dostupných informací pracovníků oddělení „implementace ESF a IOP“ předloženy následující projekty NNO na podporu sociální integrace příslušníků romských lokalit v celkové hodnotě **220 533 101,52,- Kč** (viz tabulka č. 17).

Tabulka č. 17 : Přehled podpořených projektů NNO - výzva č.19

Žadatel+město+partner	Název projektu	Právní forma	Datum zahájení	Datum ukončení	Schválená výše fin. Popory
Argo, spol. dobré vůle, Zlín	Dlouhá cesta	o.s.	1.4.2009	31.3.2012	5 965 416,00
IQ Roma servis, o.s.	"Jde to i jinak". Systém pro úspěšné uplatnění mladých Romů na trhu práce	o.s.	1.4.2009	31.3.2011	7 942 446,12
LIBERECKÉ ROMSKÉ SDRUŽENÍ,o.s.	Terénní práce v Libereckém kraji	o.s.	1.5.2009	30.4.2012	9 178 922,14
Romano jasnica	Poradenské informační centrum Trmice	o.s.	1.4.2009	31.3.2012	5 350 125,60
Poradna pro občanství Občanská a lidská práva	Začleňování romských rodin do společnosti	o.s.	1.4.2009	31.3.2012	9 613 209,60
o.s. Vzájemné soužití	Dialogem ke změně	o.s.	1.7.2009	30.6.2012	9 307 093,80
Sdružení pro probaci a mediaci v justici, o.s.	Život po vězení - Reintegrační program Plus pro příslušníky rom.komunity	o.s.	23.3.2009	22.3.2011	6 690 328,75
Občanské sdružení ESTER	Nová naděje - Sociální začleňování v lokalitách okresu Jeseník	o.s.	23.3.2009	23.3.2012	8 198 686,20
Charita Olomouc	Khamoro - Středisko pro etnické menšiny a poradenství	církevní org.	1.6.2009	31.5.2012	8 553 184,00
IQ Roma servis, o.s.	Centrum integračních služeb Břeclav	o.s.	1.6.2009	31.5.2012	7 870 720,74
Centrom, občanské sdružení	Sloučení odbornosti TP a ZSP	o.s.	1.6.2009	30.11.2010	4 125 965,82

Člověk v tísni, o.p.s.	Programy sociální integrace v Kladně a Libčicích nad Vltavou: Sociální začleňování a podpora zaměstnanosti sociálně vyloučených Romů	o.p.s.	1.5.2009	31.10.2011	8 146 440,00
Člověk v tísni, o.p.s.	Komplexní programy integrace sociálně vyloučených Romů v Chomutově a na Liberecku	o.p.s.	1.7.2009	31.12.2011	9 769 937,96
LIGA o.s.	Zvyšování zaměstnatelnosti osob z vyloučené romské komunity	o.s.	1.6.2009	30.4.2012	8 435 350,20
Oblastní charita Most	AMARE KHER	církevní org.	1.7.2009	30.6.2012	8 955 680,40
KoCeRo - komunitní centrum Romů, o.p.s.	Podpora a rozvoj služeb sociální prevence a zaměstnanosti naČeskokrumlovsku se zaměřením na vyloučené lokality	o.p.s.	1.6.2009	31.5.2012	4 273 988,32
Oblastní charita Kutná Hora	Racek-sociální poradenství s terénní službou v Kutné Hoře a okolí	církevní org.	1.9.2009	31.8.2012	6 038 228,11
IQ Roma servis, o.s.	Čas zkusit to jinak	o.s.	1.1.2010	31.12.2012	6 254 320,96
DROM, občanské středisko	Efektivní a profesionální poskytování terénních programů v soc. vylouč. lokalitách ve městě Brně	p.o.	1.9.2009	31.8.2011	8 417 404,72
Člověk v tísni o.p.s.	Komplexní program sociální integrace na Prostějovsku	o.p.s.	40118	31.12.2011	8 065 184,90
břz o.p.s.	Začni a vytrvej	o.p.s.	1.9.2009	31.7.2012	8 412 288,00
DŽENO	Druhá šance pro návrat na trh práce	o.s.	1.9.2009	30.6.2011	7 032 318,00
Člověk v tísni, o.p.s.	Programy pracovní a finanční asistence STROP	o.p.s.	40057	40786	6 085 466,72
Petr Otáhal, s.r.o.	Zvýšení ekonomické gramotnosti klíčových sociálních pracovníků jako jeden z nástrojů poradenství pro romské etnikum	s.r.o.	1.11.2009	30.4.2011	1 514 482,80
KONÍČEK. Občanské sdružení	Efektivní podpora sociální integrace	o.s.	1.11.2009	30.4.2011	3 200 368,86
Centrom, občanské sdružení	Publikace a aplikace programu bydlení	o.s.	1.1.2010	31.12.2011	3 300 436,40
Město Orlová	Terénní sociální práce v sociálně vyloučené romské lokalitě v Orlové-Porubě	obec	1.1.2010	31.12.2012	8 808 483,60
Poradna pro občanství	Začleňování romských	o.s.	1.3.2010	1.3.2013	7 976 534,40

Občanská a lidská práva	rodin v Ústeckém kraji				
Občanské sdružení Vzájemné soužití	Společně k bezpečí	o.s.	1.4.2010	31.03.2013	8 495 024,40
Charitní sdružení Děčín	Budoucnost bez dluhů- protidluhové poradenství	církevní org.	1.4.2010	31.3.2013	7 108 812,00
Člověk v tísni, o.p.s.	Společně k integraci obyvatel sociálně vyloučených lokalit v Přerově	o.p.s.	Rozhodnutí o poskytnutí dotace nebylo prozatím podepsáno		7 446 252,00

220 533 101,52

6c) Terénní sociální práce (TSP)

Jelikož je sociální služba Terénní programy vykonávána prostřednictvím terénní sociální práce jedním z hlavních nástrojů, jak předcházet sociálnímu vyloučení či jej eliminovat, uvádím dále pár postřehů k TSP z praxe na MPSV, tedy nikoliv zcela z terénu.

Terénní programy jsou realizovány přímo v „terénu“, tzn. v přirozeném prostředí klientů a jsou poskytovány bezplatně jednotlivcům a rodinám, které se ocitly v tísni. Jedná se především o pomoc při jednávání s úřady a dalšími subjekty, s nimiž lidé ohrožení sociálním vyloučením přicházejí do styku (školy, zaměstnavatelé, majitelé domů aj.), pomoc s administrativními úkony, právní poradenství či jeho zprostředkování aj. Vedle pomoci lidem, kteří žijí v sociálně vyloučených lokalitách, TSP preventivně pomáhá rodinám, jimž hrozí „propadnutí“ do takové lokality. Cílem TSP by vždy mělo být posilování schopnosti klientů řešit své problémy samostatně, nikoliv je uvádět do stavu, kdy se na tuto pomoc budou automaticky spoléhat. Poskytovateli TSP jsou obce a NNO. Obě varianty mají svá specifika. TSP zaměstnaní obcí se můžou lehce dostat do střetu zájmů (pokud hájí zájmy svých klientů proti svému zaměstnavateli). Zaměstnanci NNO sice takovým tlakům nepodléhají, mají ale někdy ztíženou situaci při jednání s úřady, resp. zhoršený přístup k informacím. V případě, že někde působí obecní TSP i TSP při NNO, může někdy docházet (z pohledu některých subjektů) k dublování sociální práce.

Výhody, nevýhody a bariéry TSP:

Výhody:

- Předcházení sociálnímu vyloučení je z dlouhodobého hlediska finančně mnohem méně nákladné než jeho odstraňování. Pokud by se vynakládalo mnohem více finančních prostředků na sociální prevenci, nedocházelo by k tomu, že bychom si nadále „pěstovali“ osoby závislé na sociálních dávkách, čili na sociální péči.

Nevýhody:

- Předpokladem efektivního fungování terénní sociální práce je vybudování důvěrného vztahu mezi TSP a klientskými rodinami. Budování důvěry představuje dlouhodobý proces, takže i pozitivní dopady působení TSP lze očekávat až za relativně dlouhou dobu.
- Není-li TSP vykonávána kvalitně, může se stát, že se obyvatelé lokality stanou ještě pasivnějšími – zvyknou si, že za ně TSP všechno zařídí (viz výše).
- Obce mají někdy tendenci přesouvat veškerou agendu (a odpovědnost za její řešení) spojenou s obyvateli sociálně vyloučených lokalit právě na TSP.
- Bez kvalitního zázemí (jasné zadání, koordinace, možnost konzultace, supervize) v organizaci, kde je TSP zaměstnán, hrozí syndrom vyhoření.

Bariéry:

- Malá informovanost obcí o výhodách nástroje zapříčiňující jeho nedostatečné využívání.
- Nedostatek kvalitních lidí pro výkon TSP zapříčiňující do velké míry také jeho nedostatečné využívání.
- Chybí kontinuita – dotace jsou poskytovány pouze na rok, takže není jistota, že TSP bude fungovat i další rok, služba není konzistentní. Problémem je i půlroční zpoždování plateb od institucí, které poskytují finance.

6d) Dílčí shrnutí

Téma řešené v této kapitole lze stručně shrnout prostřednictvím následujících bodů:

- MPSV v procesu sociálního začleňování či prevence sociálního vyloučení především jako donor (Bohužel z mé osobní zkušenosti nedochází často k tomu, aby pracovníci MPSV vyjížděli do terénu, kde by byli určitou dobu přítomni a mohli tak vysledovat problémy, které jsou nejčastěji na krajské či obecní úrovni řešeny.)
- problematika sociálního vyloučení spadá především do gesce obcí
- většina obcí nevyužívá dostupných finančních zdrojů na podporu sociálních služeb na svém území
- při řešení sociálního začleňování prostřednictvím sociálních služeb se obce spoléhají na činnost NNO a jejich TSP
- NNO jsou neaktivnějšími subjekty poskytující sociální služby sociálně vyloučeným osobám a nejčastějšími předkladateli žádostí o finanční podporu

- úroveň povědomí o ESF a jeho čerpání je velice diferencovaná, stoupá ve větších městech a v případě větších NNO
- obcím a NNO velmi zásadně chybí možnost využít evropské zdroje obecně pro financování oblasti bydlení
- subjekty napříč osloveným spektrem se shodují na přílišné administrativní náročnosti přípravy projektu (což řadu subjektů od přípravy odradí) i jeho realizace, kdy nutnost řídit projekt jde na úkor samotné podstaty projektu
- nejčastěji využívanou sociální službou v sociálně vyloučených komunitách jsou Terénní programy
- Terénní programy vykonávané prostřednictvím TSP jsou jedním z neúčinnějších prostředků pro odstraňování sociálního vyloučení či pro jeho předcházení
- poskytovateli TSP jsou obce a NNO
- největší bariérou je nedostatečné využívání TSP jako nástroje sociální integrace a málo kvalitních terénních sociálních pracovníků

7) Závěr

Jak již bylo uvedeno v úvodu, hlavním záměrem této práce byl popis funkce sociálních služeb v procesu sociálního začleňování sociálně vyloučených Romů do většinové společnosti, a to především prostřednictvím provedené analýzy střednědobých plánů rozvoje sociálních služeb v šesti krajích České republiky. Jelikož se sociální vyloučení netýká všech Romů žijících na území České republiky, bylo nejprve nutné definovat pojem „Rom“ a stanovit, kterých Romů se sociální vyloučení týká. Dále bylo potřebné vymezit si pojem sociálního vyloučení, a to ve všech oblastech, ve kterých k němu může docházet. Jak vyplynulo ze zpracovaných informací, život sociálně vyloučených Romů bezprostředně ovlivňují všechny podruhy sociálního vyloučení, a to vyloučení prostorové, ekonomické, kulturní, sociální vyloučení v užším slova smyslu a vyloučení symbolické. Provedená analýza poskytla informace o tom, že pokud se kraj zabývá ve svém plánu integrací sociálně vyloučených Romů do společnosti, tyto druhy sociálního vyloučení si uvědomuje. Zpracovatelé si především uvědomují princip ekonomického vyloučení, a proto do svých plánů zahrnují opatření podporující zaměstnatelnost sociálně vyloučených Romů a obnovující pracovní návyky. Toto se také někdy prolíná s dimenzí kulturního vyloučení, proti němuž se snaží bojovat podporou vzdělávání a následné větší možnosti uplatnění na trhu práce. Sociální vyloučení v užším slova smyslu se snaží eliminovat podporou multikulturního dialogu, při kterém dochází k střetávání lidí z odlišných sociokulturních prostředí a následnému poznávání specifik odlišných

kultur. To také může napomoci k překonání vyloučení symbolického, kdy poznáním jiné kultury může docházet k předcházení projevů xenofobie a diskriminace. Bohužel žádný z šesti plánů neřeší prostorové vyloučení, a to nejspíše z důvodu, že řešení tohoto problému spadá především do kompetencí jednotlivých obcí. Jsou sice podporovány azylové domy, domy na půl cesty a noclehárny, avšak podporou těchto ubytovacích zařízení může stále docházet k větší prostorové segregaci.

Analýza dále prokázala, že zpracovatelé plánu nepojmenovávají cílovou skupinou přímo Romy, ale užívají politicky korektních pojmů jako „osoby žijící v sociálně vyloučených komunitách/lokalitách“ či „etnické menšiny“. Je to nejspíše z důvodu dnes stále problematického vymezení slova „Rom“ a již zmiňovaného strachu etnické stigmatizace. Dalším důležitým výsledkem analýzy je zjištění, že problematikou sociální integrace Romů se v potřebné míře zabývá pouze polovina ze sledovaných krajů. Moravskoslezský kraj, Karlovarský kraj a hlavní město Praha se řešením tíživé životní situace Romů žijících v sociálně vyloučených lokalitách, kterému by mohlo pomoci poskytování sociálních služeb, nezabývají. Jejich střednědobé plány neobsahují žádná konkrétní opatření vedoucí k alespoň částečné nápravě bezvýchozího stavu, ve kterém se někteří Romové ocitli. Vypovídá to o tom, že tyto kraje nemají velký zájem problematiku sociálního vyloučení řešit. Na druhou stranu nelze z nečinnosti vinit pouze kraje. Pokud obce nejsou nakloněny spolupráci, je proces zjišťování potřeb osob žijících v daném kraji značně ztížen až skoro neproveditelný. Naštěstí novelou zákona o sociálních službách byla udělena, již zmiňovaná, povinnost obcím, která jim ukládá spolupracovat s krajem na tvorbě střednědobého plánu. Podle mého názoru by i obce měly mít zákonnou povinnost plánovat a zjišťovat potřeby svých občanů. Ministerstvo v tomto procesu bohužel nemá potřebné kompetence, kterými by mohlo na obce působit. Poté dochází k situacím, kdy se někteří občané obce ocitají na úplném dně společnosti, ze kterého si sami nepomohou¹⁷¹. O nezájmu obcí řešit tuto problematiku částečně vypovídá počet žádostí o finanční podporu pro účely poskytování sociálních služeb osobám žijícím v sociálně vyloučených komunitách podaných na MPSV (rozvedeno v poslední kapitole). Pokud si už však obec projekt se žádostí podala, bylo to především na podporu terénních programů. Obce si tedy uvědomují, že terénní sociální práce je jedním z nástrojů, který může přinést v procesu sociální integrace nějaké výsledky. Bohužel v této věci plně spoléhají na činnost NNO, jako aktivního subjektu sociální politiky, a neuvědomují si (nebo si nechtějí uvědomit), že starost o občany by měla být především jejich povinností a zároveň prioritou (jak bylo uvedeno výše, stát, potažmo obec, jsou nejdůležitějšími a nejvlivnějšími subjekty sociální politiky). Ze střednědobých plánů krajů bohužel můžeme také vyčíst, že stále se vynakládají mnohem vyšší finance na sociální péči, než na sociální prevenci. Bohužel obcím může tento

¹⁷¹ Příkladné vykreslení špatné praxe v obci je obsaženo v materiálu „SOCIÁLNÍ PAST“ – Situační analýza sociálně vyloučených lokalit na území města Litvínova se zaměřením na sídliště Janov“, kterou Pro odbor sociálního začleňování v romských lokalitách (Agenturu) Úřadu vlády vypracoval SOCIOKLUB.

stav vyhovovat, protože pokud se o svého občana řádně nepostarají a on se ocitne z nějakého důvodu v tíživé sociální situaci, nebudou řešit tento problém ony, ale stát (př. výplata sociálních dávek). Z výše uvedeného vyplývá, že pokud se představitelé obce rozhodnou otázku sociálního vyloučení Romů neřešit, kraje i MPSV nic nezmohou. Dozor nad výkonem samosprávy je v kompetenci Ministerstva vnitra.

Jak již bylo několikrát zmíněno, sociální služby, potažmo terénní sociální práce, jsou jedním z nástrojů, který může napomoci sociálnímu začleňování sociálně vyloučených Romů. Při provádění terénní sociální práce si je však nutné uvědomit velké množství odlišných kulturních specifíků, které mohou TSP ovlivnit. Pokud se jimi sociální pracovník nebude řídit, je proces integrace velmi ztížen. Dále je nutné brát v potaz (a vyplývá to také ze SWOT analýz některých krajů), že poskytování sociálních služeb samostatně nestačí. Bez propojení sociálních služeb s ostatními (např. službami zaměstnanosti, orgánem sociálně právní ochrany dětí, školami, Policií ČR,...) je proces sociální integrace předem předurčen k neúspěchu¹⁷². Řešením tohoto problému by mohlo být fungování výše zmiňované Agentury pro sociální začleňování. Jejím hlavním cílem v obci je vytvoření tzv. lokální partnerství, díky němuž by docházelo ke společnému jednání představitelů jednotlivých subjektů, které mohou sociální integraci ovlivnit, a připravili by tzv. Strategii sociálního začleňování, jejímž prostřednictvím by mohlo postupně docházet ke zlepšení situace v sociálně vyloučených lokalitách. Za první dva roky působení Agentury v lokalitách však dochází jen k málu dílčím úspěchům.¹⁷³ Hlavním záměrem představitelů je nyní schválení Zákona o Agentuře, který by určoval její kompetence, pravomoci a povinnosti. V návrhu tohoto zákona je také obsažena myšlenka zřízení Agentury jako samostatného správního orgánu. Proti tomuto cíli se však v připomínkovém řízení negativně vyjádřila většina resortů (vypořádání připomínek proběhlo 16. 2. 2010). Nyní je návrh zákona připraven k projednání na legislativní radě vlády ČR.

Co říct úplným závěrem? Sociálně vyloučení některých Romů je bezesporu velkým a složitým problémem. Pokud si stát, kraje, obce, ale také samotná občanská společnost neuvědomí, že nesmí docházet k cílené segregaci Romů do sociálně vyloučených lokalit, že řada sociálně vyloučených Romů si ze svých problémů opravdu nepomůže sama a že je nutné, aby se situace začla okamžitě řešit, problém se za pár let stane nezvladatelným. Pokud se však všichni začneme řídit romským příslovím „Paťiv des, paťiv chudes“ (dáš úctu, dostane se ti úcty), můžeme vytvořit podmínky pro bezkonfliktní, klidné a obohacující společné soužití.

¹⁷² Například pokud bude podporovaná terénní sociální práce v sociálně vyloučených lokalitách a terénní pracovník bude např. kladně působit na osoby v nich žijící v oblasti motivace hledání zaměstnání a úřad práce či obec nevytvoří žádné vhodné pracovní příležitosti, je v tomto ohledu terénní práce neúspěšná.

¹⁷³ in: Zpráva o činnosti Agentury pro sociální začleňování v romských lokalitách za období 1/2008-6/2009

Použitá literatura:

Hübschmannová, M.: Šaj pes dovakeras, Univerzita Palackého v Olomouci-Vydavatelství, Olomouc 1998
Romové v české republice, Sociopress, Praha 1999

Nečas, C.: Romové v české republice včera a dnes, Univerzita Palackého v Olomouci – Vydavatelství, Olomouc 1999

Stewart, M.: Čas cikánů, Barrister&Principál, Brno 2005

Matoušek, O. a kol.: Sociální práce v praxi, Portál, Praha 2005

Mareš, P.: Sociologie nerovnosti a chudoby, Sociologické nakladatelství, Praha 1999

Mareš, P.: Faktory sociálního vyloučení, VÚPSV, výzkumné centrum Brno, Praha 2006

Tomeš, I.: Sociální politika – teorie a mezinárodní zkušenost, Socioklub, Praha 2001

Krebs, V. a kol.: Sociální politika, Nakladatelství ASPI Publishing, Praha 2002

Korunková, M.: Rozsah a průběh sociálního vyloučení v české společnosti, In: Sborník prací Fakulty sociálních studií brněnské univerzity, Sociální studia 5, Brno 2000

Toušek, L. a kol.: Kdo drží černého Petra, Člověk v tísni, 2007

Nedělníková, D. a kol.: Metodická příručka pro výkon terénní sociální práce, Ostravská univerzita v Ostravě a MPSV, Ostrava 2008

OECD (Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj), Boj proti sociálnímu vyloučení - Sociální pomoc v Belgii, České republice, Nizozemí a Norsku, překlad MPSV, Praha 1999

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

„Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti“ zpracovaná pro Ministerstvo práce a sociálních věcí společností Gabal Analysis & Consulting (GAC), s.r.o. v roce 2006

Registr poskytovatelů sociálních služeb

Střednědobý plán rozvoje sociálních služeb Olomouckého kraje

Střednědobý plán rozvoje sociálních služeb Ústeckého kraje

Střednědobý plán rozvoje sociálních služeb hlavního města Prahy

Střednědobý plán rozvoje sociálních služeb Jihomoravského kraje

Střednědobý plán rozvoje sociálních služeb Moravskoslezského kraje

Základní sociálně-demografické údaje ve vztahu k plánování sociálních služeb (Příloha SPRSS Moravskoslezského kraje)

<http://www.esfcr.cz>

www.mpsv.cz

<http://socialnirevue.cz/item/definice-socialni-prace>

Příloha č. 1

**„Výzvy na podporu sociální integrace Romů vyhlášené MPSV v rámci
OPLZZ a IOP“**

OPERAČNÍ PROGRAM LIDSKÉ ZDROJE A ZAMĚSTNANOST (OPLZZ)

I. GRANTOVÉ PROJEKTY

V rámci OPLZZ v oblasti podpory 3.2 byla dne 21. 8. 2008 vyhlášena kontinuální výzva č. 19 pro předkládání grantových projektů v rámci 3.2 - Podpora sociální integrace příslušníků romských lokalit v celkové alokaci 477 474 000,-Kč. Jedná se o výzvu průběžnou, tzn. že oprávnění žadatelé mohou podat projekt do 31.1. 2013 nebo do vyčerpání alokace.

Vymezení žadatelů o finanční podporu¹⁷⁴.

- kraje a organizace zřizované kraji působící v sociální oblasti,
- obce a organizace zřizované obcemi působící v sociální oblasti,
- nestátní neziskové organizace působící v sociální oblasti:
- občanská sdružení vyvíjející činnost podle zákona č. 83/1990 Sb., o sdružování občanů, ve znění pozdějších předpisů;
- obecně prospěšné společnosti zřízené podle zákona č. 248/1995 Sb., o obecně prospěšných společnostech, ve znění pozdějších předpisů;
- církevní právnické osoby zřízené podle zákona č. 3/2002 Sb., o církvích a náboženských společnostech, ve znění pozdějších předpisů;
- poskytovatelé sociálních služeb registrovaní podle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů,
- vzdělávací instituce akreditované podle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, nebo podle zákona č. 312/2002 Sb., o úřednících územních samosprávných celků a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů – pouze v případě činností aktivity vzdělávání.

¹⁷⁴ VÝZVA K PŘEDKLÁDÁNÍ GRANTOVÝCH PROJEKTŮ OP LZZ č. 19, str. 5-6

Žadatel musí být přímo zodpovědný za přípravu a řízení projektu, nesmí působit jako prostředník.

Okruhy podporovaných aktivit v rámci výzvy č. 19:

- podpora vzdělávání zadavatelů, poskytovatelů, uživatelů služeb a dalších subjektů v oblasti sociální integrace příslušníků romských lokalit – zejména profesní (odborné) vzdělávání pracovníků poskytovatelů sociálních služeb atd.,
- podpora poskytování vybraných sociálních služeb v souladu se zákonem č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, a dalších nástrojů ve prospěch sociální integrace příslušníků sociálně vyloučených romských komunit/lokalit v rámci výzvy stanovených programů,
- podpora procesů poskytování sociálních služeb, včetně podpory partnerství na místní a regionální úrovni.

Vzhledem k tomu, že se jedná o průběžnou výzvu, předložené projekty jsou hodnoceny průběžně a povinností vyhlášovatele výzvy (Ministerstva práce a sociálních věcí) je provést jednání výběrové komise min. 4x za rok, při které je rozhodováno o finančním podpoření či nepodpoření konkrétních projektů. V roce 2009 bylo v rámci výzvy č. 19 podpořeno **35** projektů v celkové výši **246 096 265,- Kč**.

II. INDIVIDUÁLNÍ PROJEKTY

V rámci oblasti podpory 3. 2. byla dne 4. června 2008 vyhlášena kontinuální (platí do 31. prosince 2012) **výzva č. 15 pro kraje (kromě hl. m. Prahy) pro předkládání individuálních projektů systémového/regionálního charakteru zaměřených na následující okruhy aktivit:**

- Podpora vzdělávání zadavatelů, poskytovatelů, uživatelů služeb a dalších subjektů v oblasti sociálního začleňování příslušníků romských komunit
- Podpora sociálních služeb a dalších nástrojů působících ve prospěch sociálního začleňování příslušníků sociálně vyloučených romských komunit
- Podpora procesů poskytování sociálních služeb, včetně rozvoje partnerství na místní a regionální úrovni

Celková alokace finančních prostředků na tuto výzvu je **95 500 000,- Kč**.

V rámci této výzvy byly v roce 2009 předloženy k podpoře a schváleny 2 projekty (poskytnutá dotace je ve výši **32 731 852,- Kč**. Jedná se o projekt realizovaný Královéhradeckým krajem s názvem „Podpora sociální integrace obyvatel vyloučených lokalit v královéhradeckém kraji“, který byl zahájen 1 února 2009 a projekt Ústeckého kraje „Podpora integrace romské komunity“ zahájený 1 září 2009.

Projekty jsou zaměřeny na podporu terénní sociální práce ve vyloučených lokalitách v kraji, na vzdělávání a práci terénních sociálních pracovníků.

II.a) Individuální projekt Agentury pro sociální začleňování v romských lokalitách

V rámci oblasti podpory 3.2 byla dne 25.3.2008 vyhlášena výzva č. 8 pro Úřad vlády pro předložení individuálního projektu systémového charakteru v termínu do 30.5. 2008 zaměřeného **na podporu zabezpečení realizace pilotního projektu k vytvoření Agentury pro sociální začleňování v romských lokalitách**, jehož návrh byl schválen usnesením vlády č. 74 ze dne 23. ledna 2008.

Celková alokace finančních prostředků na tuto výzvu byla 100 mil. Kč. K tomuto projektu proběhla v červnu 2008 dvě jednání hodnotící komise, která schválila projekt k podpoře ve výši cca 99 mil. Kč. Projekt však nezačal být fakticky realizován z důvodu nemožnosti realizace hlavní aktivity projektu, což byla přímá finanční podpora projektům v pilotních lokalitách (finanční prostředky je totiž možno využít pouze ve prospěch předkladatele projektu, nikoliv ve prospěch třetí strany – v tomto případě obcí). Úřad vlády (odbor pro sociální začleňování v romských komunitách) odstoupil od realizace projektu k 31. 5. 2009. Po společných konzultacích zástupců odboru pro sociální začleňování v romských lokalitách a zástupců MPSV byla dne 20. 07 vyhlášena nová výzva č. 47 s celkovou alokací 50 mil. Kč pro Úřad vlády pro předložení individuálního projektu. V srpnu 2009 předložil Úřad vlády novou žádost o finanční podporu a v září 2009 byl individuální projekt s názvem „**Podpora sociálního začleňování ve vybraných romských lokalitách prostřednictvím práce Agentury pro sociální začleňování v romských lokalitách**“ hodnotící komisí MPSV v celkové výši **44 850 000,- Kč** schválen. Podle schváleného projektu bude Agentura zastávat roli odborného konzultanta v oblasti financování ze strukturálních fondů EU, přičemž klíčový segment projektu – přímá podpora projektům v pilotních lokalitách – bude realizována prostřednictvím grantových výzev MPSV. Realizací projektu dojde k podpoře sociálního začleňování obyvatel vyloučených lokalit v 32 městech/obcích a k ověření inkluzivních politik přímo městech/obcích, zmapování situace v oblasti začleňování před a po skončení intervence agentury.

II.b) Výzva pro obce k předkládání individuálních projektů v rámci OPLZZ

V návaznosti na individuální projekt Úřadu vlády „Podpora sociálního začleňování ve vybraných romských lokalitách prostřednictvím práce Agentury pro sociální začleňování v romských lokalitách“ MPSV v prosinci 2009 vyhlásilo výzvu č. 55 pro obce k předkládání individuálních projektů v rámci

OPLZZ v celkové výši **200 000 000,- Kč**, jejímž prostřednictvím si může obec předložit individuální projekt zaměřený na podporu sociálních služeb a dalších nástrojů působících ve prospěch sociálního začleňování příslušníků sociálně vyloučených romských komunit/lokalit. Výzva platí pro obce, na jejichž území se nachází sociálně vyloučená romská lokalita a byly vybrány jako „pilotní“ pro realizaci projektu Agentury pro sociální začleňování v romských lokalitách a pro podporu v rámci oblasti intervence 3.1. b IOP (viz dále). Projekty, které budou obce předkládat, musí navazovat na tzv. lokální strategie sociálního začleňování, zpracované za podpory lokálních partnerství a schvalované na úrovni obcí (viz dále). Tyto strategie zejména obsahují cíle pro rozvoj vyloučených lokalit v kontextu obce/regionu, konkrétní opatření v oblastech sociálních služeb, zaměstnanosti, vzdělávání, předlužování, bydlení atd., projektové záměry pro oblast sociálního začleňování, akční plán pro realizaci opatření a projektových záměrů.

INTEGROVANÝ OPERAČNÍ PROGRAM

V rámci Evropského fondu regionálního rozvoje, Integrovaného operačního programu, oblasti intervence 3.1 Služby v oblasti sociální integrace, písm. b) **je umožněna investiční podpora při zajištění dostupnosti sociálních služeb ve vybraných sociálně vyloučených romských lokalitách**, které umožní integraci cílových skupin do společnosti a na trh práce.

Předkladateli projektů mohou být obce, svazky obcí a nestátní neziskové organizace (obecně prospěšné společnosti, občanská sdružení a církevní právnické osoby). Prvotní podpora je směřována do 21 lokalit z deseti krajů ČR. Tyto lokality byly vybrány na základě výsledků výzkumu „Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti (2006)“ a byly doplněny o lokality, v nichž bude působit „Agentura pro sociální začleňování v romských lokalitách“. Seznam vybraných lokalit bude rozšířen zejména na základě analýz a zhodnocení pilotní fáze výše uvedené agentury. Maximální počet vybraných obcí (lokalit) po dobu realizace programu je stanoven na 75.

Aktivita 3.1 b) umožňuje investiční podporu vybraných sociálních služeb a vybraných druhů činnosti. Podpora je zaměřena na investice do následujících druhů sociálních služeb registrovaných podle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů:

- odborné sociální poradenství,
- nízkoprahové zařízení pro děti a mládež,
- sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi,

- terénní programy,
- sociální rehabilitace, krizová pomoc,
- kontaktní centra,
- domy na půl cesty,
- azylové domy,
- raná péče,
- podpora samostatného bydlení,
- centra denních služeb,
- pečovatelská služba.

Dále lze podporovat investice do komunitních center a dalších činností v sociálně vyloučených romských lokalitách. Těmito dalšími činnostmi jsou volnočasové aktivity, vzdělávací aktivity, sportovní aktivity a odborné poradenství. Tyto činnosti lze realizovat pouze jako fakultativní činnost v návaznosti na poskytovanou sociální službu uvedenou výše nebo v návaznosti na sociální službu již poskytovanou v rámci příslušné sociálně vyloučené romské lokality. Celková alokace finančních prostředků na tuto výzvu je **557 709 000 Kč**.

Vyhlášením již zmiňované výzvy č. 55 OP LZZ Podpora sociální integrace příslušníků romských lokalit v prosinci roku 2009 došlo k provázanosti investičních a neinvestičních projektů zaměřených na danou problematiku. Výzva č. 55 k předkládání individuálních projektů je určena pro obce ve vybraných sociálně vyloučených romských lokalitách, které hodlají realizovat projekty v návaznosti na výzvu IOP, oblasti intervence 3. 1.

Příloha č. 2

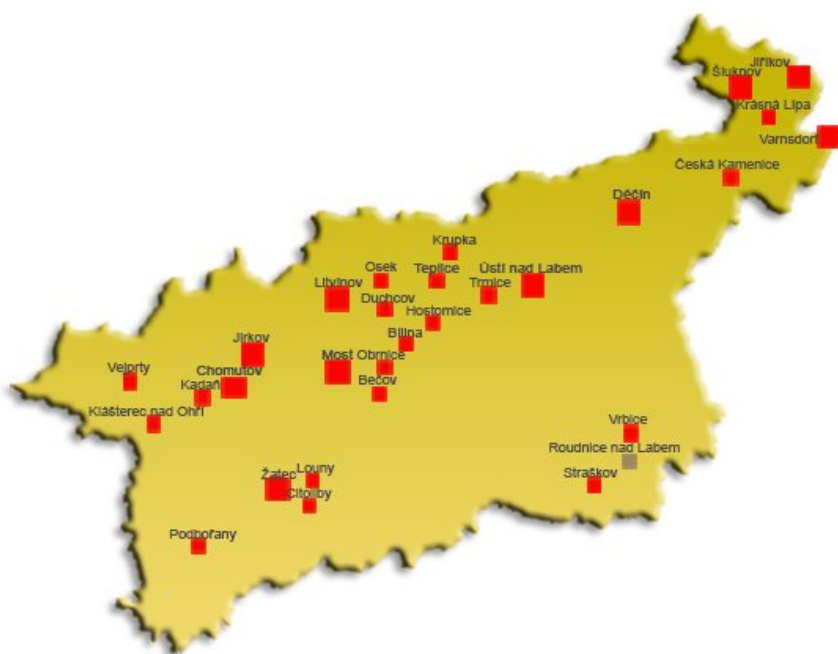
„Konkrétní opatření na podporu sociální integrace Romů obsažená v SPRSS šesti krajů ČR“

Ústecký kraj

Tabulka č. 2: Informace o Ústeckém kraji plynoucí z interaktivní mapy tzv. Gabalovy analýzy¹⁷⁵:

Celkový počet zkoumaných obcí v kraji	30
Celkový počet zkoumaných sociálně vyloučených romských lokalit v kraji	63
Orientační odhad celkového počtu romských obyvatel zkoumaných sociálně vyloučených lokalit v kraji	21000 - 22 000

Obrázek č. 1: Mapa zkoumaných obcí Ústeckého kraje, v nichž byly identifikovány sociálně vyloučené romské lokality¹⁷⁶:

¹⁷⁵ http://www.esfcr.cz/mapa/int_ust.html

¹⁷⁶ http://www.esfcr.cz/mapa/int_ust.html

Aktuální střednědobý plán rozvoje sociálních služeb v Ústeckém kraji je zpracován na léta 2008 – 2010 a níže uvádím zjištěné informace týkající se sledovaných ukazatelů zmiňovaných již v hlavní části této bakalářské práce.

Sledované ukazatele:

1) Jakým způsobem je v plánu cílová skupina definována a její popis?

SPRSS definuje sledovanou cílovou skupinu pojmy „etnické menšiny“ a v rámci kapitoly *Oblast služeb sociální prevence* „osoby ohrožené sociálním vyloučením“. V části *Cíle a opatření pro jednotlivé oblasti* je uváděn popis stavu sociálních služeb podle jednotlivých cílových skupin uživatelů následovně:

a) cílová skupina: ETNICKÉ MENŠINY¹⁷⁷

V úvodu kapitoly „Oblast služeb pro příslušníky etnických menšin“ je konstatováno, že klíčovými druhy služeb zaměřených na práci s etnickými menšinami jsou odborné sociální poradenství a některé služby sociální prevence. Sociální poradenství zajišťuje v Ústeckém kraji síť občanských a integračních poraden zřizovaných nestátními neziskovými organizacemi. Sociální poradenství zahrnuje ale i terénní práce, přičemž terénní pracovník poskytuje základní poradenství v přirozeném prostředí klienta, zná demografické složení obyvatelstva, míru sociálního vyloučení jednotlivých rodin a úzce spolupracuje s obcí, v lepších případech pracuje přímo pro obec. V některých obcích Ústeckého kraje pozice terénního pracovníka není zřízena, např. v Teplicích, v Děčíně.

Služby sociální prevence zajišťují nízkoprahová zařízení pro děti a mládež a sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi prostřednictvím volnočasových, sociálně-preventivních a dlouhodobě působících programů. V Ústeckém kraji je tato služba přiměřeně zastoupená, je třeba podporovat rozvoj stávajících služeb.

Vybrané statistické údaje

Na str. 47 SPRSS je dále uváděno, že „v Ústeckém kraji je nejsilnější romská komunita v České republice. Oficiálně se hlásí k romské národnosti 1.905 lidí“. V Analýze sociálně vyloučených romských lokalit Společnosti GAC, s.r.o. z roku 2006 se odhaduje, že v Ústeckém kraji žije 20.000 Romů.

¹⁷⁷ SPRSS Ústecký kraj 2008 – 2011, Str. 47 - 50

b) Oblast služeb sociální prevence¹⁷⁸

Tato část plánu je diferenciována na cílové skupiny „osoby ohrožené sociálním vyloučením“ a „riziková mládež“. Ačkoliv vymezení těchto cílových skupin¹⁷⁹ zcela neodpovídá sledované cílové skupině, některá opatření obsažená v plánu mohou napomoci integraci sociálně vyloučených Romů, a to těch, kteří se z různých důvodů stanou zástupci výše zmíněných cílových skupin.

2) Jaká konkrétní opatření jsou v plánu obsažena?**2a) Konkrétní opatření pro cílovou skupinu „etnické menšiny“:****Cíl 1) Zajistit dostupné sociální služby zaměřené na integraci národnostních menšiny**

Popis: *Snižování sociálního znevýhodnění, podpora samostatnosti a soběstačnosti příslušníků etnických menšin a posílení jejich schopnosti adaptovat se a posléze integrovat do společnosti a na otevřený trh práce prostřednictvím různých forem integračních programů (sociální poradenství, terénní programy, nízkoprahová zařízení, vzdělávací programy).*

Zdůvodnění: Ze SWOT analýzy a dalších dostupných zdrojů vyplývá, že služby zaměřené na integraci příslušníků etnických menšin nejsou dostupné ve všech oblastech kraje.

Tabulka č. 3: Opatření k cíli 1) pro cílovou skupinu „etnické menšiny“

Opatření	Zajištění dostupné sítě nízkoprahových služeb v sociálně vyloučených lokalitách
stručný popis opatření	<ul style="list-style-type: none"> - činnost nízkoprahových zařízení pro děti a mládež - činnost komunitních center - programy terénní sociální práce v oblastech ohrožených sociálním vyloučením - rozšíření terénních programů a sociálně aktivizačních služeb pro rodiny s dětmi do lokalit, kde tato služba chybí (např. Teplicko, Děčínsko, Most, Litvínov, Lounsko)

¹⁷⁸ SPRSS Ústecký kraj 2008 – 2011, Str. 31

¹⁷⁹ vymezení osob ohrožených sociálním vyloučením podle SPRSS Ústeckého kraje:

- osoby, které jsou propuštěny z výkonu vazby nebo výkonu trestu odnětí svobody,
- osoby po ukončení léčby chronických závislostí propuštěny ze zdravotnického zařízení, psychiatrické léčebny nebo léčebného zařízení pro chorobné závislosti,
- osoby propuštěné ze školského zařízení pro výkon ústavní či ochranné výchovy nebo z pěstounské péče po dosažení zletilosti, respektive v 19 letech,
- osoby, které nemají uspokojivě naplněny životní potřeby – např. osoby bez přístřeší

vymezení rizikové mládeže podle SPRSS Ústeckého kraje Riziková mládež

- děti a mládež, které vedou zahálčivý nebo nemravný život spočívající v tom, že zanedbávají školní docházku, nepracují, i když nemají dostatečný zdroj obživy, požívají alkohol nebo návykové látky, žijí se prostitutací, spáchaly trestný čin (tzv. provinění) nebo opakovaně páchají přestupky.

předpokládané dopady	<ul style="list-style-type: none"> - předcházení sociálnímu vyloučení - snížení rizika výskytu sociálně nežádoucích jevů a míry izolace sociálně vyloučených osob - motivace a aktivní zapojení cílové skupiny do aktivit nízkoprahových zařízení
stručný popis cílové skupiny	Osoby žijící v sociálně vyloučených lokalitách
předpokládání realizátoři opatření	poskytovatelé služeb nízkoprahových zařízení a komunitních center na území kraje
časový horizont	průběžně po dobu platnosti plánu
hodnotící indikátory/ předpokládané výstupy opatření	počet uživatelů služeb počet nových klientů počet úkonů počet zařízení (služeb)/nových služeb

Cíl 2) Zlepšit informovanost veřejnosti o problematice národnostních menšin

Popis: Zahájení realizace aktivit zaměřených na zvýšení informovanosti široké veřejnosti o problematice etnických menšin a aktivit zaměřených na snížení výskytu různých forem diskriminace příslušníků etnických menšin.

Zdůvodnění: Ze SWOT analýzy vyplývá, že slabou stránkou v problematice etnických menšin je nedostatečná informovanost veřejnosti a absence antidiskriminačních programů – včetně školských programů.

Tabulka č. 2: Opatření k cíli 2) pro cílovou skupinu „etnické menšiny“

Konkrétní opatření	Realizace programů zaměřených na zvýšení informovanosti veřejnosti o problematice národnostních menšin
stručný popis opatření	<ul style="list-style-type: none"> - podpora zavádění multikulturních témat do školských vzdělávacích programů - konzultační a metodická podpora pro učitele a školy - realizace veřejných akcí zaměřených na informování o menšinových skupinách v ČR, - zvyšování povědomí široké veřejnosti o antidiskriminační legislativě a diskriminaci
předpokládané dopady	<ul style="list-style-type: none"> - tvorba dobré praxe v oblasti vzdělávání a informovanosti o problematice menšin a cizinců a v oblasti výchovy proti předsudkům - prezentace problematiky cizinců a národnostních menšin - snižování výskytu projevů diskriminačního jednání
stručný popis cílové skupiny	- studenti, žáci a pedagogičtí pracovníci škol a školských zařízení široká veřejnost

předpokládané finanční náklady	Náklady opatření budou stanoveny po zpracování projektových záměrů.
hlavní finanční zdroje	ESF, MPSV, obce, Ústecký kraj, MŠMT, MK
předpokládání realizátoři opatření	poskytovatelé integračních programů pro cizince a příslušníky národnostních menšin
časový horizont	2008 – zpracování projektu, pak průběžně po dobu platnosti plánu
hodnotící indikátory/ předpokládané výstupy	indikátory: počet akcí počet účastníků finanční prostředky vynaložené na akce výstup: soubor příkladů dobré praxe

2b) Konkrétní opatření v oblasti služeb sociální prevence:

Cíl 1) Zajistit odpovídající nabídku terénních a ambulantních sociálních služeb pro osoby ohrožené sociálním vyloučením a pro rizikovou mládež

Popis: Zajištění dostupných terénních a ambulantních programů zaměřených práci s osobami ohroženými sociálním vyloučením s rizikovou mládeží v jednotlivých oblastech Ústeckého kraje.

Zdůvodnění: V Ústeckém kraji existují ambulantní zařízení a terénní programy zaměřené na práci s dětmi a mládeží a osobami ohroženými sociálním vyloučením (zejména osobami bez přístřeší). Tuto síť služeb je třeba udržet a na základě zjištěných potřeb ji modifikovat a rozšiřovat.

Tabulka č. 3: opatření k cíli 1) v oblasti služeb sociální prevence

Konkrétní opatření 1. 1	Zajištění dostupných terénních a ambulantních programů pro osoby ohrožené sociálním vyloučením a pro rizikovou mládež
stručný popis opatření	<ul style="list-style-type: none"> - realizace programů nízkoprahových zařízení pro děti a mládež - realizace terénních (ambulantních) programů, volnočasových aktivit, např. sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi - zajištění probačních programů pro mládež i dospělé
předpokládané dopady	<ul style="list-style-type: none"> - včasné vyhledání rizikových skupin a řešení jejich problémů, - prevence kriminality, předcházení a snižování sociálního vyloučení - prevence rizikového chování
stručný popis cílové skupiny	<ul style="list-style-type: none"> - osoby ohrožené sociálním vyloučením - riziková mládež

předpokládané finanční náklady	nízkoprahová zařízení pro děti a mládež - předpokládané celkové roční náklady 15 mil. Kč/minimální potřebná dotace MPSV 7 mil. Kč, sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi – předpokládané celkové roční náklady 10 mil. Kč/minimální potřebná dotace MPSV je 5 mil. Kč
hlavní finanční zdroje	MPSV, Ministerstvo spravedlnosti, Ústecký kraj, obce, OP LZZ oblast podpory 3.1
předpokládání realizátoři opatření	poskytovatelé služeb sociální prevence, orgány sociálně právní ochrany dětí, obecní úřady (sociální kurátoři); Probační a mediační služba
časový horizont	průběžně po dobu platnosti plánu
hodnotící indikátory	počet uživatelů služeb počet nových klientů počet úkonů počet zařízení (služeb)/nových služeb

Cíl 2) Snížit riziko sociálního vyloučení u osob vracejících se z ústavních zařízení a osob žijících nedůstojným způsobem života

Popis: Zajištění dostupných služeb azylového bydlení (azylové domy a noclehárny) na celém území kraje realizace prevence. Zajištění služeb domovů na půli cesty a dalších odpovídajících aktivit zaměřených na integraci osob pro osoby vracející se z ústavní výchovy.

Zdůvodnění:

V Ústeckém kraji je vysoké procento osob navracejících se z různých typů ústavních zařízení. Tyto osoby se obtížně zařazují do běžného života.

Ze SWOT analýzy vyplývá, že mezi aktuálně poskytovanými službami pro tyto osoby není dostatečná provázanost. V některých oblastech kraje nejsou služby pro tuto skupinu osob dostupné.

Tabulka č. 4: opatření k cíli 2) v oblasti služeb sociální prevence

Konkrétní opatření 2.1	Zajištění dostupných služeb azylového bydlení (azylové domy a noclehárny) na celém území kraje
stručný popis opatření	zajištění dostupné nabídky azylového bydlení ve všech oblastech kraje (včetně oblastí, kde tato služba dosud chybí – např. Lounsko, Šluknovský výběžek)
předpokládané dopady	<ul style="list-style-type: none"> - zlepšení dostupnosti služby - snížení počtu osob bez přístřeší - snížení rizika recidivy trestné činnosti

stručný popis cílové skupiny	osoby bez přístřeší osoby navracející se z výkonu trestu odnětí svobody
předpokládané finanční náklady	azylové domy a noclehárny předpokládané celkové roční náklady 28 mil. Kč/minimální potřebná dotace MPSV 19 mil. Kč (stav roku 2007) Náklady na doplnění služeb v budou stanoveny po zpracování projektových záměrů.
hlavní finanční zdroje	OP LZZ oblast podpory 3.1, MPSV, Ústecký kraj, obce
předpokládání realizátoři opatření	poskytovatelé služeb azylového bydlení v Ústeckém kraji.
časový horizont	průběžně po dobu platnosti plánu
hodnotící indikátory	počet uživatelů služeb počet nových klientů počet úkonů počet zařízení (služeb)/nových služeb

Tabulka č. 5: opatření k cíli 2) v oblasti služeb sociální prevence

Konkrétní opatření 2.2	Realizace programů zaměřených na podporu osob vracejících se z dětských domovů a výchovných ústavů
stručný popis opatření	- zajištění dostupnosti domů na půli cesty s doprovodným programem - realizace návazných programů (rekvalifikace, pomoc při zajištění bydlení, sociální a socioterapeutické programy)
předpokládané dopady	- zvýšení počtu úspěšně začleněných do společnosti - snížení počtu nezaměstnaných
stručný popis cílové skupiny	osoby propouštěné z dětských domovů a výchovných ústavů
předpokládané finanční náklady	domy na půli cesty - předpokládané celkové roční náklady 10 mil. Kč/ minimální potřebná dotace MPSV 5 mil. Kč (stav roku 2007)
hlavní finanční zdroje	OP LZZ oblast podpory 3.1, MPSV, Ústecký kraj, obce
předpokládání realizátoři opatření	poskytovatelé služeb domů na půli cesty, sociální rehabilitace a sociálního poradenství pro uvedenou cílovou skupinu
časový horizont	průběžně po dobu platnosti plánu
hodnotící indikátory	počet uživatelů služeb počet nových klientů počet úkonů počet zařízení (služeb)/nových služeb

Tabulka č. 6: opatření k cíli 2) v oblasti služeb sociální prevence

Konkrétní opatření 2.3	Realizace podpůrných programů pro osoby ohrožené sociálním vyloučením
-------------------------------	--

stručný popis opatření	realizace sociálně rehabilitačních a motivačních programů zaměřených na získání nebo obnovu pracovních návyků a na uplatnění se klientů na trhu práce realizace dalších programů sociální prevence – např. programy k předcházení zadlužování sociálně slabých rodin
předpokládané dopady	- zlepšení uplatnění cílové skupiny na trhu práce - snížení výskytu trestné činnosti - snížení rizik vzniku zadluženosti cílových skupin
stručný popis cílové skupiny	- osoby před a po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody - osoby bez přístřeší - další osoby ohrožené sociálním vyloučením
předpokládané finanční náklady	celkové roční náklady 6 mil. Kč /minimální potřebná dotace MPSV 1 mil. Kč (zahrnuty pouze stávající služby sociální rehabilitace pro uvedenou cílovou skupinu) Náklady související se zvýšením dostupnosti těchto služeb budou stanoveny po zpracování projektových záměrů.
hlavní finanční zdroje	OP LZZ oblast podpory 3.1, MPSV, Ústecký kraj, obce
předpokládaní realizátoři opatření	poskytovatelé služeb sociální rehabilitace a sociálního poradenství pro uvedenou cílovou skupinu, sociální kurátoři
časový horizont	průběžně po dobu platnosti plánu
hodnotící indikátory	počet uživatelů služeb počet nových klientů počet úkonů počet zařízení (služeb)/nových služeb

3) Problémy identifikované při zpracovávání SPRSS (SWOT analýza)

SWOT analýza Ústeckého kraje se nezaobírá procesem plánování sociálních služeb jako celku, ale zaměřuje se přímo na jednotlivé cílové skupiny. Z tohoto důvodu jsou níže uvedeny problémy charakterizující stav a proces plánování sociálních služeb a oblasti služeb sociální prevence¹⁸⁰:

- nedostatečná informovanost uživatelů o sociálních službách
- nedostatek specifických programů pro děti s rizikovým chováním
- demotivující systém dávek sociální péče
- nezájem klienta o sociální služby, malá motivace klientů
- nedostatek pracovních příležitostí - ztráta pracovních návyků
- neexistence komplexního programu pro osoby z výkonu trestu odnětí svobody
- nedostatek programů cíleně směřovaných do určité lokality (komunitní programy)

¹⁸⁰ SPRSS Ústecký kraj 2008 – 2011, Str. 33

- nedostatečně funkční primární prevence na školách
- nevyrovnanost mezi poptávkou a nabídkou služeb sociální prevence
- nedostatek subjektů pracujících s cílovou skupinou
- pokles pozitivních vzorů v rodině a společnosti

a v oblasti cílové skupiny „etnické menšiny“¹⁸¹:

- nedostatečná provázanost poskytovaných služeb
- absence některých typů služeb v kraji (např. dluhové poradenství)
- neochota obcí řešit problematiku národnostních menšin
- absence funkční bytové politiky na místní úrovni
- nedostatečné finanční zajištění poskytovaných služeb
- nízká informovanost veřejnosti o problematice národnostních menšin a z toho plynoucí nedorozumění a projevy xenofobie
- nedostatečná provázanost programů zaměřených na problematiku cizinců a menšin na státní i komunální úrovni (Ministerstvo vnitra, MPSV, ...)
- existence šedé ekonomiky
- neochota institucí (např. ČEZ, SČP, ...) uzavírat s dlužníky dohody o splátkách
- negativní působení médií (populistická a stereotypní prezentace problematiky)
- malá možnost sociálně vyloučených osob integrovat se do společnosti (nízká vzdělanost, vysoká míra nezaměstnanosti v kraji ...)
- absence koncepce řešení otázky národnostních menšin na místní úrovni
- skrytá systémová diskriminace (např. bezdůvodné přerazování dětí do speciálních škol)
- existence nevýhodných a podbízivých finančních služeb (rychlé půjčky, ...)

¹⁸¹ SPRSS Ústecký kraj 2008 – 2011, Str. 48

Moravskoslezský kraj

Tabulka č. 7: Informace o Moravskoslezském kraji plynoucí z interaktivní mapy tzv. Gabalovy analýzy¹⁸²:

Celkový počet zkoumaných obcí v kraji	10
Celkový počet zkoumaných sociálně vyloučených romských lokalit v kraji	28
Orientační odhad celkového počtu romských obyvatel zkoumaných sociálně vyloučených lokalit v kraji	10000 – 10500

Obrázek č. 2: Mapa zkoumaných obcí Moravskoslezského kraje, v nichž byly identifikovány sociálně vyloučené romské lokality¹⁸³:

Aktuální střednědobý plán rozvoje sociálních služeb v Moravskoslezském kraji je zpracován na léta 2008 – 2009.

¹⁸² http://www.esfcr.cz/mapa/int_mors.html

¹⁸³ http://www.esfcr.cz/mapa/int_mors.html

Sledované ukazatele:

1) Jakým způsobem je v plánu cílová skupina definována a její popis?

V samotném plánu je zdrojem informací o sledované cílové skupině pouze tabulka, kde jdou uvedeny hlavní okruhy osob, jimž jsou poskytovány sociální služby u jednotlivých druhů sociálních služeb¹⁸⁴. Z ní je možné vyčíst, že *Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež* se věnují hlavně cílovým skupinám „děti a mládež 6-26 let“, „etnické menšiny“ a „osoby ze sociálně vyloučených komunit“. Další sociální službou, která uvádí jako hlavní cílové skupiny uživatelů „osoby ze sociálně vyloučených komunit“ jsou *Terénní programy*. Další cílovou skupinou u této služby jsou „osoby s rizikovým způsobem života“ a „osoby se závislostí“.

Více informací o cílových skupinách se dá čerpat z přílohy SPRSS „Základní sociálně-demografické údaje ve vztahu k plánování sociálních služeb“. Zde je pojmenována sledovaná cílová skupina „osoby ohrožené sociálním vyloučením“. Skupina je dále rozdělena na osoby ohrožené sociálním vyloučením z důvodu nezaměstnanosti, z důvodu nízkopříjmovosti a na osoby žijící v sociálně vyloučených lokalitách.¹⁸⁵

Obsahem výše zmíněných sociálně-demografických údajů v rámci cílové skupiny „osoby ohrožené sociálním vyloučením“ jsou následující data:

OHROŽENÍ SOCIÁLNÍM VYLOUČENÍM Z DŮVODU NEZAMĚSTNANOSTI¹⁸⁶

Popis cílové skupiny: Za nezaměstnané se podle metodiky Mezinárodní organizace práce (International Labour Organization – ILO) považují všechny osoby patnáctileté a starší, které ve sledovaném období souběžně splňovaly dále uvedené tři podmínky:

- nebyly zaměstnané,
- hledaly aktivně práci,
- byly připraveny k nástupu do práce, tj. během referenčního období byly k dispozici okamžitě nebo nejpozději do 14 dnů pro výkon placeného zaměstnání nebo zaměstnání ve vlastním podniku.

Příčiny sociálního vyloučení

Znevýhodněnými (či ohroženými) skupinami na trhu práce jsou zejména:

- ženy s malými dětmi,

¹⁸⁴ SPRSS Moravskoslezský kraj 2008 – 2011, Str. 18

¹⁸⁵ Základní sociálně-demografické údaje ve vztahu k plánování sociálních služeb, str. 23

¹⁸⁶ Základní sociálně-demografické údaje ve vztahu k plánování sociálních služeb, str. 23, 24

- osoby s nízkou kvalifikací,
- příslušníci romské menšiny,
- osoby se zdravotním postižením,
- osoby nad 50 let,
- osoby do 25 let,
- osoby dlouhodobě nezaměstnané,
- osoby, které trpí kumulací několika znevýhodňujících faktorů (např. mladiství s nízkou úrovní kvalifikace),
- osoby vracející se z výkonu trestu odnětí svobody,
- osoby závislé na návykových látkách,
- zcela odtrženy od trhu práce jsou pak osoby bez příštíře.

Společným faktorem je u většiny znevýhodněných skupin úroveň dosaženého vzdělání a dosažené kvalifikace. Dále také nesoulad struktur stávající a požadované kvalifikace (jak uchazečů, tak absolventů škol) a nedostatečná motivace občanů k rekvalifikaci a k profesní mobilitě. Vedle strukturální nezaměstnanosti je hlavním problémem dlouhodobá nezaměstnanost (více než 6, respektive 12 měsíců), která úzce souvisí s dosaženým vzděláním. Uplatnění nezaměstnaných se s narůstající délkou evidence stává téměř nemožné. Dlouhodobě nezaměstnaní, zejména ti s nízkou úrovní kvalifikace, tvoří skupinu osob nejvíce ohrožených chudobou a sociálním vyloučením. Dlouhodobou nezaměstnaností jsou ohroženi především nekvalifikovaní, mladiství (bez kvalifikace), osoby se zdravotním postižením, ženy s malými dětmi a osoby po návratu z výkonu trestu. Z hlediska národnosti jsou často dlouhodobě nezaměstnaní příslušníci romské komunity. Dlouhodobě je bez práce více žen než mužů. Riziko narůstá také u vyšších věkových kategorií a občanů se změněnou pracovní schopností. Nezaměstnanost v Moravskoslezském kraji má především strukturální charakter, neboť souvisí s restrukturalizací průmyslu a útlumem těžby nerostných surovin.

OHROŽENÍ SOCIÁLNÍM VYLOUČENÍM Z DŮVODU NÍZKOPŘÍJMOVOSTI¹⁸⁷

Pro účely této práce jsou využitelná následující data týkající se cílové skupiny osob ohrožených sociálním vyloučením z důvodu nízkopříjmovosti:

V roce 2002 byla provedena Českým statistickým úřadem provedena analýza a šetření Mikrocensus, z nichž vyplývá, že chudobou nejvíce ohroženými skupinami obyvatel jsou:

- nezaměstnaní (36 %),

¹⁸⁷ Základní sociálně-demografické údaje ve vztahu k plánování sociálních služeb, str. 25, 26

- ostatní ekonomicky neaktivní (14 %),
- neúplné rodiny s nejméně jedním nezaopatřeným dítětem (30 % osob z těchto domácností, převážně osamělé, rozvedené či svobodné ženy s dětmi),
- domácnosti se třemi a více dětmi (20 % z těchto domácností).
- mladé rodiny s dětmi, závislé zpravidla na jediném příjmu, mohou být ohrožené chudobou.

Problémem se stává kategorie populace žijící dlouhodobě ze sociálních dávek. Základní příčinou pro vznik závislosti na sociálních dávkách je nezaměstnanost, a to zejména dlouhodobá, protože po vypršení podpůrčí doby poskytování podpory v nezaměstnanosti klienti přecházejí do systému sociální péče.

OHROŽENÍ SOCIÁLNÍM VYLOUČENÍM Z DŮVODU ŽIVOTA V SOCIÁLNĚ VYLOUČENÝCH LOKALITÁCH¹⁸⁸

Materiál „Základní sociálně-demografické údaje ve vztahu plánování sociálních služeb“ uvádí, že ve sféře života cizinců, národnostních a etnických menšin je třeba věnovat pozornost zejména potřebám osob, které pocházejí ze sociokulturně znevýhodněného prostředí. Služby poskytované této cílové skupině jsou nejčastěji zaměřeny na pomoc v oblasti bydlení, zaměstnávání, vzdělání a dále na pomoc v řešení patologických jevů, např. záškoláctví. Jejich cílem je zvyšování schopnosti uživatelů plnohodnotně se zapojit do společnosti a zabránit tak opětovnému sociálnímu vyloučení.

Popis cílové skupiny: V sociálně vyloučených lokalitách v Moravskoslezském kraji žijí většinou Romové. Z jednotlivých krajů ČR mají Romové největší zastoupení v Moravskoslezském kraji, následuje pak Ústecký kraj, Středočeský kraj, Olomoucký kraj a Praha¹⁸⁹. Vzhledem k tomu, že je pojem „Rom“ v různých kontextech chápán a používán různě, je na místě vyjasnit, jak je používán v tomto textu. Za Roma považují autoři tohoto plánu takového jedince, který se za Roma sám považuje, aniž by se nutně k této příslušnosti za všech okolností (např. při sčítání lidu) hlásil, a/nebo je za Roma považován významnou částí svého okolí na základě skutečných či domnělých (antropologických, kulturních nebo sociálních) indikátorů. Toto vymezení pojmu „Rom“ zdůrazňuje skutečnost, že právě připsané romství je jednou z hlavních příčin sociálního vylučování řady obyvatel zkoumaných lokalit. Jako sociálně vyloučenou romskou lokalitu označujeme prostor obývaný skupinou, jejíž členové se sami považují za Romy a/nebo jsou za Romy označováni svým okolím, a jsou sociálně vyloučeni.

¹⁸⁸ Základní sociálně-demografické údaje ve vztahu k plánování sociálních služeb, str. 27, 28

¹⁸⁹ Pokud bychom srovnali údaje z tzv. Gabalovy analýzy, která se ovšem věnuje sociálně vyloučeným lokalitám, nejvíce vyloučených lokalit se vyskytuje v Ústeckém kraji, poté Středočeském, dále Moravskoslezském a Olomouckém. V hlavním městě Praze se nachází pouze 6 vyloučených lokalit.

Může se jednat o jednotlivý dům, ve kterém žije několik jednotlivců či rodin, nebo o celou městskou čtvrť čítající několik stovek či dokonce tisíc obyvatel. Tento prostor je jak místem, do něhož jsou „vyloučení“ odkázáni, tak i místem, které se na jejich vyloučení podílí. Hranice této lokality mohou být jak symbolické (to, když je lokalita vnímána jako tzv. „špatná adresa“, hovoří se o ní jako o „domu hrůzy“, „cikánské ulici“ apod.), tak fyzické (je-li lokalita oddělená od ostatní obytné zástavby průmyslovou zónou, frekventovanou silnicí, vodním tokem, skládkou apod.). V obou případech si však existenci těchto hranic uvědomují jak ti, kteří danou lokalitu obývají, tak ti, kteří žijí mimo ni.

Sociálně vyloučené romské lokality vznikají především v důsledku:

- „přirozeného“ sestěhovávání se chudých romských rodin do lokalit s cenově dostupnějším bydlením,
- vytlačování romských rodin z lukrativních bytů a přidělování náhradního bydlení v lokalitách s často vysokým podílem romského obyvatelstva,
- řízeného sestěhovávání (především ze strany obcí) neplatičů nájmu a obecně lidí považovaných za „nepřizpůsobivé“ či „problémové“ do ubytoven či holobytů.

Lidé v sociálně vyloučených lokalitách zpravidla tvoří heterogenní seskupení nukleárních rodin sestěhovaných z různých částí města či dokonce různých měst. Situace v jednotlivých lokalitách je v mnoha směrech velmi diferencovaná. Vedle různé doby a mechanismů vzniku se lokality vzájemně odlišují zejména:

- velikostí (a poměrnou velikostí vůči obci či městu, v níž se lokalita nachází),
- polohou v rámci obce či města a mírou prostorového vyloučení,
- mírou dostupnosti základní občanské vybavenosti (včetně dopravní obslužnosti),
- mírou etnické a sociální homogenity obyvatel,
- typem, velikostí a formou vlastnictví domů a bytů,
- stavem a vybaveností domů a bytů.

Příčiny sociálního vyloučení: Etnickou skupinou, která je v Moravskoslezském kraji nejvíce ohrožena sociálním vyloučením, jsou Romové. Toto sociální vyloučení Romů je dáno zejména:

- velmi nízkou úroveň vzdělání a nízkou kvalifikací,
- nezaměstnaností,
- závislostí na dávkových systémech sociální ochrany,
- zhoršováním bytové situace,
- sociálně patologickými jevy (záškoláctví, drogy, alkohol, gamblerství apod.),
- kriminalitou,
- nízkými příjmy.

V současné době se nezaměstnanost Romů jen odhaduje, protože žádné speciální statistiky na etnickém základě neexistují.

Statistické údaje: Během výzkumu „Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti“¹⁹⁰ bylo ve zkoumaných 167 obcích identifikováno celkem 310 sociálně vyloučených a sociálním vyloučením ohrožených romských lokalit, ve kterých dle odhadů žije celkem cca 60.000 až 80.000 Romů. V Moravskoslezském kraji bylo v 10 zkoumaných obcích (Bohumín, Bruntál, Frýdek-Místek, Havířov, Karviná, Krnov, Nový Jičín, Opava, Orlová, Ostrava) identifikováno 28 sociálně vyloučených či sociálním vyloučením ohrožených romských lokalit. Orientační odhad celkového počtu romských obyvatel v těchto lokalitách v kraji je až 10.500.

2) Jaká konkrétní opatření jsou v plánu obsažena?

V SPRSS Moravskoslezského kraje ani v materiálu „Základní sociálně-demografické údaje ve vztahu k plánování sociálních služeb“ nejsou obsažena konkrétní opatření vedoucí k sociální integraci sociálně vyloučených osob, potažmo Romů.

3) Problémy identifikované při zpracovávání SPRSS (SWOT analýza)

SPRSS Moravskoslezského kraje neobsahuje SWOT analýzu ani jinak neidentifikuje problémy při jeho zpracování.

Hlavní město Praha

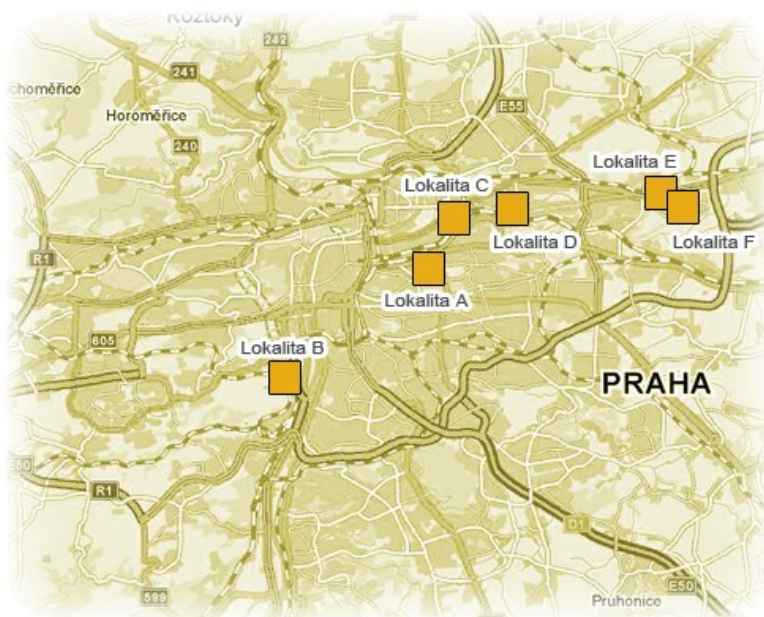
Tabulka č. 8: Informace plynoucí z interaktivní mapy tzv. Gabalovy analýzy¹⁹¹:

Celkový počet zkoumaných obcí v kraji	1
Celkový počet zkoumaných sociálně vyloučených romských lokalit v kraji	6
Orientační odhad celkového počtu romských obyvatel zkoumaných sociálně vyloučených lokalit v kraji	9000 – 9 500

Obrázek č. 3: Mapa zkoumaných obcí hl. m. Prahy, v nichž byly identifikovány sociálně vyloučené romské lokality¹⁹²

¹⁹⁰ Pro účely této práce nazývaná tzv. Gabalova analýza

¹⁹¹ http://www.esfcr.cz/mapa/int_ust.html

Aktuální střednědobý plán rozvoje sociálních služeb v hlavním městě Praze je zpracován na rok 2010.

Sledované ukazatele:

1) Jakým způsobem je v plánu cílová skupina definována a její popis?

SPRSS hl. m. Prahy tematicky rozděluje skupiny uživatelů sociálních služeb¹⁹³, které dále popisuje v analytické části dokumentu prostřednictvím výstupů demografické analýzy¹⁹⁴. Do skupiny uživatelů „Osob v krizi, náročných životních situacích a ohrožených sociálním vyloučením (osoby ohrožené)“ poté zařazuje mimo jiné „Osoby žijící v sociálně vyloučených komunitách“ a do skupiny uživatelů „Etnických menšin a minorit“ řadí „Etnické menšiny“ a „Imigranty a azylanty“. Podle zpracovatelů plánu je pak přirozeně možné, v rámci těchto skupin, vytvářet společně se zástupci poskytovatelů a zadavatelů jednotlivé pracovní skupiny pro potřeby plánování sociálních služeb. Samotný plán však tyto pracovní

¹⁹² http://www.esfcr.cz/mapa/int_pha.html

¹⁹³ SPRSS hl. města Prahy, str. 13

¹⁹⁴ Předkládaná demografická analýza se zaměřuje na pražskou populaci v oblastech, které ovlivňují sféru sociálních služeb. Údaje použité v této analýze byly čerpány z již existujících dokumentů hlavního města Prahy a veřejně dostupných zdrojů, zejména pak z údajů ČSU.

skupiny nezmiňuje, ani nereflexuje žádné jejich výstupy. V analytické části (výstupech demografické analýzy) je obsažen popis uživatelů sociálních služeb:

a) Osoby v krizi, náročných životních situacích a ohrožené sociálním vyloučením¹⁹⁵

Ačkoliv v tematickém rozdělení skupin uživatelů sociálních služeb byly zařazeny do skupiny „Osob v krizi, náročných životních situacích a ohrožených sociálním vyloučením (osoby ohrožené)“ také „Osoby žijící v sociálně vyloučených komunitách“, v analytické části není této skupině věnována žádná pozornost. Zpracovatelé zde uvádí, že skupina „osob v krizi, náročných životních situacích a ohrožených sociálním vyloučením“ je velmi heterogenní skupinou. Problematická je pak evidence skutečného počtu osob v krizových situacích, neboť ve statistikách jsou zachyceni obvykle pouze ti z nich, kteří mají snahu získat jakoukoliv formou pomoc - skutečný počet těchto osob tam může být a obvykle je i mnohokrát vyšší. Dále už se tato část věnuje pouze hrubému popisu situace osob bez přístřeší a popisu kriminality v hlavním městě.

b) Etnické menšiny a minority¹⁹⁶

V této části zpracovatelé upozorňují na multikulturní charakter Prahy jako hlavního města, vyšší zastoupení cizinců žijících na jejím území a větší toleranci obyvatel Prahy k etnickým menšinám a minoritám. Dále je konstatováno, že Praha postupně dostává, stejně jako jiné evropské metropole, nadnárodní a multikulturní charakter. Zapojení České republiky do evropských struktur toto ještě umocňuje. V Praze se vytvořila společenství dlouhodobě přítomných cizinců a významněji začaly být činné i komunity jiných národností. Vzestup mezinárodní migrace s sebou přináší řadu potenciálních problémů. Jde především o příliv uprchlíků, s nímž souvisí azylová řízení, problematika poskytnutí přístřeší apod., otázka integrace národnostních menšin do majoritní společnosti, problematika xenofobie či netolerance ve společnosti a z toho vyplývající segregace jiných národnostních skupin (vznik ghett). Poté je zmiňován možný růst kriminality, kdy podle uvedených informací státní správa eviduje poměrně vysoký podíl trestných činů spáchaných cizinci a většina z těchto tendencí bude mít s velkou pravděpodobností dopad na poskytování specifických sociálních služeb.

Na str. 28 se dále uvádí:

„Z etnických menšin je i v Praze stále aktuální romská otázka. Podle výsledků SLDB z roku 2001 byla územní diferenciací Romů v Praze značně nerovnoměrná. Necelých 17 % z jejich celkového počtu žilo na

¹⁹⁵ SPRSS hl. města Prahy, str. 24

¹⁹⁶ SPRSS hl. města Prahy, str. 27, 28

území Prahy 3, vyšší zastoupení bylo i v Praze 8, 5 a 4. V těchto čtyřech obvodech žila polovina z celkového počtu Romů na území Prahy. Nejnižší zastoupení Romů z jejich celkového počtu bylo v prvním pražském obvodu (pouhých 1,5 %). I když zjištěný absolutní počet Romů v Praze a v jednotlivých městských částech je výrazně podhodnocený, jejich územní rozmístění lze považovat alespoň částečně za reálné.“

Při úvahách o budoucím vývoji početního stavu romského etnika v Praze lze opět vycházet z odhadů budoucího vývoje romské populace v ČR a předpokládat, že nedojde k výrazným změnám v regionálním uspořádání.

Jednoduchý scénář tohoto vývoje vychází z předpokladu, že hrubá míra celkového přírůstku romské populace v ČR se na konci 90. let pohybovala kolem 2 % a postupně se bude snižovat na hodnotu 1,5 % v období 2010 – 2020. Za těchto předpokladů by se počet Romů v ČR v letech 2010 - 2002 pohyboval okolo 250 – 280 tis. Za předpokladu, že se zastoupení Romů v Praze z jejich celkového počtu v ČR výrazně nezmění, žilo by v Praze v roce 2010 cca 21,5 tis. Romů a jejich počet by se do roku 2020 zvýšil na 24 tis.

Regionální srovnání ukazuje, že Praha patří k regionům s větší tolerancí vůči Romům a větším pochopením pro jejich práva než odpovídá celkové situaci v ČR.

V Praze je nadprůměrný podíl těch, kteří deklarují, že mají k Romům dobrý nebo stejný vztah jako k jiným skupinám obyvatel. Méně než odpovídá průměru za celou ČR je v Praze těch, kteří by blízké soužití (sousedství) s Romem nesli těžce nebo by to bylo pro ně zcela nepřijatelné. Ve všech sledovaných ukazatelích patří Praha k pěti regionům s relativně nejméně negativními postoji vůči Romům.“

2) Jaká konkrétní opatření jsou v plánu obsažena?

V SPRSS hl. m. Prahy nejsou obsažena konkrétní opatření vedoucí k sociální integraci sociálně vyloučených osob, potažmo Romů.

3) Problémy identifikované při zpracovávání SPRSS (SWOT analýza)

SPRSS hl. m. Prahy neobsahuje SWOT analýzu ani jinak neidentifikuje problémy při jeho zpracování.

Jihomoravský kraj

Tabulka č. 9: Informace plynoucí z interaktivní mapy tzv. Gabalovy analýzy¹⁹⁷:

Celkový počet zkoumaných obcí v kraji	7
Celkový počet zkoumaných sociálně vyloučených romských lokalit v kraji	11
Orientační odhad celkového počtu romských obyvatel zkoumaných sociálně vyloučených lokalit v kraji	5000 - 5500

Obrázek č. 4: Mapa zkoumaných obcí Jihomoravského kraje, v nichž byly identifikovány sociálně vyloučené romské lokality¹⁹⁸

Aktuální střednědobý plán rozvoje sociálních služeb Jihomoravského kraje je zpracován na léta 2009 -2011.

¹⁹⁷ http://www.esfcr.cz/mapa/int_jm.html

¹⁹⁸ http://www.esfcr.cz/mapa/int_jm.html

Sledované ukazatele:

1) Jakým způsobem je v plánu cílová skupina definována a její popis?

SPRSS definuje cílovou skupinu jako „osoby ohrožené sociálním vyloučením a osoby v krizi“. Tato cílová skupina v sobě zahrnuje mimo jiné také „osoby žijící v sociálně vyloučených komunitách“ a „etnické menšiny“.

Popis cílové skupiny¹⁹⁹:

Osoby ohrožené sociálním vyloučením mají své specifické problémy a potřeby, nicméně většina problémů a nedostatků, s nimiž se musejí potýkat, jsou podobného rázu. Patří k nim:

- znevýhodnění ve společnosti, ve vzdělávání a na trhu práce,
- problém integrace v rámci společnosti, zaměstnání a vzdělávání,
- hrozba sociální izolace a osamělosti,
- problém závislosti a nesamostatnosti prohlubující společenské i pracovní znevýhodnění,
- nedostatečný přenos informací,
- nedostatečná podpora s ekonomickými, sociálními i psychickými obtížemi,
- sociální práce s těmito osobami je omezena na administrativní distribuci sociálních dávek.

Vzhledem k nesourodosti celé skupiny tzv. osob v krizi tak není možné podat uspokojující data/statistiky za každou takovou minoritu v Jihomoravské kraji nebo v České republice. Na základě dostupných dat se lze domnívat, že se jedná o lidi, kteří se potýkají s materiální existencí, často se jedná o dlouhodobě nezaměstnané, v extrémním případě o osoby bez domova (bezdomovce). Kromě problematiky osob bez přístřeší je nutné se v současné době zabývat i problematikou osob ohrožených závislostí nebo již závislých na návykových látkách a skupinou etnických menšin, kterých se segregace také dotýká. Cílová skupina etnické menšiny se mj. zabývá sociálně vyloučenými příslušníky romského etnika, kteří jsou nejvíce sociálně vyloučenou menšinou²⁰⁰.

Mezi nejčastější problémy patří:

- problémy s bydlením,
- nedostatek finančních zdrojů,
- dlouhodobá nezaměstnanost, zadluženost,

¹⁹⁹ SPRSS Jihomoravského kraje na léta 2009 -2011, str. 130-131

²⁰⁰ Zde SPRSS uvádí, že pro zajištění aktuálních informací bude navázána spolupráce s koordinátorem romské problematiky z odboru školství JMK a následné informace budou zapracovány do finální verze, včetně aktuálních informací z RVZRK.

- závislost na sociálních dávkách, vyšší riziko propadu do sociálních patologií a psychologická frustrace pramenící z jejich situace,
- nízká úroveň vzdělanosti, která se mezigeneračně reprodukuje.

Tyto charakteristiky znemožňují překlenout cyklus sociálního vylučování přičemž dalším aspektem sociálního vyloučení je etnická diskriminace.

Tabulka č. 10: Přehled poskytovaných sociálních služeb pro osoby ohrožené sociálním vyloučením²⁰¹

Název sociální služby dle zákona o sociálních službách	Celkový počet sociálních služeb	Územně správní obvody ORP a celkový počet zařízení v dané ORP
Odborné sociální poradenství	38	Blansko (2), Brno (23), Bučovice (1), Hodonín (2), Kyjov (1), Šlapanice (1), Tišnov (1), Veselí nad Moravou (1), Vyškov (1), Znojmo (2), Židlochovice (1), ČR (1), JMK (1)
Odlehčovací služby	2	Znojmo (1), ČR (1)
Domovy se zvláštním režimem	2	Hodonín (1), ČR (1)
Chráněné bydlení	1	Blansko (1)
Telefonická krizová pomoc	5	Blansko (1), Brno (3), Hodonín (1)
Azylové domy	20	Blansko (1), Boskovice (1), Brno (10), Břeclav (2), Hodonín (2), Moravský Krumlov (1), Vyškov (1), Znojmo (2)
Domy na půl cesty	3	Brno (2), Pohořelice (1)
Kontaktní centra	7	Brno (3), Břeclav (1), Hodonín (1), Kyjov (1), Znojmo (1)
Krizová pomoc	4	Blansko (3), Brno (1)
Nízkoprahová denní centra	5	Blansko (1), Brno (2), Břeclav (1), Hodonín (1)
Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež	12	Blansko (1), Brno (10), Tišnov (1)
Noclehárny	6	Blansko (1), Brno (3), Hodonín (1), Znojmo (1)
Služby následné péče	4	Brno (2), Kyjov (1), ČR (1)
SAS pro rodiny s dětmi	9	Blansko (1), Boskovice (1), Brno (3), Kyjov (1), Znojmo (1), JMK (2)
SAS pro seniory a osoby se zdravotním postižením	1	Brno (1)

²⁰¹ SPRSS Jihomoravského kraje na léta 2009 -2011, str. 132

Terapeutické komunity	3	Brno (2), Kyjov (1)
Terénní programy	11	Blansko (3), Brno (5), Kyjov (1), Vyškov (1), JMK (1)
Sociální rehabilitace	8	Blansko (1), Brno (4), Hodonín (1), Vyškov (1)

Vysvětlivky: ČR – jde o zařízení, které poskytuje sociální služby v celé ČR, JMK – jde o zařízení, které poskytuje sociální služby v celém JMK

Etnické menšiny a osoby z jiného sociokulturního prostředí²⁰²

Etnické menšiny a osoby z jiného sociokulturního prostředí chápeme jako subkultury moderní společnosti, jejichž členové se mezi sebou liší svými představami o důstojném životě a rozdílnou mírou příležitostí k naplňování těchto představ. Z toho vyplývá, že etnické menšiny a osoby z jiného sociokulturního prostředí můžeme charakterizovat jako „*minoritní skupinu občanů státu, kterou spojuje společný rodový a rasový původ, národnost, historické zkušenosti, náboženství, sociální a kulturní znaky, především jazyk, obyčeje, tradice, sociální rituály, tabu, životní styl, motivační a hodnotové struktury, mentalita i psychické zvláštnosti*“²⁰³.

Problémy spojené s existencí sociálně vyloučených lokalit se v neposledních řadě koncentrují v relativně strukturálně zaostalejších oblastech. Jejich obyvatelé si vedle těchto problémů stěžují i na nedostatek kvalitních vzdělávacích a sociálních služeb či dopravní infrastruktury.

Stávající situace v Jihomoravském kraji:

V ČR se jedná především o romské etnikum, které představuje nejméně integrovanou a nejvíce sociálně vyloučenou menšinu, u níž jsou typické ekonomické problémy – bydlení, dlouhodobá nezaměstnanost, nedostatek finančních prostředků, zadluženost, závislost na finančních dávkách a nízká úroveň vzdělání bránící v získání zaměstnání, které by vedlo k vyřešení finanční situace atd.

Tabulka č. 11: Přehled poskytovaných sociálních služeb pro imigranty, azylanty a etnické menšiny²⁰⁴

Přehled poskytovaných sociálních služeb pro imigranty, azylanty a etnické menšiny		
Odborné sociální poradenství	15	Blansko (2), Brno (10), Kyjov (1), Tišnov (1), Veselí na Moravou (1)
Telefonická krizová pomoc	2	Blansko (1), Hodonín (1)
Azylové domy	3	Brno (3)
Kontaktní centra	1	Brno (1)

²⁰² SPRSS Jihomoravského kraje na léta 2009 -2011, str. 141

²⁰³ <http://slovník-cizich.slov.abz.cz/web.php/slovo/etnicka-mensina>

²⁰⁴ SPRSS Jihomoravského kraje na léta 2009 -2011, str. 143

Krizová pomoc	2	Blansko (2)
Nízkoprahová denní centra	2	Brno (1), Hodonín (1)
Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež	9	Blansko (1), Brno (8)
Noclehárny	1	Hodonín (1)
SAS pro rodiny s dětmi	3	Brno (3)
SAS pro seniory a osoby se zdravotním postižením	1	Brno (1)
Terénní programy	5	Blansko (1), Brno (2), Břeclav (1), Hodonín (1)
Sociální rehabilitace	4	Blansko (1), Brno (2), Vyškov (1)

2) Jaká konkrétní opatření jsou v plánu obsažena?

Priorita: Zajistit dostupné sociální služby zaměřené na integraci etnických menšin a příslušníků sociálně vyloučených, převážně romských komunit.

Popis a zdůvodnění: Snižování sociálního znevýhodnění příslušníků etnických menšin a posílení jejich schopnosti zapojit se do společnosti a na otevřený trh práce prostřednictvím různých forem integračních programů (sociální poradenství, terénní programy, nízkoprahová zařízení, vzdělávací programy). Ze SWOT analýzy a dalších dostupných zdrojů vyplývá, že služby zaměřené na integraci příslušníků etnických menšin nejsou dostupné ve všech oblastech kraje. Jedná se zejména o služby zaměřené na integraci azylantů a migrantů.

Opatření 1) Zajištění odborného poradenství pro azylanty, imigranty a etnické menšiny s cílem začlenění do společnosti a uplatnění na trhu práce

Popis opatření a zdůvodnění: Odborného poradenství poskytované cílové skupině azylantů, imigrantů a etnických menšin v ORP Blansko, Brno, Kyjov, Tišnov a Veselí nad Moravou má svá specifika, která je nejen nutno zohlednit, ale i respektovat. Velká část uživatelů je často konfrontována s diskriminujícím postojem při umožnění přístupu ke službách, především z oblasti zaměstnanosti a bydlení. Podpora odborného poradenství ve stávajícím rozsahu a zajištění antidiskriminační péče v ORP Brno posílí naději na uplatnění a sociální začlenění příslušníků sociálně vyloučených komunit.

Dopad na cílovou skupinu:

- zjednodušení integrace cizinců do společnosti
- posílení sociálních kompetencí
- zlepšení začlenění cizinců na trh práce

– zvýšení informovanosti o podobách diskriminace, právech a postupech při nápravách diskriminačního jednání

Aktivity:

V JMK: Udržení a rozvoj poskytování sociální služby odborné sociální poradenství v ORP Blansko, Brno, Kyjov, Tišnov a Veselí nad Moravou

V ORP Brno: Kontinuální poskytování poradenství v oblasti zaměstnávání, diskriminace v rozsahu 2x týdně 4 hodiny, zajištění asistence při podezření na diskriminační jednání a asistenci při vyjednávání mezi obětí diskriminace a diskriminující osobou, umožnění přístupu ke službám, především z oblasti zaměstnanosti a bydlení. Zprostředkování kontaktu na subjekty postihující diskriminaci a spolupráce s těmito subjekty, šíření informací mezi veřejností, tvorba a vydávání informačních materiálů.

Časový harmonogram: 2007 – 2009

Realizátoři a partneři:

Realizátoři: IQ Roma servis, o.s. (zaměřeni na cílovou skupinu etnické menšiny, specificky zejména romské etnikum)

Partneři: zaregistrovaní poskytovatelé sociálního poradenství.

Předpokládaný počet uživatelů: 10-30 uživatelů/ měsíčně

Finanční náklady: 2008-2009 – 465 000 Kč

Předkládané zdroje financování: EFS, MPSV, RVZRK, JMK, obce

Kritéria hodnocení:

- realizace bezplatného poradenství
- funkční provázanost organizací

Rizika realizace opatření:

- nedostatek financí
- strach obětí
- chybějící legislativa
- nedostatečná informovanost obětí diskriminace o nabídce bezplatného právního poradenství
- nedostatečná informovanost relevantních institucí

Opatření 2) Podpora terénních programů a nízkoprahových zařízení pro děti a mládež romského etnika v sociálně vyloučených lokalitách

Popis opatření a zdůvodnění: Cílem opatření je zajistit kvalitu, kontinuitu a rozvoj terénních programů v ORP Blansko a Brno, zajistit provoz stávajících a zajistit vznik nových služeb nízkoprahového zařízení pro děti a mládež v sociálně vyloučených lokalitách v ORP Blansko a Brno a rozvinout tyto dvě služby v

ORP Břeclav. Z komunitního plánu města Brna je zřejmé, že současné služby (terénní sociální práce, terénní sociálně-pedagogická práce, zdravotně sociální pomoc a policejní asistence), pokrývají asi jen polovinu klientů služeb. Z toho důvodů navrhuji zvýšení o 16 pracovníků. Činnost současných zařízení a vznik nových je důležitá z důvodu vysokého počtu dětí žijící v sociálně vyloučených lokalitách, kteří nemají možnost trávit svůj čas v bezpečném a podnětném prostředí.

Dopad na cílovou skupinu:

- podpora pro zvládnutí obtížných životních událostí
- snížení sociálních rizik vyplývajících z konfliktních společenských situací, životního způsobu a rizikového chování
- nezbytná psychická, fyzická, právní a sociální ochrana během pobytu v zařízení
- předávání informací
- pomoc klientům znovu získat sociální kompetence
- sociální začleňování
- zmírňovat nerovnosti, včetně nerovného přístupu ke službám, vzdělání, bydlení apod.
- prevence proti sociálnímu vyloučení a jeho prohlubování
- prevence sociálně rizikových jevů
- osobnostní rozvoj
- podpora kvalitního trávení volného času dětí a mládeže
- podpora úspěšnosti ve vzdělávacím procesu

Aktivita:

JMK: Udržení poskytování sociálních služeb terénní programy a nízkoprahová zařízení pro děti a mládež, v ORP Blansko a Brno, pro danou cílovou skupinu

ORP Brno: Příprava projektu a jeho podání, navýšení terénních sociálních pracovníků.

ORP Břeclav: Udržení a rozvoj terénních programů, zřízení nového nízkoprahového zařízení pro děti a mládež. Příprava projektu a jeho podání, realizace.

Časový harmonogram:

ORP Brno: 2008-2009 – realizace projektu, postupný nábor terénních pracovníků, poskytování služeb, očkování proti Hepatitis A, B, 2010-2011 - bude v průběhu doplněno

ORP Břeclav: 2007 – 2008 – realizace terénních programů, 2009 – 2013 (+2) - rozvoj terénních programů a vznik nízkoprahového zařízení pro děti a mládež s využitím ESF

Realizátoři a partneři:

Realizátoři: IQ Roma servis, Drom romské středisko, Ratolest Brno, Teen Challenge

Partneři: zaregistrovaní poskytovatelé sociálních služeb terénní programy a nízkoprahová zařízení pro děti a mládež

Předpokládaný počet uživatelů: bude v průběhu doplněno.

Finanční náklady:

2008-2009 – terénní programy

ORP Brno – 5 735 000 Kč

ORP Břeclav – bude v průběhu doplněno

Předkládané zdroje financování: EFS, RVZRK, MPSV, MŠMT, JMK, obce, nadace

Kritéria hodnocení:

- počty účastníků aktivit
- počty uživatelů služeb
- navýšení počtu terénních pracovníků a jejich udržení

Rizika realizace opatření:

- nezájem uživatelů
- nedostatek kvalifikovaných pracovníků
- nedostatek finančních prostředků
- nedostatečná spolupráce zainteresovaných subjektů
- opoždění dotací

3) Problémy identifikované při zpracovávání SPRSS (SWOT analýza)

SWOT analýza jihomoravského kraje se zabývá procesem plánování sociálních služeb jako celku a identifikuje následující problémy:

- nerovnoměrné lokální rozložení jednotlivých druhů sociálních služeb a poskytovatelů na území kraje,
- nerovnoměrné zastoupení jednotlivých druhů sociálních služeb – nízké zastoupení osobní asistence, odlehčovacích služeb, denních stacionářů, nízkoprahových zařízení a sociální rehabilitace,
- vytváření plánů rozvoje sociálních služeb jako dobrovolná aktivita obcí, nízká motivace obcí pro komunitní plánování,
- v minulém období nebyly v obcích, resp. územích pověřených obcí, systematicky shromažďovány informace o rozsahu poskytovaných služeb a potřebách ohrožených cílových skupin,
- většina poskytovatelů dosud neprošla kontrolou kvality sociálních služeb,
- nízká míra informovanosti obyvatel o struktuře a nabídce sociálních služeb na území kraje,
- nedostatečné využití zdrojů ESF ze strany jednotlivých poskytovatelů (obce, nestátní organizace).
- nízká míra orientace některých poskytovatelů v požadavcích zákona o sociálních službách,

- nedostatek kvalifikovaných pracovníků ve smyslu zákona o sociálních službách, ohrožení kvality sociálních služeb,
- omezená spolupráce poskytovatelů a obcí při uzavírání dohod o zajištění některých druhů služeb.

Olomoucký kraj

Tabulka č. 12: Informace plynoucí z interaktivní mapy tzv. Gabalovy analýzy²⁰⁵

Celkový počet zkoumaných obcí v kraji	15
Celkový počet zkoumaných sociálně vyloučených romských lokalit v kraji	27
Orientační odhad celkového počtu romských obyvatel zkoumaných sociálně vyloučených lokalit v kraji	4 500 – 5 000

Obrázek č. 5: Mapa zkoumaných obcí Olomouckého kraje, v nichž byly identifikovány sociálně vyloučené romské lokality²⁰⁶

²⁰⁵ http://www.esfcr.cz/mapa/int_olo.html

²⁰⁶ http://www.esfcr.cz/mapa/int_olo.html

Aktuální střednědobý plán rozvoje sociálních služeb v Olomouckém kraji je zpracován na léta 2009 – 2010.

Sledované ukazatele:

1) Jakým způsobem je v plánu cílová skupina definována a její popis?

K vytvoření SPRSS bylo sestaveno sedm pracovních skupin, mezi něž byla zařazena také pracovní skupina „etnické menšiny a cizinci“. Ostatní, svým názvem relevantní, pracovní skupiny („osoby v krizi“ a „osoby sociálně vyloučené“ primárně nereflktují sledovaná data (data týkající se sociálně vyloučených Romů). Věnují se především cílovým skupinám osob, kteří se ocitnou v krátkodobé a časově nenadálé nepříznivou události, jsou ohroženi drogovou závislostí či patří mezi osoby bez přístřeší.

Pracovní skupina „etnické menšiny a cizinci“²⁰⁷

Zabývala se problematikou vztahující se k životu příslušníků:

- etnických menšin,
- romského etnika,
- cizinců.

Popis cílové skupiny: Zpracovatelé SPRSS definovali etnickou menšinu jako minoritní skupinu občanů, kterou spojuje společný rodový a rasový původ, národnost, historické zkušenosti, náboženství, sociální a kulturní znaky – především jazyk, obyčeje, tradice, sociální rituály, tabu, životní styl, motivační a hodnotové struktury, mentalita a psychické zvláštnosti. V Olomouckém kraji se významněji organizuje bulharská a řecká národnostní menšina, u kterých nebyly identifikovány specifické potřeby související se sociálními službami. Za příslušníky romského etnika jsou považováni občané, kteří se buď hlásí k romskému etniku, nebo jsou za Romy považováni příslušníky majoritní společnosti a současně jde o sociálně vyloučené či sociálním vyloučením ohrožené občany. Charakteristikou cílové skupiny je kumulace handicapů a potřeba komplexního řešení přesahující poskytování sociálních služeb. Za hlavní problémy je možno považovat:

- a. nízkou úroveň vzdělání,
- b. vysokou nezaměstnanost,

²⁰⁷ SPRSS Olomoucký kraj 2009 – 2010, Str. 51

- c. zadluženost,
- d. nevyhovující bydlení, vysoké ohrožení ztrátou bydlení, nedostupnost trhu s byty,
- e. dlouhodobou závislost na dávkách hmotné nouze,
- f. skrytou diskriminaci na trhu práce a trhu s byty,
- g. sociálně patologické jevy (záškoláctví u dětí, závislosti, trestná činnost).

Olomoucký kraj zpracoval mimo SPRSS také „Strategii integrace příslušníků romských komunit Olomouckého kraje na období 2006-2010“²⁰⁸, v rámci které byl učiněn pokus o odhadu počtu Romů v jednotlivých správních obvodech obecních úřadů obcí s rozšířenou působností. Odhad v roce 2 005 činil 11 837 příslušníků romského etnika, z toho 3 778 dětí do věku 15 let. V roce 2 007 byla provedena aktualizace, zvýšil se počet příslušníků romských komunit na cca 12 100 (přistěhování cca 90 osob ze Vsetína, přirozený přírůstek, diagnostikovány byly další 2 sociálně vyloučené lokality - Moravský Beroun - cca 330 a Horní Loděnice - 40).

2) Jaká konkrétní opatření jsou v plánu obsažena?

Cíl 1) Zajištění prostoru pro mezikulturní dialog

Opatření: Vytvoření systému aktivit podporující multikulturní dialog.

Charakteristika opatření: Opatření směřuje ke zvýšení informovanosti veřejnosti o problematice etnických menšin a cizinců a na eliminaci předsudků, xenofobie ve vztahu k cílovým skupinám.

Předpokládaný dopad opatření:

1. Zvýšení informovanosti majority o životě etnických menšin a imigrantů.
2. Usnadnění porozumění ekonomickým, sociálním, politickým, environmentálním a kulturním procesům, které ovlivňují životy všech lidí.
3. Podpora takových hodnot a postojů, jejímž výsledkem bude tolerantní společnost.
4. Zkvalitnění pedagogické připravenosti studentů VŠ v oblasti multikulturality.

Aktivita vedoucí k naplnění opatření:

1. Analýza nabídky aktivit v rámci ČR i kraje.
2. Podpora multikulturního vzdělávání.

Předpokládaní realizátoři:

Olomoucký kraj, pracovní skupina „Etnické menšiny a cizinci“, o.s. SOZE, o.p.s. Člověk v tísni, Vyšší odborná škola Caritas v Olomouci, Univerzita Palackého v Olomouci a další subjekty

²⁰⁸ http://www.kr-olomoucky.cz/nr/rdonlyres/a4b75f11-c4ba-4a39-baef-d2747fd696f4/0/strategie_integrace_romskych_komunit_ok_na_období_20062010.doc

Časový horizont: 2009

Finanční zdroje: MPSV ČR, Úřad vlády ČR, ESF, Olomoucký kraj

Hodnotící identifikátory/předpokládané výstupy: Analýza nabídky aktivit v rámci ČR i kraje, počet účastníků vzdělávacích akcí, zpracování průzkumu

Komentář: Opatření cíle se týká cizinců a etnických menšin. Jde o vytváření podmínek pro interkulturní dialog, vzdělávání pedagogů, dalších pomáhajících profesí i veřejnosti, které přispívá k odstranění xenofobie a předsudků. Rozvoj interkulturních kompetencí i komponent interkulturní komunikace (znalost svých i cizích kulturních hodnot, dovednost nahlížet na kulturní hodnoty z pozice outsidera a schopnost získávat informace o cizích kulturách apod.) je předpokladem pro úspěšnou interakci v multikulturním prostředí.

cíl 2) Podpora sociálně aktivizačních služeb pro rodiny s dětmi a rané péče pro děti ze sociálně znevýhodňujícího prostředí

Opatření: Vytvoření podmínek pro rozvoj sociálně aktivizačních služeb pro rodiny s dětmi a rané péče pro děti ze sociálně znevýhodňujícího prostředí.

Charakteristiky opatření: Opatření směřuje k zajištění včasné podpory dětí ze sociálně znevýhodňujícího prostředí jako základní podmínky úspěšnosti ve škole a tím i v životě.

Předpokládaný dopad opatření:

zvýšení počtu dětí v hlavním vzdělávacím proudu, které nemají již od nástupu do školy výukové a případně výchovné problémy

Aktivity vedoucí k naplnění opatření:

1. Iniciování projektů zaměřujících se na zajištění poskytování sociálně aktivizačních služeb.
2. Iniciování projektů zaměřujících se na zajištění poskytování rané péče.
3. Podpora vzniku metodického manuálu a akreditovaného vzdělávacího programu se zaměřením na konkrétní nástroje stimulující rozvoj dětí ze sociálně znevýhodněného prostředí

Předpokládaní realizátoři:

Středisko integrace menšin v Olomouci, Univerzita Palackého v Olomouci, Střední pedagogická škola Přerov, Olomoucký kraj, Agentura sociálního začleňování, obce, obecní úřady obcí s rozšířenou působností, pracovní skupina č. 4 - Etnické menšiny a cizinci

Časový horizont: 2009-2010

Finanční zdroje: ESF, MPSV ČR, MŠMT ČR, Olomoucký kraj

Hodnotící identifikátory/předpokládané výstupy: Počet předložených projektů, akreditovaný vzdělávací program, metodický materiál.

Komentář: Nedostatečné vzdělání je jednou z nejvýznamnějších bariér integrace příslušníků romských komunit na otevřený trh práce i do společnosti. Cíl zdůrazňuje opatření připravující předškolní děti na vstup do školy. Předškolní příprava dětí, která může být realizována nejen formou přípravných ročníků, ale i v rámci sociálních služeb, je nezbytnou podmínkou pro jejich úspěšnost po zahájení povinné školní docházky. Účinnými jsou zejména integrační aktivity a sociální služby, které zapojují do společných aktivit rodiče a děti. V Olomouckém kraji je zanedbatelný počet subjektů, které jdou touto cestou.

cíl 3) Podpora specifických sociálních služeb pro obyvatele sociálně vyloučených lokalit Olomouckého kraje

Opatření: Rozvoj terénních a ambulantních sociálních služeb pro osoby ohrožené sociálním vyloučením a obyvatele sociálně vyloučených lokalit Olomouckého kraje.

Charakteristiky opatření: Opatření směřuje k zajištění specifických sociálních služeb, které se stanou účinným nástrojem prevence sociálního vyloučení a snižování „propadu“ ohrožených skupin osob do sociálně vyloučených lokalit.

Předpokládaný dopad opatření:

1. Zlepšení kvality života obyvatel sociálně vyloučených lokalit.
2. Usnadnění vstupu osob ohrožených sociálním vyloučením na trh práce.
3. Snižování rizika předluženosti osob.
4. Snižování počtu dětí umístěovaných do ústavní výchovy.
5. Zvýšení počtu dětí studujících na středních školách.

Aktivita vedoucí k naplnění opatření

1. Analýza sociálně vyloučených lokalit a zapracování do Geografického informačního systému (GIS).
2. Inicie a podpora projektů terénních a ambulantních specifických sociálních služeb dle potřeb vyplývajících z analýzy.

Předpokládaní realizátoři: Olomoucký kraj, pracovní skupina č. 4 - Etnické menšiny a cizinci, poskytovatelé sociálních služeb, externí dodavatel pro zpracování analýzy, obce, mikroregiony, Agentura sociálního začleňování

Časový horizont: 2009 - aktivita 1, 2010 - aktivita 2

Finanční zdroje: MPSV ČR, MMR ČR, ESF, Olomoucký kraj

Hodnotící identifikační/předpokládané výstupy: Mapa, počet předložených projektů

Komentář: Terénní práce, sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi, sociální rehabilitace, personální poradenství, poradenství v oblasti předluženosti a zdravotně sociální služby jsou nástrojem prevence sociálního vyloučení. V Olomouckém kraji nejsou tyto služby dosud dostatečně zajištěny ve všech regionech a sociálně vyloučených lokalitách.

cíl 4) Zvýšení zaměstnanosti osob žijících v sociálně vyloučených lokalitách Olomouckého kraje

Opatření: Vytvoření podmínek pro sociální podnikání v Olomouckém kraji.

Charakteristiky opatření: Opatření navazuje na sociální služby sociální rehabilitace a sociálně terapeutických dílen a směřuje k podpoře vytváření sociálních firem, jejichž hlavním posláním je zapojení obtížně umísťitelných osob na trh práce a tím i snížení jejich finanční závislosti na společnosti

Předpokládaný dopad opatření:

1. Snížení počtu osob obtížně zaměstnatelných
2. Posílení soběstačnosti osob sociálně vyloučených
3. Snížení závislosti na sociálních dávkách

Aktivita vedoucí k naplnění opatření:

1. Analýza současného stavu sociálního podnikání v Olomouckém kraji.
2. Navázání spolupráce s Agenturou sociálního začleňování.
3. Podpora realizace seminářů k problematice sociálního podnikání a možností sociálního podnikání.
4. Iniciování projektů a podnikatelských záměrů sociálních podniků.
5. Podpora rozvoje partnerství mezi poskytovateli sociálních služeb a podnikatelskou sférou.

Předpokládaní realizátoři: Olomoucký kraj, Agentura sociálního začleňování, úřady práce, Krajská hospodářská komora Olomouckého kraje, obce, mikroregiony a další subjekty

Časový horizont: 2009 - 2 010

Finanční zdroje: MPSV ČR, ESF, úřady práce, Olomoucký kraj, podnikatelské subjekty

Hodnotící identifikátory/předpokládané výstupy: Analýza současného stavu sociálního podnikání v Olomouckém kraji, počet zaměstnaných osob, počet realizovaných seminářů, počet předložených projektů

Komentář: Zvýšení zaměstnanosti osob žijících v sociálně vyloučených lokalitách navazující na stávající sociální služby je jednou z nezbytných podmínek integrace do společnosti a vymanění se z dlouhodobé závislosti na dávkách hmotné nouze. Sociální podnikání, které má být podporováno z Evropských zdrojů v období 2 007-2013, umožňuje zaměstnávat znevýhodněné osoby a postupně je začleňovat na otevřený trh práce.

3) Problémy identifikované při zpracovávání SPRSS (SWOT analýza)

SWOT analýza Olomouckého kraje se, stejně jako v plánu Ústeckého kraje, nezaobírá procesem plánování sociálních služeb jako celku, ale zaměřuje se přímo na jednotlivé cílové skupiny. Z tohoto důvodu jsou níže uvedeny problémy charakterizující stav a proces plánování sociálních služeb z hlediska cílové skupiny „etnické menšiny a cizinci“:

- „bílá místa“ (regiony, v nichž neprobíhá proces komunitního plánování)
- absence evaluace sociálních služeb a zpětná vazba na úrovni kraje
- nerovnost v přístupu na trh s byty, neexistence udržitelného bydlení pro osoby sociálně vyloučené (dopady zákona o hmotné nouzi a neprovázanost se zákonem o sociálních službách),
- nekonceptně řešena (nedostatečně řešena) politika zaměstnanosti ve vztahu k osobám ohroženým sociálním vyloučením, v kraji chybí Agentura pracovního poradenství (pro všechny cílové skupiny, propojenost na NNO, Úřad práce, Hospodářskou komorou
- chybí spolupráce aktérů integrace na úrovni případové i konceptní (úřady práce, školství, sociální odbory, oddělení sociálně právní ochrany dětí, NNO),
- chybí koncepce sociálního podnikání
- nedostatečná spolupráce s Policií České Republiky při vymahatelnosti práv klientů
- chybí politická podpora (obce) pro budování místních komunit
- malá ochota některých škol spolupracovat, malá motivace učitelů k individuálnímu přístupu k žákům ze sociálně znevýhodněného prostředí a rodičů, nepřipravenost škol na práci s dětmi ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí - přetrvávající segregované školství
- nízká motivace rodičů i dětí v řešení problémů ve vzdělávání
- prohlubuje se sociální vyloučení v oblasti bydlení a zadlužování, v oblasti poplatků za zdravotní péči (problém osob v hmotné nouzi)
- rozpad rodiny vlivem nepříznivých sociálních podmínek
- prohlubující se propad příslušníků romských komunit v druhé a třetí generaci (vzdělanost, zaměstnanost)
- sociálně patologické jevy – patologické hráčství, drogy

Karlovarský kraj

Tabulka č. 13: Informace plynoucí z interaktivní mapy tzv. Gabalovy analýzy²⁰⁹:

Celkový počet zkoumaných obcí v kraji	13
Celkový počet zkoumaných sociálně vyloučených romských lokalit v kraji	18
Orientační odhad celkového počtu romských obyvatel zkoumaných sociálně vyloučených lokalit v kraji	3 500 – 4 000

Obrázek č. 6: Mapa zkoumaných obcí Karlovarského kraje, v nichž byly identifikovány sociálně vyloučené romské lokality²¹⁰

Aktuální střednědobý plán rozvoje sociálních služeb v Karlovarském kraji je zpracována na léta 2009 – 2013.

²⁰⁹ http://www.esfcr.cz/mapa/int_kv.html

²¹⁰ http://www.esfcr.cz/mapa/int_kv.html

Sledované ukazatele:

1) Jakým způsobem je v plánu cílová skupina definována a její popis

V SPRSS Karlovarského kraje je označována sledovaná cílová skupina jako „osoby žijící v sociálně vyloučených komunitách“ a „etnické menšiny“. Plán však neobsahuje žádný další popis těchto cílových skupin. Z části plánu nazvané *Sociální služby v Karlovarském kraji* můžeme pouze vyčíst údaje o sociálních službách poskytovaných na území Karlovarského kraje, které byly získány z registrací (registr poskytovatelů sociálních služeb spravuje kraj) a doplněny informacemi od jednotlivých poskytovatelů²¹¹. Z tabulky byly vybrány pouze informace týkající se služeb sociální prevence a odborného sociálního poradenství:

Tabulka č. 14: Sociální služby v Karlovarském kraji

Druh služby	Počet služeb (dle zřizovatele)				Celková kapacita
	NNO	Obce	PO obcí	PO kraje	
služby sociální prevence					
azylové domy	4				75 klientů
domy na půl cesty	2			1	36 lůžek 20 intervencí
intervenční centra				1	400 intervencí
kontaktní centra	3				450 klientů 7 023 kontaktů
krizová pomoc	2				1 lůžko 90 klientů 120 intervencí
nízkoprahová denní centra	2				110 klientů 9 125 intervencí
nízkoprahová zařízení pro děti a mládež	5	1			325 klientů 400 kontaktů 5 intervencí
noclehárny	2				56 lůžek
raná péče	1				50 klientů 225 intervencí 415 hovorů
sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi	2				85 klientů
sociálně aktivizační služby pro seniory a osoby se zdravotním postižením	4				248 klientů 180 kontaktů 150 intervencí 280 hovorů
sociálně terapeutické dílny	2				31 klientů
sociální rehabilitace	2				278 klientů 130 kontaktů 250 intervencí

²¹¹ SPRSS Karlovarského kraje na léta 2009 -2013, str. 17, 18

Druh služby	Počet služeb (dle zřizovatele)				Celková kapacita
	NNO	Obce	PO obcí	PO kraje	
					200 hovorů
telefonická krizová pomoc	1			1	1 692 kontaktů 1 270 hovorů 72 intervencí
terénní programy	9				1 912 klientů 7 962 kontaktů 600 intervencí
sociální poradenství					
odborné sociální poradenství	15			2	9 730 intervencí 1 160 klientů

Vybrané informace z SPRSS Karlovarského kraje

SPRSS Karlovarského kraje se zmiňuje o výsledcích výzkumu realizovaného společností UNIVERSITAS s.r.o., ze kterých vyplynulo, že dostupnost sociálních služeb je v jednotlivých městech rozdílná. Poměrně dobrá situace je v Karlových Varech, naopak problémy s dostupností služeb jsou v menších obcích, např. v Nejdku, Toužimi, Horním Slavkově. Z hlediska cílových skupin byly jako nejlépe dostupné vyhodnoceny služby pro staré občany²¹². O službách sociální prevence, sociálním poradenství, natož o cílových skupinách zde nejsou uvedeny žádné informace.

Plán dále obsahuje stručný popis priorit kraje podle cílových skupin. Z této oblasti je relevantní informace o podpoře rozvoje služeb sociální prevence pro děti a mládež, kdy bude pozornost zaměřena především na sociální služby: **nízkoprahová zařízení pro děti a mládež** z důvodu prevence sociálně patologických jevů s důrazem na oblast prevence kriminality a protidrogové prevence.²¹³

V samotném SPRSS nejsou další sledovaná data obsažena. Je k němu však zpracována příloha, která prostřednictvím tabulky vypovídá o „cílových skupinách a naplnění kapacity sociálních služeb poskytovaných na území/pro občany Karlovarského kraje“. Z této přílohy jsou však opět využitelné pouze dílčí informace:

U sociální služby *Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež* jsou uvedeny mimo jiné cílové skupiny „děti a mládež ve věku od 6 do 26 let ohrožené společensky nežádoucími jevy“ a „etnické menšiny“. Tyto cílové skupiny jsou však omezeny věkovou strukturou „7 – 15 let“. Dále je možné z tabulky vyčíst, že kapacita této sociální služby je naplněna.

U sociální služby *Nízkoprahové denní centrum* jsou uvedeny mimo jiné cílové skupiny „osoby žijící v sociálně vyloučených komunitách“ a „etnické menšiny“. Tyto cílové skupiny jsou omezeny věkovou strukturou „19 – 64 let“. Údaje o naplnění kapacity nejsou k dispozici.

²¹² SPRSS Karlovarského kraje na léta 2009 -2013, str. 25

²¹³ SPRSS Karlovarského kraje na léta 2009 -2013, str. 52

U sociální služby *Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi* jsou uvedeny mimo jiné cílové skupiny „osoby žijící v sociálně vyloučených komunitách“ a „etnické menšiny“. Tyto cílové skupiny jsou omezeny věkovou strukturou „1 – 64 let“. Údaje o naplnění kapacity nejsou k dispozici.

U sociální služby *Sociální poradenství* jsou uvedeny mimo jiné cílové skupiny „osoby žijící v sociálně vyloučených komunitách“ a „etnické menšiny“. Tyto cílové skupiny jsou omezeny věkovou strukturou „16 – 80 let“. Údaje o naplnění kapacity nejsou k dispozici u cílové skupiny „etnické menšiny“, u „osob žijících v sociálně vyloučených komunitách“ je kapacita naplněna.

U sociální služby *Terénní programy* jsou uvedeny mimo jiné cílové skupiny „osoby žijící v sociálně vyloučených komunitách“ a „etnické menšiny“. Tyto cílové skupiny jsou omezeny věkovou strukturou „16 – nad 80 let“. O naplnění kapacity nelze přesně informovat, sociální pracovníci jsou však v terénu plně vytíženi.

Dále tabulka obsahuje také data o sociálních službách, které mají cílové skupiny „osoby žijící v sociálně vyloučených komunitách“ a „etnické menšiny“ negativně vymezeny (tzn. těmto cílovým skupinám nemůže být sociální poskytnuta). Mezi ně patří *Osobní asistence* a *Pečovatelská služba*. Tyto sociální služby se zaměřují především na podporu uživatelů s různým druhem postižení²¹⁴.

2) Jaká konkrétní opatření jsou v plánu obsažena?

V SPRSS Karlovarského nejsou obsažena konkrétní opatření vedoucí k sociální integraci sociálně vyloučených osob, potažmo Romů.

3) Problémy identifikované při zpracovávání SPRSS (SWOT analýza)

SPRSS Karlovarského kraje neobsahuje SWOT analýzu ani jinak neidentifikuje problémy při jeho zpracování.

²¹⁴ Přestože se tyto sociální služby zaměřují na cílové skupiny osob s různými druhy postižení, není zde obsaženo odůvodnění pro negativní vymezení cílových skupin „osoby žijící v sociálně vyloučených komunitách“ a „etnické menšiny“.